

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 169 din 21.12.2017
Revista este inclusă în baza științifică
internațională Index Copernicus International
(Republica Polonă)

Tipul C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași), Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991

Nr. 6(318) 2018

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, profesor universitar (Constanța, România); T. Barzo, doctor hab. în drept, profesor, (Miskolc, Ungaria); Gh. Costachi, doctor hab. în drept, profesor univ.; V. Cușnir, doctor hab. în drept, profesor univ.; D. Garadjaev, doctor în drept, profesor, Judecător la Curtea Constituțională (Bacu, Azerbaidjan); E. Haritonov, doctor hab., profesor, membru cor. al AND (Odesa, Ucraina); E. Ișenco, doctor hab. în drept, profesor (Moscova, FR); T. Kolomoieț, doctor hab. în drept, profesor (Zaporojie, Ucraina); J. Kovac, doctor hab. în drept, profesor, Universitatea Paneuropeană (Bratislava, Slovenia); A. Lonciacov, doctor hab. în drept, profesor (Habarovsk, FR); V. Stratonov, doctor hab. în drept, profesor (Herson, Ucraina); V. Șepitico, doctor hab. în drept, profesor, membru cor. al AND (Harcov, Ucraina).

Adresa redacției:

Casa presei, et. 5

str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,

Republica Moldova

Tel.: 022-233 790;

022-234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru

Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: www.legeazakon.md

www.legeasiviata.in.ua

SUMAR

Mihail DIACONU, Tatiana MILIȘ. Controlul de oportunitate exercitat asupra administrației publice locale.....	4
Florin Ilie LICĂ. Efectuarea interceptărilor în cazul cercetării infracțiunilor fiscale.....	7
Irina NICOV. Evaluarea sistemului managerial al instituțiilor medico-sanitare stomatologice.....	13
Eugeniu PETERSCHI. Considerațiuni generale privind infracțiunea de falsificare a probelor.....	21
Marcel BOȘCANEANU. Măsurile de prevenire a infracțiunii de poluare a apei.....	25
Igor BĂCU. Dreptul la tăcere și privilegiul împotriva propriei incriminări - garanție specifică procesului echitabil.....	31
Ruslan MUNTEANU. Decelarea fundamentului principiului umanist în cadrul răspunderii juridice civile.....	36
Irina DAVYDOVA. The influence of sense of justice on the execution of transactions in conditions of the development of information society.....	40
Александр ОЛИШЕВСКИЙ. Социально вредные и общественно опасные последствия распространение информации, содержащей пропаганду войны.....	45
Валентина СЛОМА. Возражения против требований кредитора в солидарных обязательствах.....	49
Тудор КАПША. Участие профсоюзов в создании трудовых трибуналов: некоторые концептуально - правовые аспекты ...	54



CZU: 342.9

CONTROLUL DE OPORTUNITATE EXERCITAT ASUPRA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE

Mihail DIACONU,
doctor în drept, conferențiar universitar
Tatiana MILIȘ,
avocat, BAA „BV PARTNER”

REZUMAT

Articolul este consacrat problemei controlului de oportunitate exercitat asupra autorităților administrației publice locale. Pornind de la reglementările în vigoare și interpretările date în doctrină se urmărește scopul de a preciza particularitățile acestei forme de control și a evalua eficacitatea sa. Accentul este pus pe obligațiile autorităților publice locale în contextul controlului precum și pe limitele competenței subiecților care exercită acest control.

Cuvinte-cheie: autoritate administrativă locală, control administrativ, control de oportunitate, acte administrative.

SUMMARY

The article is devoted to the issue of opportunity control exercised over the local public administration authorities. Starting from the legislation in force and the interpretations given in the doctrine, the aim is to specify the particularities of this form of control and evaluate its effectiveness. The focus is on the obligations of local public authorities in the context of control as well as on the limits of competence of the subjects exercising this control.

Keywords: local administrative authority, administrative control, opportunity control, administrative acts.

Introducere. Controlul administrativ exercitat asupra autorităților administrației publice locale (actele administrative emise/adoptate de către acestea) implică particularități deosebite, mai ales de competență, întindere, termene, forme etc.

Doctrina contemporană destul de sumar abordează problema în cauză, contrar semnificației sale deosebite teoretice și practice. Și mai lacunară la acest capitol este cercetarea unei forme distincte de control administrativ cum este *controlul de oportunitate*, mai ales că dispune de particularități distincte față de controlul de legalitate. În opinia noastră, este absolut nejustificată lipsa de interes față de acest subiect, fapt ce ne motivează să trecem în revistă unele aspecte importante ale acestei forme de control.

Scopul studiului astfel rezidă în abordarea controlului de oportunitate exercitat asupra administrației publice locale pornind de la reglementările în vigoare și interpretările date în doctrină în vederea precizării particularităților acestei forme de control și a evaluării eficacității sale.

Rezultate obținute și discuții. Inițial, ținem să precizăm unele

aspecte referitoare la oportunitatea actelor administrative, moment important pentru înțelegerea esenței controlului de oportunitate. Astfel, una dintre cele două condiții de valabilitate a unui act administrativ este *oportunitatea* acestuia (sau potrivit unor cercetători – conformitatea actului administrativ cu scopul legii sau cu interesul public urmărit de lege [14, p. 191]).

În ansamblu, problema oportunității se pune cu privire la actele administrative nejurisdicționale, ca de altfel în cazul tuturor actelor de putere de acest gen, cu excepția legii, despre care se consideră că este întotdeauna oportună atâta timp cât se află în vigoare.

În doctrina dreptului administrativ rus, oportunitatea actelor administrative este înțeleasă ca fiind caracterul util al acestora din punctul de vedere al intereselor statului. În acest scop, actele administrative necesită a fi științific fundamentate și formulate corect. Ele trebuie să reflecte destul de exact și clar scopul adoptării/emiterii lor, să conțină informații exacte și verificate. Extrem de important este ca ele să prevadă și mecanismul de transpunere în practică [15, p. 139].

O percepere total diferită însă, reliefează doctrina românească și autohtonă. În cadrul acestora, oportunitatea este considerată ca fiind cea caracteristică a actului juridic care definește o trăsătură specifică a acestuia, numită și *actualitate* [7, p. 72]. Actualitatea unui act juridic exprimă deplina concordanță, în cadrul și în limitele legii, a actului cu sarcinile care revin organelor administrative [10, p. 251], exprimă concordanța dintre drept cu necesitățile în continuă transformare ale societății. În mod contrar, este inoportun acel act care – deși legal prin conținutul prevederilor sale – contravine unor situații concrete și nu corespunde realității în care și pentru care se aplică. Un asemenea act este întotdeauna inactual, deși este legal.

O distincție clară între legalitatea și oportunitatea actelor administrative poate fi atestată la cercetătorul D. Brezoianu. Potrivit acestuia, în afară de a fi legale, actele administrative trebuie să fie și oportune, adică să fie emise în cel mai adecvat moment, din punctul de vedere al eficacității, executarea lor făcându-se cu cele mai potrivite mijloace și cu cele mai reduse cheltuieli, dar obținându-se rezultate maxime.



Oportunitatea actelor administrative se apreciază, deci, în funcție de condițiile concrete de timp și de loc [2, p. 120].

Prin urmare, actele administrative sunt verificate atât din punctul de vedere al legalității lor, cât și al oportunității, încălcarea acestora ducând la nulitatea actului administrativ în cauză [2, p. 120].

Acest fapt ne determină să conchidem că legalitatea și oportunitatea sunt situații juridice diferite de valabilitate a actelor administrative, care nu trebuie confundate. Astfel, un act administrativ poate fi legal, dar să nu fie oportun. De exemplu, prin schimbarea împrejurărilor se poate ca un act administrativ legal să înceteze a mai fi oportun, deci să apară necesitatea retragerii acestuia. Vom preciza, în acest sens, că dacă, în ceea ce privește legalitatea actelor administrative, aprecierea acestei calități se face prin raportarea actului în cauză la actul juridic având o forță superioară, inclusiv legea, în ceea ce privește aprecierea caracterului oportun, un asemenea criteriu precis de referință lipsește. În acest sens, un act juridic superior poate fi legal și oportun, iar un act inferior, deși emis în baza și cu respectarea unui act superior, poate fi neoportun sau neactual [6, p. 196].

Referindu-ne în continuare nemijlocit la problema controlului de oportunitate exercitat asupra activității administrației publice, considerăm necesar a preciza inițial că acesta este o formă a controlului administrativ, care se deosebește radical de controlul de legalitate, inclusiv și prin aceea că se exercită asupra atribuțiilor delegate de stat în competența acestuia.

Subiecți ai controlului de oportunitate sunt Guvernul, autoritățile de specialitate ale administrației publice centrale, alte autorități administrative, care acționează în unitățile administrativ-teritoriale, inclusiv prin intermediul serviciilor lor descentralizate, potrivit competențelor ce le revin în condițiile legii. Exercițarea controlului administrativ de oportunitate de către aceste autorități se admite doar în cazul realizării

competențelor delegate de către stat autorităților administrației publice locale (art. 62 alin. (3) din *Legea privind administrația publică locală* [11]. De aici derivă necesitatea stringentă de a concretiza la nivel de lege competențele delegate ale autorităților administrației publice locale (prin elaborarea unui nomenclator al acestora), pentru ca astfel să se asigure legalitatea în desfășurarea controlului de oportunitate și să se evite eventualele abuzuri din partea subiectului controlului [6, p. 379].

Împuternicirile subiecților controlului de oportunitate sunt reglementate în art. 70 din *Legea privind administrația publică locală*, potrivit căruia:

„(1) Pentru ca autoritățile administrației publice locale să-și exercite atribuțiile delegate de stat, subiecții controlului de oportunitate sunt în drept să modifice ori să abroge actul, în termen de 15 zile de la data primirii lui, pe motiv de oportunitate. În caz de inacțiune a autorității administrației publice locale chiar și după avertismentul subiectului controlului de oportunitate, acesta poate să emită actul respectiv în locul autorității incapabile de a lua decizia.

(2) În toate cazurile prevăzute la alin.(1), subiectul controlului de oportunitate notifică decizia sa autorității administrației publice locale în termen de 5 zile de la data adoptării.”

În viziunea noastră, prevederile în cauză sunt confuze, nefiind clară procedura realizării controlului de oportunitate. Începutul unui asemenea control îl regăsim reglementat în art. 64 din *Legea enunțată*, potrivit căruia actele emise în exercitarea unei atribuții delegate de stat autorităților administrației publice locale sunt supuse controlului de legalitate obligatoriu. În acest scop, o copie de pe orice astfel de act se expediază obligatoriu oficiului teritorial al Cancelariei de Stat în termen de 5 zile de la semnarea actului. Respectiv, nu este clar când intervin subiecții controlului de oportunitate ca, mai întâi să modifice sau să

„abroge” actul, pe motiv de „oportunitate” (corect ar fi „inoportunitate”), după care „în caz de inacțiune a autorității administrației publice locale, chiar și după avertisment (al subiectului controlului de oportunitate), să emită actul respectiv în locul autorității incapabile de a lua decizia” [6, p. 380].

Totodată, este dificilă înțelegerea categoriilor: „avertismentul subiectului controlului de oportunitate” și „autoritate incapabilă de a lua decizia”. Suntem de părerea că dispozițiile în cauză sunt nu numai confuze, dar, totodată, admit și posibilitatea producerii unor abuzuri din partea subiectului controlului. De aceea, considerăm că legiuitorul trebuie să revină destul de serios asupra acestor prevederi și să le dezvolte în măsură suficientă pentru a fi și aplicabile [6, p. 380-381].

În același timp, o atenție deosebită credem că necesită criteriile aprecierii oportunității actelor administrative, deoarece *de facto* aprecierea oportunității emiterii actului sau a modului în care se are în vedere soluționarea problemei este lăsată la discreția autorității centrale care intervine cu controlul administrativ asupra activității organelor administrației publice locale. Cercetătorii susțin, în acest sens, că criteriile de oportunitate ce pot determina autoritatea centrală să modifice sau să revoce actul emis de autoritatea locală ar consta în [5, p. 13]:

- alegerea căii celei mai eficiente de realizare a scopului urmărit,
- alegerea timpului sau momentului emiterii actului,
- atragerea resurselor materiale, financiare, umane și alte resurse, în termenele de executare etc.

În pofda acestui fapt, potrivit cercetătorilor români, controlul de oportunitate este cel mai dificil de pus în aplicare, deoarece în cadrul exercitării sale treptele de referință sunt imprecise, iar elementele de comparație sunt, în general, susceptibile de analize diferite, ceea ce determină mari oscilații în aprecierea posibilă [8, p. 72].

În lipsa reglementării unor asemenea criterii, legiuitorul prevede



totuși (în art. 70 alin. (3), (4) și (5)) posibilitatea (dreptul) autorității administrației publice locale, în cazul în care consideră că decizia subiectului controlului de oportunitate este ilegală, să o atace în instanța de contencios administrativ în termen de 30 de zile de la data notificării, încunoscându-se de îndată subiectul controlului de oportunitate care a emis decizia. Autoritatea administrației publice locale poate cere instanței de contencios administrativ suspendarea de urgență a deciziei subiectului controlului de oportunitate sau adoptarea unor alte măsuri provizorii, dacă există pericolul unor pagube iminente. Despre măsurile solicitate instanței de contencios administrativ, autoritatea administrației publice locale comunică de îndată subiectului controlului de oportunitate care a emis decizia.

Pe de altă parte, potrivit specialiștilor, competențele subiectului controlului de autoritate denotă un evident risc la adresa autonomiei locale, fapt ce implică necesitatea existenței unei protecții reale a acesteia [3, p. 563]. În concret, colectivitățile locale trebuie să dispună de acces la justiție (dreptul la recurs juridicțional) pentru a asigura liberul exercițiu al competențelor lor și respectul principiilor de autonomie locală care sunt consfințite în *Constituție* și legislația în vigoare [9, p. 6]. Mai mult, pe lângă posibilitatea adresării în instanțele de contencios administrativ, cercetătorii susțin necesitatea acordării dreptului autorităților administrației publice locale de a sesiza Curtea Constituțională [1, p. 17], deoarece numai în asemenea condiții poate fi pe deplin asigurat liberul exercițiu al competențelor autorităților locale și respectarea principiilor autonomiei locale consfințite în *Legea Supremă* [4, p. 513].

În general, se consideră că problema cu care se confruntă autoritățile publice la realizarea controlului de oportunitate este lipsa unei proceduri legale detaliate de exercitare a unui astfel de control, prin urmare, acesta nu este popularizat, devenind

astfel un control declarativ formal [5, p. 13]. Sub acest aspect, în studiile de specialitate poate fi atestată ideea potrivit căreia orice control administrativ asupra activității autorităților administrației publice locale nu trebuie să privească, în mod normal, decât asigurarea respectării legalității și a principiilor constituționale [12, p. 206].

Revenind la opinia cercetătorilor, care atestă caracterul declarativ și formal al controlului de oportunitate, considerăm că această situație se datorează și faptului că, până la moment, doctrina juridică autohtonă nu a fundamentat suficient teoria controlului de oportunitate (opinie susținută și de S. Tatarov [13, p. 80]), de natură, prin esență, să asigure eficiența normelor juridice în materie. Sub acest aspect, este destul de dificil de a determina în practică criteriile aprecierii oportunității unor acte administrative și coraportul dintre legalitate și oportunitate, aceste momente fiind deosebit de importante în cazul în care se dispune modificarea sau revocarea actelor inoportune, care deja au produs efecte juridice. Considerăm că legiuitorul, inclusiv executivul, ar trebui să revină asupra acestei probleme (chiar dacă în *Strategia națională de descentralizare* aceasta a fost omisă) și să dea soluțiile juridice de rigoare.

În ipoteza în care am recunoaște această formă de control (de oportunitate) a fi prematură pentru sistemul administrației publice din Republica Moldova, considerăm că o atenție deosebită ar trebui acordată dezvoltării și optimizării procesului decizional pentru exercitarea competențelor delegate ale administrației publice locale. Altfel spus, ar fi cazul instituirii unui control *a priori*, prin asistența acordată de Guvern și structurile sale la luarea deciziilor ce țin de executarea competențelor desconcentrate și delegate [6, p. 385].

Generalizând subiectul, subliniem că formele de control exercitate asupra acestor autorități sunt determinate de tipurile de competențe cu care sunt înves-

tite și, respectiv, cu actele administrative pe care le emit/adoptă: competențe proprii și competențe desconcentrate și delegate. În mod corespunzător, activitatea administrației publice locale este supusă controlului de legalitate și celui de oportunitate.

În cadrul controlului de legalitate, subiectul controlului, fiind obligat să respecte anumite principii (în special, al proporționalității, neadmiterea limitării dreptului autorităților administrației publice locale de a se administra autonom etc.), nu este în drept să modifice sau să revoce actul considerat ilegal, ci doar să ceară realizarea acestor operațiuni organului emitent, iar în cazul în care acesta nu ia măsurile corespunzătoare, subiectul controlului este în drept să sesizeze instanța judecătorească. Mai mult, subiectul controlului nu este în drept nici să suspende actele suspectate de ilegalitate, având posibilitatea doar să solicite dispunerea suspendării de către instanță.

La rândul său, controlul de oportunitate implică competențe depline pentru controlului, aceștia fiind în drept să modifice sau să revoce actul administrativ pe motiv de inoportunitate, și chiar să emită un altul. Din studiul realizat asupra acestei forme de control, pot fi deduse unele deficiențe, dintre care:

- lipsa unui nomenclator clar al atribuțiilor delegate autorităților administrației publice locale, care sunt supuse controlului de oportunitate;
- lipsa unei proceduri legale detaliate de exercitare a unui astfel de control;

- caracterul declarativ și formal al acestuia dată fiind lipsa practicii;

- reglementarea deficitară a competențelor autorităților specializate în cadrul exercitării controlului de oportunitate în activitatea administrației publice locale.

Prin urmare, afirmarea controlului de oportunitate, ca o instituție eficientă și necesară sistemului administrației publice, necesită în mod obligatoriu soluționarea acestor probleme.



Bibliografie

1. Bantuș L. *Mecanisme și instituții în organizarea și funcționarea sistemului de administrație publică locală de sorginte europeană*. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2003.

2. Brezoianu D. *Drept administrativ (p.g.)*. București: Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2003.

3. Costachi Gh., Hlipcă P. *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept*. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept, 2010 (Tipografia Universității Transilvania din Brașov).

4. Costachi Gh., Hlipcă P. *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept*. Ediția a II-a, revăzută și completată. Chișinău: S.n., 2011.

5. Creangă I. *Controlul actelor administrației publice locale*. Chișinău: TISH, 2004.

6. Diaconu M. *Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova*: Monografie. Chișinău: S.n., 2013 (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”).

7. Drăganu T. *Actele de drept administrativ*. București: Editura Științifică, 1959.

8. Floander I. *Realizarea unității de scop și acțiune a autorităților prin intermediul controlului administrativ*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2007.

9. Furdui V. *Ghidul juridic al alesului local*. Chișinău: TISH, 2004.

10. Ionescu R. *Drept administrativ*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970.

11. *Legea privind administrația publică locală* nr. 436 din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.03.2007, nr. 32-35.

12. Popescu C.L. *Autonomia locală și integrarea europeană*. București: All Beck, 1999.

13. Tatarov S. *Controlul administrativ exercitat de executivul central asupra activității autorităților administrației publice locale în Republica Moldova*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2005.

14. Trăilescu A. *Drept administrativ*. Ediția a III-a. București: C.H. Beck, 2008.

15. Овсянко Д.М. *Административное право*. Учебное пособие. Изд. 3-е. Москва: Юристъ, 2002.

DESPRE AUTORI /
ABOUT AUTHORS
Mihail DIACONU,
doctor în drept,
conferențiar universitar,
Doctor of Law,
Associate Professor,
e-mail: diaconu@mail.ru

Tatiana MILIȘ,
avocat, BAA „BV PARTNER”
Lawyer, ALO „BV PARTNER”

CZU 343.359.2

EFFECTUAREA INTERCEPTĂRILOR ÎN CAZUL CERCETĂRII INFRACTIUNILOR FISCALE

Florin Ilie LICĂ,
doctorand, Facultatea de Drept, ULIM

REZUMAT

În vederea documentării activității ilicite a persoanelor suspecte de comiterea evaziunii fiscale, organele de urmărire penală, conform prevederilor Codului de procedură penală a României (Titlul IV, capitolul IV din Partea Generală) pot să utilizeze metode speciale de supraveghere sau cercetare (măsurile speciale de investigații, conform secțiunii a 5-a, Capitolul III, Titlul IV CPP RM). Aceste metode ocupă un loc important în investigarea și probarea evaziunii fiscale, întrucât, de multe ori, în cazul comiterii unor astfel de fapte, stabilirea împrejurărilor comiterii acesteia, a situației de fapt, a formelor de participare la comitere nu se poate realiza doar prin administrarea unor mijloace de probe clasice, uzuale.

Cuvinte-cheie: evaziune fiscală, interceptări, încuviințare prealabilă, mandat de supraveghere tehnică, proces-verbal de redare, organ de urmărire penală.

PERFORMANCE OF INTERCEPTIONS IN THE FIELD OF FISCAL CRIMES RESEARCH

SUMMARY

In order to document the illicit activity of persons suspected of committing tax evasion, criminal investigating bodies may, in accordance with the provisions of the Criminal Procedure Code of Romania (Title IV, Chapter IV of the General Part), use special surveillance or research methods (special investigative measures, according to Section 5, Chapter III, Title IV CPP RM). These methods occupy an important place in investigating and proving the tax evasion, since, often, in the event of such acts, the determination of the circumstances of its committing, the factual situation of the forms of participation in the commission can not be achieved only by administering to classic, usual means.

Keywords: tax evasion, interceptions, prior consent, mandate of technical supervision, playback report, criminal investigation officer.

Introducere. Posibilitatea interceptării sistemelor informatice și de telecomunicații este prevăzută în legislațiile tuturor statelor democratice [1, p.359-386], însă trebuie de avut în vedere respectarea dispozițiilor art.8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care consacră dreptul la respectarea vieții private și de familie, urmărind apărarea individului împotriva oricărei ingerințe arbitrară a puterii publice în exercitarea acestui drept [2, p.591-695]. Potrivit art.8 paragraful 2 din Convenție, nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept, decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsura care, într-o societate

democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirii faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei ori protejarea drepturilor și libertăților altora.

Codul de procedură penală cuprinde o serie de prevederi în vederea reglementării scopului procesului penal, printre care și dispoziții privind așezarea sistemului probator pe principiile libertății probelor și a liberei lor aprecieri. Astfel, probele nu au o valoare dinainte stabilită, aprecierea fiecărei probe realizându-se de către organele de urmărire penală sau instanța de judecată, în urma examinării tuturor probelor administrate, iar pe de altă parte,



mijloacele de probă obținute în mod ilegal nu pot fi utilizate în procesul penal [3, p.170-171].

Art.139 Codul de procedură penală al României dispune că interceptările și înregistrările comunicațiilor și convorbirilor pot servi ca mijloace de probă doar, dacă din conținutul lor rezultă fapte sau împrejurări de natură să contribuie la aflarea adevărului. Acestea nu constituie probe prin simpla lor efectuare, ci numai dacă se consemnează într-un act procesual, respectiv procesul-verbal de redare și dacă rezultă probe sau împrejurări de natură să contribuie la aflarea adevărului [4, p.288].

Literatura de specialitate definește termenul de "interceptare" drept surprinderea și controlul unei convorbiri sau comunicații cu ajutorul unor mijloace tehnice, în timp ce "înregistrarea" implică activitatea de imprimare, pe orice suport, a unor astfel de convorbiri sau comunicări. Literatura de specialitate a definit interceptarea ca fiind intervenția organelor autorizate în orice fel de convorbiri sau autorizații telefonice sau în orice mijloc electronic de comunicare, care implică ideea confidențialității între cei care o efectuează [5, p.397].

Metode aplicate și materiale utilizate. În procesul cercetării științifice și pregătirii articolului dat au fost utilizate mai multe metode, cum ar fi: sistemică, logică, analitică, comparativă etc. În calitate de suport empiric au servit rezultatele obținute în urma studiului a peste 300 de cauze penale de evaziune fiscală, efectuat după un chestionar elaborat special, de asemenea experiența acumulată de autor în calitate de ofițer de urmărire penală la cercetarea a peste 500 de cauze penale privind încălcarea legislației fiscale și vamale, precum și datele interviurilor a 100 de persoane din rândul ofițerilor de urmărire penală, procurorilor și judecătorilor, care au investigat, condus cercetări și examinat cauze penale pe categoria dată de infracțiuni.

Conținut de bază. Utilizarea interceptărilor și înregistrărilor au-

dio sau video în probarea faptelor de evaziune fiscală reprezintă un subiect de actualitate, în condițiile în care, în ultimii ani, tehnologiile informației și comunicației au mărit considerabil capacitatea de colectare și procesare a informațiilor.

Având în vedere evoluția modalităților de investigație în procesul penal, protecția bugetului de stat a devenit o prioritate a legiuitorului.

Noțiunea de interceptare a comunicațiilor și convorbirilor implică intervenția organelor autorizate în orice fel de convorbiri sau comunicații telefonice sau prin orice mijloc electronic de comunicare, nesupuse publicității, care implică ideea de confidențialitate între cei care o efectuează, precum și cele prin e-mail, fax, etc.

Pentru a obține astfel de mijloace de probă, organele de urmărire penală sunt nevoite să desfășoare activități complexe, care implică urmărirea și identificarea persoanelor vizate în diferitele medii pe care le frecventează, a activităților întreprinse, a persoanelor cu care intră în contact, surprinderea lor în ipostaze utile cauzei, amplasarea de camere de supraveghere ascunse în locurile în care aceștia trăiesc, le frecventează sau își desfășoară activitatea.

Aceste mijloace de probă au fost apreciate ca reprezentând o modernizare a sistemului probatoriu în procesul penal, subliniindu-se că posibilitățile de trucare a înregistrărilor sunt contracarate prin măsurile de prevenire și de verificare a acestora [6, p.364].

Prin intermediul interceptărilor comunicărilor organele de urmărire penală vor urmări stabilirea legăturilor existente între participanții la săvârșirea infracțiunilor de evaziune fiscală; identificarea persoanelor cu drept de decizie în cadrul întreprinderilor, firmelor, societăților comerciale implicate în săvârșirea infracțiunii de evaziune fiscală, întrucât sunt foarte multe situațiile în care administrarea faptică a unei societăți este realizată de o altă persoană decât administratorul scriptic al acesteia; stabilirea existenței

unui grup infracțional organizat și ierarhia acestuia, identificarea persoanelor care sprijină participanții la infracțiune; identificarea circuitului real al mărfurilor/bunurilor care fac obiectul tranzacțiilor comerciale (situația achizițiilor și livrărilor succesive, nationale sau intracomunitare, uneori prin interpunerea unor societăți fantomă); identificarea documentelor aferente transportului de mărfuri care pot avea o aparență de legalitate; identificarea persoanelor ce conduc unitatea respectivă, conducerea contabilității și stabilirea implicării acestora în activitatea infracțională; stabilirea locurilor în care sunt transportate și depozitate bunurile ce formează obiectul infracțiunilor de evaziune fiscală, precum și a locurilor în care se găsesc documentele financiar-contabile, etc.

Rolul mijloacelor de probă între care se numără și înregistrările audio-video a crescut exponențial, iar valoarea acestora rezidă, din aceea că acestea pot fi considerate drept probe imediate, nu mediate, în măsura în care astfel sunt dezvăluite împrejurări sau acțiuni, ce confirmă anumite fapte de evaziune fiscală.

Pot fi interceptate și înregistrate convorbirile de orice fel, atât cele directe, cât și cele purtate prin intermediul oricărui mijloc de telecomunicații ori al sistemelor informatice, iar condițiile și modalitățile de efectuare a acestora sunt la fel pentru toate modurile de comunicare [7, p.157].

De precizat că, legislația penală a României nominalizează în mod expres faptele de evaziune fiscală ca fiind cuprinse în categoriile și natura infracțiunilor ce pot justifica interceptarea, noua reglementare asimilând acest concept, fiind inclusă în categoria infracțiunilor pentru care legea prevede pedeapsa mai mare de 5 ani.

Apreciem că, legiuitorul a cuprins în categoria faptelor penale ce pot fi supuse autorizării și infracțiunile de evaziune fiscală, lărgind astfel sfera faptelor cu caracter penal pentru care se pot autoriza măsurile speciale de supraveghere, datorită recomandă-



rilor Curții Europene referitoare la existența criteriilor clare și obiective care să definească categoriile și natura infracțiunilor ce pot justifica supravegherea, în vechea legislație, evaziunea fiscală fiind absorbită de conceptul "alte infracțiuni grave", text mult prea vag, care putea da naștere la arbitrar, criteriu discutabil, fiind supus aprecierilor organului judiciar.

În mod concret, pentru autorizarea interceptării, art.139 alin.1 CPP al României, prevede necesitatea existenței unei suspiciuni rezonabile cu privire la pregătirea unei infracțiuni de evaziune fiscală, coroborată cu proporționalitatea măsurii de restrângere a drepturilor și libertăților fundamentale, date fiind particularitățile cauzei, importanța informațiilor ori a probelor ce urmează a fi obținute sau gravitatea infracțiunii. Mai mult, se impune ca probele ori localizarea și identificarea bănuțului sau inculpatului să nu poată fi obținute în alt mod, ori obținerea lor ar presupune dificultăți deosebite ce ar prejudicia ancheta, ori există un pericol pentru siguranța persoanelor sau a bunurilor de valoare.

Delictele fiscale sunt fapte atipice, care, deși nu se comit prin acte de violență, neprezentând astfel un pericol pentru siguranța persoanelor, aduc atingere bugetului de stat, contribuind la involuția acestuia, acesta fiind de altfel, în opinia noastră și motivul inserării acestora în prevederile legale ce conferă posibilitatea interceptării lor.

Astfel, sunt numeroase situațiile în care acestea sunt comise de voiajori, care folosindu-se de date false, se prezintă la diferite societăți comerciale beneficiare, unde, aferent bunurilor livrate (care de cele mai multe ori provin din comiterea unor alte infracțiuni precum înșelăciunile cu instrumentele de plată, delapidări, furturi sau spălările de bani), emit documente fictive, în numele unor societăți de tip "fantomă", pe care nu le înregistrează în contabilitatea acestor societăți. În acest mod, pe de o parte autorii se sustrag de la plata taxelor și impozitelor datorate

față de bugetul de stat, iar pe de altă parte introduc în circuitul economic în mod nelegal, produse obținute din zona "gri" de activitate. În astfel de cazuri, tocmai pentru a putea identifica aceste persoane, sunt necesare măsurile speciale de supraveghere, în vederea identificării și localizării lor.

O altă situație utilă identificării delictelor fiscale prin utilizarea supravegheților tehnice este cea a întocmirii în fals a unor situații de lucrări nereale, înregistrate atât în contabilitatea furnizorului, cât și a beneficiarului, însă care au caracter fictiv, scopul lor fiind diminuarea bazei impozabile a beneficiarului. Și aceste fapte sunt greu de probat, întrucât nici unul dintre reprezentanții societăților aparent implicate nu recunosc comiterea infracțiunilor imputate, motiv pentru care se impune interceptarea convorbirilor dintre presupușii "parteneri", în vederea probării faptului că relațiile comerciale derulate au un caracter pur fictiv.

Interceptările sunt utile și pentru a identifica administratorul faptic al societății, întreprinderii, întrucât, de cele mai multe ori, în vederea sustragerii de la răspunderea penală, bănuții înființează societăți comerciale în numele unor persoane cu o stare materială precară și un nivel intelectual redus, pe care ulterior le utilizează la comiterea delictelor fiscale.

Cu toate acestea, potrivit unei opinii exprimate în doctrină, autorizarea interceptării și înregistrării trebuie să fie dată numai atunci când acest lucru este imperios necesar în economia probatoriului ce se administrează într-o cauză penală [8, p.141]. Legiuitorul a urmărit prin această formulare și evitarea unor abuzuri ale organelor judiciare în administrarea acestui mijloc de probă.

Aceste măsuri trebuie utilizate doar în situații excepționale, principiul subsidiarității impunând folosirea unor mijloace mai puțin invazive, care pot conduce la aceleași rezultate, dacă utilizarea lor nu presupune impedimente de ordin practic.

Sunt și situații în care, datorită lipsei textului legal care să delimiteze forma infracțiunii de evaziune fiscală, nu este cuantificată gravitatea acesteia. Se ajunge la concluzia că, efectuarea interceptărilor se poate utiliza chiar dacă se constată existența unor acte preparatorii sau a unei tentative neincriminate, aspect ce pune în discuție atât respectarea principiului proporționalității, cât și a echității procesului penal. Din acest motiv, ofițerul de urmărire penală este obligat să adune un minim de date referitoare la activitatea infracțională desfășurată de bănuț, și numai după obținerea acestora să solicite judecătorului de drepturi și libertăți, interceptarea lui, pe considerentul că, condiția privitoare la existența unei suspiciuni cu privire la pregătirea unei infracțiuni, poate fi considerată a fi în opoziție cu principiul constituțional al legalității incriminărilor, dat fiind că legislația penală consacră principiul neincriminării actelor pregătitoare. Pe cale de consecință, în cazul infracțiunilor de evaziune fiscală care nu sunt incriminate în faza actelor pregătitoare, ofițerii de urmărire penală nu pot fi îndreptățiți să solicite dispunerea unui procedeu probatoriu de supraveghere, decât în cazul existenței unor suspiciuni rezonabile cu privire la punerea în executare a hotărârii de a comite infracțiunea de evaziune fiscală. Efectuarea unor astfel de solicitări ar putea genera abuzuri și în situația în care aceștia și-ar întemeia solicitarea pe motivarea că, obținerea probelor într-o anumită cauză presupune dificultăți deosebite ce ar prejudicia ancheta, ori când există pericol pentru siguranța persoanelor sau a bunurilor, întrucât, există riscul ca în orice cauză în care se cercetează infracțiuni de evaziune fiscală să se procedeze la solicitarea unor astfel de măsuri.

Alte condiții impuse în literatura de specialitate impun ca infracțiunea să fie determinată, adică să privească o anumită faptă și anumiți făptuitori, persoana bănuț că a comis ori că pregătește comiterea unei infracțiuni prin utilizarea unor posturi telefonice sau alte mij-



loace electronice de comunicare [9, p.146], ori ca urmărirea penală să fie începută, cel puțin cu privire la faptă [10, p.216].

Supravegherea tehnică poate fi continuă, în cazul interceptării și înregistrării convorbirilor telefonice sau secvențiale, în cazul înregistrărilor audio-video efectuate în mediul ambiant, efectuate de organele de urmărire penală pentru valorificarea momentelor operative.

Se apreciază în doctrină că înregistrările de sunet sau imagini pot fi folosite în cazul tuturor infracțiunilor susceptibile, prin natura lor, să fie săvârșite în flagrant [11, p.214]. O modalitate de comitere a infracțiunii de evaziune fiscală ce poate fi depistată în flagrant este cea utilizată în vederea comercializării "la negru" a produselor supuse accizării, tocmai în vederea sustragerii de la plata accizelor aferente. În aceste cazuri, se recomandă ca întreg procesul de constatare să fie filmat sau înregistrat, pentru că ulterior înregistrarea poate furniza elemente probatorii suplimentare, constituind totodată o probă suplimentară ce atestă respectarea cerințelor procesuale penale.

După obținerea autorizațiilor privind interceptarea, structurile specializate, din dispoziția organului de urmărire penală, efectuează interceptările convorbirilor, pe care le stochează pe un suport informatic. Acest suport, pe care se află stocate datele informatice privind interceptarea și înregistrarea comunicațiilor ori a oricărui alt tip de comunicare, stă la baza întocmirii de către procuror sau organul de urmărire penală a unui proces-verbal pentru fiecare activitate de supraveghere tehnică, în care este obligatoriu a se consemna rezultatele activităților efectuate care privesc fapta ce formează obiectul cercetării sau contribuie la identificarea ori localizarea persoanelor, datele de identificare ale suportului care conține rezultatul activităților de supraveghere tehnică, numele persoanelor la care se referă, dacă sunt cunoscute, sau alte date de identificare, precum și,

după caz, data și ora la care a început activitatea de supraveghere și data și ora la care s-a încheiat.

Pentru a putea fi utilizate în procesul penal, aceste interceptări trebuie fixate de către organul de urmărire penală obligatoriu în acte de procedură penală. Asemenea activități sunt consemnate amănunțit de către ofițerii de urmărire penală în procesele-verbale corespunzătoare, care sunt obligați să respecte etapizarea acțiunilor derulate. La procesul-verbal este atașată copia suportului care conține înregistrarea convorbirii, într-un plic sigilat cu sigiliul organului de urmărire penală [12, p.205]. De altfel, înregistrarea comunicărilor pe diferite suporturi, precum și păstrarea acestora în condițiile dispuse de prevederile Codului de procedură penală a fost reglementată în vederea asigurării posibilității de a fi ascultate sau vizualizate ulterior, dar și cu scopul de a se asigura, la nevoie, verificarea corespondenței între conținutul înregistrărilor și cel al proceselor-verbale. Operațiunea de interceptare nu este susceptibilă de a fi fixată pe un anumit suport, prin urmare ceea ce se conservă este înregistrarea [13, p.218].

Autorul A.Sava susține în sens contrar opiniei majoritare, că întocmirea procesului-verbal și consemnarea în scris, reprezintă doar o garanție și o certificare că înregistrările au fost efectuate în mod corect, precum și un mijloc de a facilita consultarea lor, însă acesta nu reprezintă un mijloc de probă [14, p.145].

În ceea ce privește redarea în scris a conținutului convorbirilor, acestea trebuie să fie efectuate în anumite condiții. Astfel, redarea se face în forma literară a conținutului convorbirii, cu păstrarea, în limite admisibile, a specificului vorbirii persoanelor implicate, putând fi păstrate regionalismele, termenii argotici sau de jargon, particularitățile de pronunție etc.[15, p.6].

Se impune a se ține cont de explicarea unor cuvinte – regionalisme, acronime, termeni tehnici sau argotici, care pot conduce la o inter-

pretare subiectivă a dialogului, așa cum se întâmplă de nenumărate rânduri în practică [16, p.92-93].

Așa cum bine precizează autorul D. Stanciu în lucrarea *Considerații teoretice și practice privind interceptările și înregistrările audio și video în procesul penal român*, rațiunea înregistrării convorbirilor sau comunicărilor pe diverse tipuri de suporturi constă în necesitatea ascultării sau vizualizării ulterioare, în mod repetat, a informațiilor stocate, în vederea redării convorbirilor în formă scrisă, a verificării corespondenței dintre conținutul convorbirilor și redarea în scris a acestora și a certificării pentru autenticitate, cu prilejul administrării mijloacelor de probă sau expertizării.

În opinia autorului, nu trebuie neglijată nici modalitatea de utilizare a semnelor de punctuație și a frazeologiei în redarea nuanțelor de exprimare sau chiar al tonului vocii, care, în anumite situații, ar putea conduce la o conotație diferită a convorbirii raportat la sensul mesajului transmis de interlocutori [17, p.13-14].

De precizat că, organele de urmărire penală sunt obligate să transcrie în întregime relatările existente în înregistrări, fără a utiliza trunchieri, adăugiri, înlocuiri de fraze, respectiv să întocmească procesul-verbal de redare conform prevederilor Codului de procedură penală, întrucât, în situația nerespectării acestor aspecte, devin incidente prevederile referitoare la nulitatea acestuia.

Mai mult, procesul-verbal constituie mijloc de probă scrisă cu privire la faptele și împrejurările constatate cu ocazia interceptării. La acesta se atașează copia suportului ce conține înregistrarea convorbirii, într-un plic sigilat cu sigiliul organului de urmărire penală [12, p.205]. Suportul sau o copie certificată a acestuia se păstrează la sediul parchetului, în locuri speciale, în plic sigilat și va fi pus la dispoziția instanței, la solicitarea acesteia, iar după sesizarea instanței, copia suportului care conține activitățile de supraveghere tehnică și copii de pe procesele-ver-



bale se păstrează la grefa instanței, în locuri speciale, în plic sigilat, la dispoziția exclusivă a judecătorului sau completului investit cu soluționarea cauzei.

În legătură cu realizarea de copii ale suportului de stocare a datelor informatice ce conțin rezultatul activităților de supraveghere tehnică, subiecții autorizați care efectuează această operațiune au posibilitatea să verifice integritatea datelor incluse în suportul original și, după efectuarea copiei, să semneze datele incluse în aceasta, utilizând o semnătură electronică extinsă bazată pe un certificat calificat eliberat de un furnizor de servicii de certificare acreditat și care permite identificarea neambiguă a persoanei autorizate, aceasta asumându-și astfel responsabilitatea în ceea ce privește integritatea datelor.

Subiecții autorizați care pot efectua copii ale suportului de stocare a datelor informatice ce conține rezultatul activităților de supraveghere tehnică pot fi, în ordinea firească și rațională a efectuării activității de supraveghere, persoana care realizează activități de supraveghere tehnică, în baza prevederilor art. 142 alin. (1) din Codul de procedură penală, adică procurorul sau organul de urmărire penală delegat de către acesta ori lucrătorii specializați din cadrul altor organe specializate ale statului; orice persoană autorizată care transmite date rezultate din activitățile de supraveghere tehnică, în baza prezentei legi; orice persoană autorizată care primește date rezultate din activitățile de supraveghere tehnică, în baza prezentei legi.

Dacă în cursul activității realizate se descoperă infracțiuni noi, altele decât cele pentru care s-a solicitat autorizarea sau alte categorii de infracțiuni pentru care se poate dispune interceptarea și înregistrarea audio-video, organele de urmărire penală sunt obligate să se sesizeze, procesul-verbal constituind actul de sesizare pentru infracțiunile nou descoperite.

În literatura de specialitate se recomandă ca transcrierea convorbirilor, comunicărilor sau conver-

sațiilor purtate într-o altă limbă decât cea română să se realizeze în 2 etape, respectiv etapa I – redarea în limba în care s-au purtat convorbirile, comunicările sau conversațiile și etapa a II-a – traducerea de către interpretul autorizat introdus în cauză a respectivelor transcrieri, în mod evident acesta va trebui să asculte personal înregistrarea [18, p.194-195].

Operațiunea de interceptare nu este susceptibilă de a fi fixată pe un anumit suport, prin urmare, ceea ce se conservă este înregistrarea [11, p.141].

Deși opinia majoritară, cu care suntem pe deplin de acord susține că, procesul-verbal în care sunt consemnate interceptările și înregistrările comunicațiilor și convorbirilor constituie mijloc de probă, în doctrină sunt și opinii contrare.

Astfel, se susține că întocmirea procesului-verbal și consemnarea în scris, reprezintă în esență doar o garanție și o certificare că înregistrările au fost efectuate în mod corect, precum și un mijloc de a facilita consultarea lor, însă acesta nu reprezintă un mijloc de probă [14, p.145]. La formularea acestei opinii, s-a arătat că legiuitorul acceptă și înregistrări audio sau video prezentate de părți, pentru care nu sunt prevăzute autorizarea organului judiciar și nici întocmirea unui proces-verbal.

De asemenea, în literatura de specialitate s-a conturat și opinia potrivit căreia valoarea probatorie a transcrierilor convorbirilor în procesul-verbal este foarte scăzută, trebuind înlăturate în lipsa altor probe legale [19, p.5]. Suntem de acord cu aceste susțineri, întrucât, în lipsa unor alte mijloace materiale de probă, nu se poate reține vinovăția unei persoane bănuite de comiterea unei infracțiuni, doar avându-se în vedere diverse discuții purtate cu acesta, întrucât nu întotdeauna ceea ce se exprimă verbal este însoțit – mai devreme sau mai târziu – de un act exterior de conduită, și nu se materializează ori obiectivează în realitate.

Pentru propriile gânduri nicio

persoană nu poate fi condamnată, iar dacă gândurile sunt exprimate verbal într-o convorbire telefonică interceptată și înregistrată, sau în scris printr-un mesaj interceptat și înregistrat, dar nu se materializează într-o acțiune sau inacțiune incriminată de legea penală, simpla redare a comunicărilor respective într-un proces-verbal și stocarea pe un suport de memorie externă, nu poate satisface exigențele unei acuzații fondate despre comiterea unei infracțiuni.

Se impune examinarea întregului ansamblu de comportament exterior de conduită al suspectului sau inculpatului și pe o perioadă relevantă de timp, ceea ce presupune cunoașterea (ascultarea ori vizionarea) întregului ansamblu de înregistrări audio-video, din perioada supusă monitorizării și depunerea la dosarul cauzei, precum și prezentarea suspectului sau inculpatului a unui număr cât mai mare de înregistrări, pentru ca acuzarea ce-i este adusă să fie convingătoare, atât pentru el, cât și pentru orice observator obiectiv.

În literatura de specialitate s-a apreciat în mod corect faptul că procesele-verbale de redare, având în vedere poziția și calificarea persoanelor care le întocmesc, oferă un grad mai mare de încredere, fără însă a avea, din punct de vedere legal, un regim deferentiat față de celelalte înscrisuri și, implicit, față de celelalte mijloace materiale de probă [20, p.246].

În literatura de specialitate s-a statuat că, în ceea ce privește redarea convorbirilor, atât la nivel teoretic, cât și practic, există posibilități ipotetice de alterări, distorsionări, modificări, inserări de voci computerizate, intercalări de cuvinte, fraze sau alte elemente de contrafacere, adăugiri, ștersături, pe suportul de memorie externă [21, p.188], de către persoanele care intră în contact cu suportul ce stochează comunicările ori imaginile interceptate și înregistrate.

Cu titlu de exemplu, într-un raport de expertiză criminalistică realizat la I.N.E.C., expertul criminalist oficial a oferit următoarele



ipoteze: “ Cu privire la înregistrările audio obținute prin interceptarea comunicațiilor, acestea sunt stocate pe hard-disk-uri și alți suporti digitali și este posibilă intervenția asupra unei astfel de înregistrări fără a lăsa urme, prin editarea (în prealabil) a conținutului audio și/sau a proprietății fișierelor ce conțin înregistrarea în litigiu, prin modificarea datei și orei la care acestea au fost create, modificate sau accesate” [22, p.382–385].

După întocmire, procesul-verbal de redare este supus certificării pentru autenticitate de către procuror. Activitatea de certificare pentru autenticitate, prevăzută de art.143 alin. (4), teza ultimă din CPP, se materializează prin rezoluția procurorului, aplicată pe fiecare proces-verbal în parte, se referă la mai multe aspecte, care vizează atât problemele privind suportul fizic de memorie externă pe care se află stocate convorbirile, comunicările sau conversațiile interceptate și înregistrate, cât și cele privind mențiunile scriptice consemnate în conținutul procesului-verbal respectiv, precum și aspectele de formă și fond, pe care trebuie să le îndeplinească potrivit dispozițiilor legale [23, p.34–60].

Certificarea poate fi efectuată doar după parcurgerea a două etape, respectiv verificarea suportului de memorie externă, ce conține rezultatul activității de interceptare și înregistrare a convorbirilor, comunicărilor sau conversațiilor, obligatorii și care presupun ascultarea personală de către procuror a semnalelor sonore stocate pe respectivul suport fizic. Verificarea suportului în discuție este absolut necesară, pentru că, pe de o parte, pe acesta sunt stocate convorbirile, comunicările sau conversațiile propriu zise, iar pe de altă parte, semnalele sonore existente pe suport au fost transcrise pe un suport de hârtie și redată în formă scrisă, cu semne literale și cifrice, ortografice, ortoepice și de punctuație.

A doua etapă o presupune verificarea aspectelor privind mențiunile scriptice, consemnate în conținutul procesului-verbal

respectiv, referitoare la conținutul convorbirilor, comunicărilor sau conversațiilor interceptate și înregistrate, precum și cele care privesc imaginile stocate cu prilejul operațiunilor de video-filmare ori fotografiere.

Datele rezultate din măsurile de supraveghere care nu privesc fapta ce formează obiectul cercetării sau care nu contribuie la identificarea ori localizarea persoanelor, dacă nu sunt folosite în alte cauze penale, se arhivează la sediul parchetului, în locuri speciale, cu asigurarea confidențialității, fiind distruse după un an de la soluționarea definitivă a cauzei, de către procuror, care întocmește un proces-verbal în acest sens.

De precizat că noua reglementare, respectiv art.145 CPP, stabilește în sarcina organului de urmărire penală obligația de a încunoștiința persoana supravegheată, în termen de 10 zile de la data încetării măsurii tehnice, despre activitatea de supraveghere tehnică efectuată, dând dreptul acesteia, ca la cerere, în termen de 20 zile de la încunoștințare să asculte convorbirile, comunicările, respectiv să ia la cunoștință de conținutul proceselor-verbale de redare.

Totodată precizăm că, în sarcina persoanelor care au luat cunoștință despre conținutul înregistrărilor, incumbă obligația de confidențialitate. Cu toate acestea, nu există o garanție certă că datele respective, privind aspecte de natură profesională, extraprofesională, din viața privată ori de natură infracțională, dar care să nu se circumscrie infracțiunilor prevăzute de art. 139 alin. (2) din CPP, nu pot fi, ipotetic, folosite ca date informative ori investigative ori în scop șantajist sau ca material compromițător la adresa imaginii persoanei în discuție. Considerăm că pentru aceste situații, legiuitorul nu a oferit, prin textele Codului de procedură penală, soluții optime și dincolo de orice suspiciune, atunci când a reglementat regimul juridic al datelor rezultate din măsurile de supraveghere, care nu privesc fapta ce formează obiectul cercetării sau

care nu contribuie la identificarea ori localizarea persoanelor, dacă nu sunt folosite în alte cauze penale.

Concluzii. La momentul introducerii în legislația penală, interceptările au reprezentat o modernizare a sistemului probatoriu. În timp, posibilitatea de alterare a conținutului înregistrărilor a fost diminuată de legiuitor prin instituirea unor măsuri de verificare, respectiv prin instituirea unor condiții de autorizare și de efectuare.

Cu toate acestea, textul în vigoare comportă diferite critici, materializate în contestarea interceptărilor, motiv pentru care instanțele de judecată trebuie să le analizeze cu anumite rezerve, existând atât posibilitatea falsificării lor, cât și interpretării subiective a convorbirilor, tocmai pentru a imprima conotații penale faptelor cercetate. La această concluzie conduce și aspectul că, ofițerii de urmărire penală aleg din cumulul de convorbiri, doar acelea pe care le consideră utile cauzei, de multe ori existând un subiectivism, din dorința probării activității infracționale.

În acord cu principiul aflării adevărului, informațiile operaționale care se desprind din interceptările sau înregistrările audio-video, ca mijloace de probă în procesul penal, trebuie decodificate cu maximă responsabilitate de organul judiciar.

Bibliografie

1. I.Gârbut, *Traficul de persoane*, Editura Universul Juridic, București, 2010.
2. C.Bârsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Vol.I. drepturi și libertăți, Ed. All Beck, București, 2005.
3. G. Mateuț, *Tratat de procedură penală – Partea generală*, volumul I, Editura C.H. Beck, București, 2007.
4. V. Păvăleanu, *Drept procesual penal. Partea generală*, vol.I, ed. a III – a, Editura Lumina Lex, București, 2007.
5. G.Theodoru, *Tratat de drept procesual penal*, Ed.Hamangiu, București, 2007.
6. I. Neagu, *Drept procesual penal. Tratat*, Ed. Global Lex, București, 2004.
7. M.L.Pamfil, *Drept procesual penal. Partea generală*, Ed.Venus, Iași, 2005.
8. N.A.Dărăngă, *Drept procesual penal roman. Curs*, Ed.Dacris, Otopeni, 2006.



CZU. 616.31:614.2

9. I.Poiană, I.Păcurariu, *Drept procesual penal. Note de curs*, Ed.Universul Juridic, București, 2011.

10. G.Coca, *Instituții de drept procesual penal, Vol.I, Partea generală*, Ed.Wolters Kluwer România, București, 2010.

11. N.Grofu, *Înregistrările audio sau video și înregistrările de sunet sau de imagine – distincții în cazul constatării infracțiunii flagrante*, în *Dreptul*, nr.9/2009.

12. Jidovu N., *Drept procesual penal, ediția a II a*, Ed. C.H. Beck, București, 2007.

13. Grofu N., *Înregistrările audio sau video și înregistrările de sunet și imagine – distincții în cazul constatării infracțiunii flagrante*, *Revista Dreptul*, nr.9/2009.

14. Sava A., *Aprecierea probelor în procesul penal*, Ed.Junimea, Iași 2002.

15. Gârbuleț I., Grădinaru S., *Valoarea probatorie a înregistrărilor audio sau video efectuate în cauzele penale*, *Curentul juridic*, nr.1/2012, București.

16. Dumitru D., *Tactica interceptării și înregistrării comunicărilor*, Chișinău, 2010, www.cnaa.md.

17. Stanciu D., *Considerații teoretice și practice privind interceptările și înregistrările audio și video în procesul penal roman*, pe www.univnt.ro.

18. M. V. Tudoran, *Teoria și practica interceptărilor și înregistrărilor audio sau video judiciare*, Ed. Universul Juridic, Biblioteca profesioniștilor, București, 2012.

19. Gh.Mateuț, *Mijloacele de probă obținute în mod ilegal*, www.mateut-budusan.ro.

20. A. Crișu, *Drept procesual penal. Ediție revizuită și actualizată conform Legii 202/2010*, Ed.Hamangiu, București, 2011.

21. A.Petre, C.Grigoraș, *Înregistrările audio și audio-video, mijloace de probă în procesul penal. Expertiza judiciară*, Ed. C.H. Beck, București, 2010.

22. M.V.Tudoran, *Teoria și practica interceptărilor și înregistrărilor audio sau video judiciare*, Ed. Universul Juridic, Biblioteca profesioniștilor, București, 2012, Anexa 9.

23. D.I.Cristescu, V. Enescu, *Prolegomene privind administrarea și expertizarea probelor multimedia*, Ed. Solness, Timișoara, 2013.

DATE DESPRE AUTOR:

Florin-Ilie LICĂ,

Ofițer de urmărire penală

În cadrul Inspectoratului de Poliție

Mureș

E-mail: florinlica82@yahoo.com

Tel.+(40) 740-028-004

EVALUAREA SISTEMULUI MANAGERIAL AL INSTITUȚIILOR MEDICO-SANITARE STOMATOLOGICE

Irina NICOV,

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie *Nicolae Testemițanu*
Catedra de Management și Psihologie

REZUME

În contextul globalizării și integrării Republicii Moldova în economia mondială, crearea unei economii inovatoare este gradientul de dezvoltare modernă a țării.

În lucrare au fost utilizate rezultatele cercetărilor științifice efectuate de savanții autohtoni și de peste hotare în domeniul inovării și managementul inovațiilor, managementul strategic, documente juridice, datele de raportare financiară și statistică, precum și rezultatele anchetelor prin sondaj ale antreprenorilor – stomatologi și, de asemenea, baza legislativă ce reglementează activitatea instituțiilor stomatologice din țară.

Valoarea aplicativă a studiului este trasarea principiilor de evaluare și dezvoltare a managementului inovațional în instituțiile stomatologice și elaborarea unui set de recomandări practice în vederea dezvoltării antreprenoriatului stomatologic prin inovații.

Cuvinte-cheie: asistență medicală stomatologică, instituții stomatologice private (ISP), management în serviciul stomatologic, management inovațional, calitatea serviciilor medicale stomatologice.

EVALUATION OF THE MANAGEMENT SYSTEM OF THE STOMATOLOGICAL MEDICINAL INSTITUTIONS

Irina NICOV,

State University of Medicine and Pharmacy *Nicolae Testemitanu*
Department of Management and Psychology

SUMMARY

In the context of the globalization and integration of the Republic of Moldova into the world economy, the creation of an innovative economy is the modern development gradient of the country.

In the article were used the results of national scientific researches and foreign in the field of innovation and innovational management, strategic management, legal documents, financial reporting and statistical data, as well as the results of survey surveys of entrepreneurs – dentists and the legal basis regulating the activity of the dental institutions in the country.

Practical signification: on the basis of the integration the results, there were set the main principles of development and evaluation of innovational management in medical dental assistance.

Keywords: dental care, private dental institutions, management in the dental service, innovative management, quality of dental medical services.

În Republica Moldova, reforma sistemului sanitar a condus la un proces de promovare a calității în cadrul sistemului stomatologic cu scopul de a atinge standardele europene. Managementul calității

vizează îmbunătățirea continuă a serviciilor de sănătate ținând cont de resursele disponibile și utilizarea eficientă a acestora, luând în calcul nevoile pacienților [3;4].

În lucrarea dată ne-am axat pe



protejarea riscurilor financiare ale instituției, prin înlăturarea inechităților în procesul de prestare a serviciilor medicale stomatologice calitative [6]. În urma evaluării sistemului de management, inclusiv a managementului calității, în cadrul cabinetelor stomatologice din mun. Chișinău s-a constatat faptul că serviciul stomatologic, în general este apreciat pozitiv de majoritatea populației, însă am depistat unele inconveniente, ce țin de managementul serviciului stomatologic. În vederea asigurării unui standard de calitate a actului medical, conform ordinului Ministerului Sănătății al RM nr. 1594 din 31.12.2013 „Cu privire la implementarea în practica medicală a Standardelor medicale de diagnostic și tratament” din cadrul instituțiilor de stat, la nivel de oraș, au fost tipărite și distribuite la locurile de lucru, sub semnătură personală, și protocoalele clinice pentru toți medicii stomatologi [17].

Valoarea aplicativă a studiului este trasarea principiilor de evaluare și dezvoltare a managementului inovativ în instituțiile stomatologice și elaborarea unui set de recomandări practice în vederea dezvoltării antreprenoriatului stomatologic prin inovații.

Practica managerială acordă o importanță tot mai mare inovațiilor, cercetării fundamentale - aplicative și transferului tehnologic. În acest sens, în acordurile internaționale și în documentele europene se acordă un spațiu distinct inovării. Inovația se află în centrul creșterii economice, fiind catalizatorul acesteia, și devenind totodată un factor al competitivității.

Diferențierea rețelei instituțiilor stomatologice de stat și a celor private devine un factor important în activitatea serviciului stomatologic per ansamblu. De aceea este necesar de a analiza procesul de ajustare a resurselor existente la volumul serviciilor stomatologice prestate, implementarea metodelor și tehnologiilor moderne în conformitate cu nivelul de dezvoltare al științei în activitatea instituțiilor stomatologi-

ce cu forma de proprietate privată și de stat.

Conform ordinului Ministerului Sănătății privind aprobarea Criteriilor de contractare a instituțiilor medico-sanitare în cadrul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală pentru anul 2017, nr. 1076/720A, din 30.12.2016 asistența medicală specializată de ambulator include: asistența medicilor specialiști de profil și asistența medicală stomatologică [18].

Conform datelor Centrului Național de Management în Sănătate, structura unităților economice private din sectorul de sănătate este dominată, în proporții egale de farmacii și de instituțiile medicale de profil stomatologic. În cadrul normativ-juridic sunt incluse actele normative și legislative în vigoare ce reglementează activitatea instituțiilor stomatologice cu diferită formă de proprietate din RM. De asemenea, la aceste se referă și Hotărârea guvernului RM cu privire la aprobarea cerințelor față de asigurarea securității datelor cu caracter personal la prelucrarea acestora în cadrul sistemelor informaționale de date cu caracter personal.

În continuare, ne vom referi la **actele legislative și normative din domeniul stomatologiei**, de care ne-am ghidat în lucrarea noastră.

La acestea se referă:

– Ordinul MS al RM, nr. 1574, din 27.12.2013 ”Cu privire la aprobarea Nomenclatorului instituțiilor medico-sanitare private”.

– Ordinul privind aprobarea Criteriilor de contractare a instituțiilor medico-sanitare în cadrul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală pentru anul 2017, nr. 1076/720A, din 30.12.2016. Monitorul Oficial nr. 19-23/68 din 20.01.2017.

– Ordinul MS nr. 244 din 18.02.2013 ”Cu privire la reorganizarea asistentei medicale stomatologice în RM”.

– Ordinul Ministerului Sănătății al RM nr. 1594 din 31.12.2013 „Cu privire la implementarea în practica medicală a Standardelor

medicale de diagnostic și tratament”.

Toate aceste acte normative au scopul de a reglementa conlucrarea eficientă între instituțiile stomatologice cu diferită formă de proprietate în sistemul de sănătate din RM.

În scopul stabilirii direcțiilor de dezvoltare a sectorului sănătății în RM, au fost aprobate Politica Națională de Sănătate (HG nr. 886 din 06.08.2007) [14] și Strategia de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2008-2017 (HG nr. 1471 din 24.12.2007) [15]. Hotărârea Guvernului nr. 1471 din 24.12.2007 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2008-2017, Monitorul Oficial, nr. 8-7/43 din 15.01.2008 [16].

Conform datelor statistice ale Camerei de Licențiere a RM [2] și Nomenclatorului instituțiilor medico-sanitare private de asistență medicală stomatologică [1] în anul 2015 în țară activau 917 IMP (în mun. Chișinău - 524, Bălți - 61, raioane - 332 ISP), inclusiv 535 de profil stomatologic (municipii - 338, raioane - 197 ISP), ceea ce constituie aproximativ 58,34% din numărul total. Acest lucru este caracteristic în special pentru mun. Chișinău, unde funcționează 295 instituții stomatologice (cca 55,14% din nr. total de ISP), cabinete stomatologice, clinici și centre de profil, care prestează servicii de AMS populației [5].

În profil teritorial, conform Consiliului Național de Evaluare și Acreditare în Sănătate 88,9% din clinicile stomatologice private activează în mun. Chișinău.

În procesul cercetării au fost utilizate rezultatele cercetărilor științifice efectuate de savanții autohtoni și de peste hotare în domeniul inovării și managementul investițiilor, managementul strategic, documente juridice, publicațiile periodice, datele de raportare financiară și statistică, precum și rezultatele anchetelor prin sondaj ale antreprenorilor - stomatologi.

Ca orice altă inovație, inovațiile organizaționale trebuie să fie evaluate din punct de vedere a profitabilității economice. În același timp



evaluarea eficacității inovațiilor se prezintă destul de dificil, problemă neordinară, deoarece tipul inovației nu întotdeauna poate fi descrisă utilizând indicatori cantitativi. Referitor la instituțiile autohtone, putem spune că activitatea inovațională neeficientă din cadrul acestora sau lipsa inovării ei se datorează utilizării neeficiente a unui volum mare de resurse.

Trebuie de specificat faptul că procesul inovațional din cadrul instituției, trebuie să fie o componentă de bază din planul strategic al instituției. Condiția principală ce caracterizează competitivitatea instituției pe piață și păstrarea poziției acesteia este să urmeze o strategie managerială inovațională prin implementarea și dezvoltarea acesteia. Acesta la rândul său va urmări recrutarea, selecția și instruirea personalului creativ, crearea și promovarea de produse și servicii noi sau îmbunătățite.

Metodologia studiului se bazează pe utilizarea abordării procesuale, sistemice și de reproducere, cu aplicarea metodelor statistice, comparative, logice și alte tipuri de analize.

În cadrul studiului actual au fost intervievați 206 medici din instituții ce prestează servicii stomatologice cu diferită formă de proprietate: de

stat (40 persoane) și privată (166 persoane).

Situația în care întreprinzătorul este și managerul afacerii este caracteristică pentru 98% din firmele existente în fiecare țară. Astfel, interesul personal coincide cu interesul afacerii. Managerul proprietar este întotdeauna la curent cu tot ce se petrece în instituție.

Pentru adoptarea celor mai bune decizii în condiții de risc este necesară o **abordare managerială inovațională**, deoarece deciziile se iau în baza unor informații incomplete și parțial necunoscute. Totuși managerii au posibilitatea să calculeze probabilitățile evenimentelor, precum și cele ale rezultatelor și costurilor acestora, selectând în final alternativa cea mai favorabilă.

Numărul de pacienți tratați este discutat mai frecvent în instituțiile publice decât în cele private 60,0% și 38,6%, respectiv. Acest subiect se încadrează în categoria deciziilor programate sau repetitive, caracterizate de reguli și procese decizionale cunoscute. Dacă analizăm din punct de vedere al conținutului funcției manageriale, atunci monitorizarea nr. de pacienți tratați în cadrul instituției stomatologice se referă la deciziile de control: motivația în muncă, gradul de satisfacție al pacienților, eficiența comunicării,

gradul de socializare al potențialilor clienți, etc.

Deciziile legate de controlul fluxului de pacienți sunt logice și raționale, deoarece la baza acestora stau, date, argumente și metode economice.

Aspectele legate de *managementul inovațional* sunt discutate într-o măsură mai mică, decât calitatea serviciilor, fiind diferite în funcție de forma de proprietate a instituției stomatologice. Printre ele sunt: participarea la conferințe (41,7%; 95 Î (mai departe Întreprindere Individuală) [35,0-48,5]), achiziția tehnologiilor know-how (24,3%; 95 Î [18,4-30,1]) și formarea parteneriatelor în țară și peste hotare (12,6%; 95 Î [8,1-17,2]). La aceste din urmă există diferențe statistice semnificative în funcție de forma de proprietate a instituției stomatologice (Tab. 1).

Aceste rezultate ne demonstrează gradul scăzut de orientare și viziune strategică a sectorului stomatologic din țară, deoarece orientarea către modernizare și inovație prin achiziționarea tehnologiilor de ultimă oră, participarea la forumuri pentru achiziționarea de noi informații și oportunități, colaborarea internațională, ș.a. pentru dezvoltarea în perspectivă - sunt cheia succesului în era internaționalizării și a mediului în permanentă schimbare.

Tabelul nr.1. Repartizarea subiectelor de discuții ce au loc în cadrul instituției stomatologice în funcție de forma de proprietate

	Total		Instituții private		Instituții publice		p
	Abs.	P, %	Abs.	P, %	Abs.	P, %	
Cazuri excepționale	106	51,5	78	47,0	28	70,0	p<0,01
Calitatea serviciilor	178	86,4	140	84,3	38	95,0	p>0,05
Numărul pacienților tratați	88	42,7	64	38,6	24	60,0	p<0,05
Achiziția tehnologiilor know-how	50	24,3	36	21,7	14	35,0	p>0,05
Participarea la conferințe	86	41,7	60	36,1	26	65,0	p<0,001
Formarea parteneriatelor în țară și peste hotare	26	12,6	16	9,6	10	25,0	p<0,01

Sursa: elaborat de autor

Rezultatele chestionării ne arată că ponderea deciziilor strategice este mică și importanța lor este în mare parte neglijată. Aceste deci-

zii sunt luate la nivelul conducerii superioare la nivel de top manager și asigură viziunea de ansamblu și viitorul, stabilind orientări de per-

spectivă fiind tratate prin prisma soluționării problemelor generale, de o complexitate sporită. De regulă, aceste decizii privesc politici



inovaționale, probleme noi, care necesită soluții originale și principii generale orientate pe capacitatea, previziunea și gândirea inovativă a centrelor de decizie.

La acest aspect putem concludiona, că managerii instituțiilor stomatologice din țară, indiferent de forma de proprietate nu au aptitudini manageriale conceptuale de orientare strategică și competențe ce țin de managementul inovațional, pentru a se adapta rapid la noile cerințe ale pieții și a practica soluții inovaționale în cazurile excepționale și în situațiile de criză.

Fiecare instituție medicală, indiferent de forma de proprietate este caracterizată printr-o anumită trăsătură inovațională. Metodele noi de diagnostic și tratament sunt caracteristice pentru 2/3 din instituțiile stomatologice incluse în studiu – 128 (62,1%; 95% ÎI [55,5-68,8]) cazuri, fiind la fel de răspândite în cele publice și în private ($p > 0,05$). Acest rezultat denotă faptul că ponderea cea mai mare din inovațiile utilizate în cadrul lor o au cele procesual-tehnologice utilizate în prestarea serviciilor de diagnosticare și tratamentul afecțiunilor dentare.

Așadar, medicii stomatologi sunt cel mai mult preocupați de precizia și veridicitatea, atât în faza incipientă a prestării serviciului, cât și în procesul derulării activității de prestare acordând prioritate inovațiilor procesual-tehnologice.

Activitatea de inovație antreprenorială mai este concretizată în termenii introducerii de noi produse medicale, deoarece utilizarea medicamentelor noi ca trăsătură inovațională este implementată în 118

(57,3%; 95% ÎI [50,5-64,0]) instituții, fără diferență în funcție de forma de proprietate. Aici putem spune că aplicarea noilor produse în materie de medicamente în prestarea serviciilor stomatologice este caracteristică instituțiilor stomatologice din țară în proporție de peste 50%. Doar în jumătate de instituții sunt implementate tehnologiile inovaționale – 104 (50,5%; 95% ÎI [43,7-57,3]), aceste inovații fiind mai caracteristice instituțiilor private ($p < 0,001$).

Inovațiile tehnologice, de asemenea ocupă un procent semnificativ în portofoliul tipurilor de inovații utilizate în serviciul stomatologic, ceea ce ne vorbește despre faptul că managerii stomatologi pun mult accentul pe calitatea, rapiditatea, ușurința prestării serviciului și durabilitatea serviciilor deja existente. Aici putem menționa ideea că în topul preferințelor inovaționale pentru managerii stomatologi sunt cele care presupun modalitățile de îmbunătățire a calității serviciilor stomatologice și cele ce țin de ridicarea eficacității modalității de prestare (ușurarea muncii medicilor stomatologi). Acest tip de inovații fac parte din cele ce se referă la adaptare conform noilor realități și cerințe ale pieții. La un nivel puțin mai jos sunt oferite noi servicii stomatologice – 100 (48,5%; 95% ÎI [41,7-55,4]) cazuri, care, de asemenea, sunt livrate într-o cantitate mai mare de către instituțiile private ($p < 0,01$).

Acest fapt demonstrează că inovațiile de produs sunt mai puțin accesibile pentru managerii instituțiilor stomatologice, deoarece se referă la inovațiile incrementale și necesită investiții mai mari pentru implementare și utilizare. Totuși

prioritatea la acest subiect o dețin instituțiile private și acest element de inovație oferă sectorului privat un avantaj competitiv. În opinia unei treimi dintre conducători, metodele noi de organizare fac parte din trăsăturile inovaționale ale instituției – 66 (32,0%; 95% ÎI [25,7-38,4]) cazuri.

Pentru ca inovațiile tehnologice, materiale, de produs și servicii să fie cu succes implementate în cadrul instituției este necesar să se abordeze atât planuri, strategii, tactici inovaționale, cât și noi metode și tehnici de organizare a acestora. Faptul că în urma chestionării am obținut că doar o treime din instituțiile stomatologice autohtone practică metode inovaționale de organizare și conducere ne vorbește despre prezența unui management slab, unde managerii nu dețin aptitudini conceptuale și relaționale suficiente.

Astfel de trăsături importante cum ar fi: realizarea unor inovații în domeniu, adaptarea rapidă la schimbările pieței și realizarea cercetărilor științifice sunt prezente în mai puțin de un sfert de instituții, care au participat în cercetarea actuală (Tab. 2). Cea mai mică pondere în portofoliul inovațiilor din cadrul instituțiilor stomatologice din țară o au inovațiile radicale, pentru realizarea cărora sunt necesare cercetările științifice în domeniu, investiții majore pentru realizarea studiilor de marketing și colaboratori cu grad de doctor în științe medicale. Datorită lipsei unui sistem de management inovațional eficient, capacitatea și potențialul instituțiilor medicale de a realiza schimbări și inovații semnificative în domeniu este foarte slabă și există necesitatea de a fi dezvoltată.

Tab. nr. 2. Repartizarea trăsăturii inovaționale a instituției stomatologice în funcție de forma de proprietate

	Total		Instituții private		Instituții publice		p
	Abs.	P, %	Abs.	P, %	Abs.	P, %	
Tehnologie inovațională	104	50,5	98	59,0	6	15,0	$p < 0,001$
Noi metode de diagnostic și tratament	128	62,1	102	61,4	26	65,0	$p > 0,05$
Noi servicii stomatologice	100	48,5	88	53,0	12	30,0	$p < 0,01$
Medicamente noi	118	57,3	100	60,2	18	45,0	$p > 0,05$



Realizarea cercetărilor științifice	32	15,5	16	9,6	16	40,0	$p < 0,001$
Adaptarea rapidă la schimbările pieței	42	20,4	38	22,9	4	10,0	$p > 0,05$
Metode noi de organizare	66	32,0	50	30,1	16	40,0	$p > 0,05$
Realizarea unor inovații în domeniu	46	22,3	38	22,9	8	20,0	$p > 0,05$

Sursa: elaborat de autor

Interesul pentru activitatea inovațională este prezent în activitatea stomatologică, deoarece în cea mai mare parte dintre instituții orice idee nouă se discută și se acceptă, apoi frecvent se implementează în practică – 184 (89,3%; 95% ÎI [85,1-93,5]) răspunsuri total sau parțial pozitive.

Putem observa că în instituțiile publice variantele de răspuns afirmativ se întâlnesc statistic veridic mai frecvent ($\chi^2=11,134$; $gl=3$; $p < 0,05$), așadar, potențialul inovațional de dezvoltare este caracteristic antreprenorialului stomatologic comparativ cu sectorul public.

Premisele de implementare a inovațiilor în instituția stomatologică sunt diverse. Cea mai mare pondere revine dezvoltării în perspectivă – 118 (57,3%; 95% ÎI [50,5-64,0])

cazuri, urmată de perfecționarea activității curente – 68 (33,0%; 95% ÎI [26,6-39,4]) cazuri.

Doar 2,9% de implementări prevăd gestionarea situațiilor de criză. Diferență statistic semnificativă cu privire la premisele de implementare a inovațiilor în instituțiile stomatologice cu diferită formă de proprietate nu se atestă ($\chi^2=4,13$; $gl=2$; $p > 0,05$).

Conform rezultatelor expuse mai sus, se remarcă faptul că majoritatea instituțiilor stomatologice din țară sunt orientate spre planificarea strategică, cu menținerea pe o perioadă îndelungată pe piață, o dezvoltare durabilă de perspectivă.

Managerii stomatologi prin acest fapt realizează că inovațiile reprezintă sursa competitivității și succesul unei instituții pe termen lung.

În opinia respondenților creșterea performanței instituției ar putea avea loc în urma unor astfel de schimbări inovaționale cum ar fi implementarea noilor metode de diagnostic și tratament – 138 (67,0%; 95% ÎI [60,6-73,4]) de cazuri. Alte schimbări sunt apreciate mai sceptic de către medicii stomatologi și conducătorii instituțiilor medicale. O schimbare atât de importantă ca adoptarea unei strategii inovaționale este apreciată pozitiv doar de 80 (38,8%; 95% ÎI [32,2-45,5]) persoane intervievate, cu o diferență statistic semnificativă între instituțiile cu diferită formă de proprietate ($\chi^2=7,413$; $gl=1$; $p < 0,01$). Procurarea tehnologiilor know-how este vizualizată ca o schimbare inovațională de 26,2% (95% ÎI [20,2-32,2]) dintre respondenți fără diferență statistic semnificativă între forma de proprietate a instituției stomatologice (Tab. 3).

Tipurile de inovații implementate mai frecvent în instituția stomatologică sunt cele tehnologice – 150 (72,8%; 95% ÎI [66,7-78,9]) cazuri, ele fiind mai mult implementate în instituțiile private- 79,5% , decât în cele publice – 45,0% ($\chi^2=19,402$; $gl=1$; $p < 0,001$).

Inovațiile organizatorice sunt implementate în 106 (51,5%; 95% ÎI [44,6-58,3]) cazuri, fără diferență statistic semnificativă între forma de proprietate a instituției stomatologice ($\chi^2=1,451$; $gl=1$; $p > 0,05$).

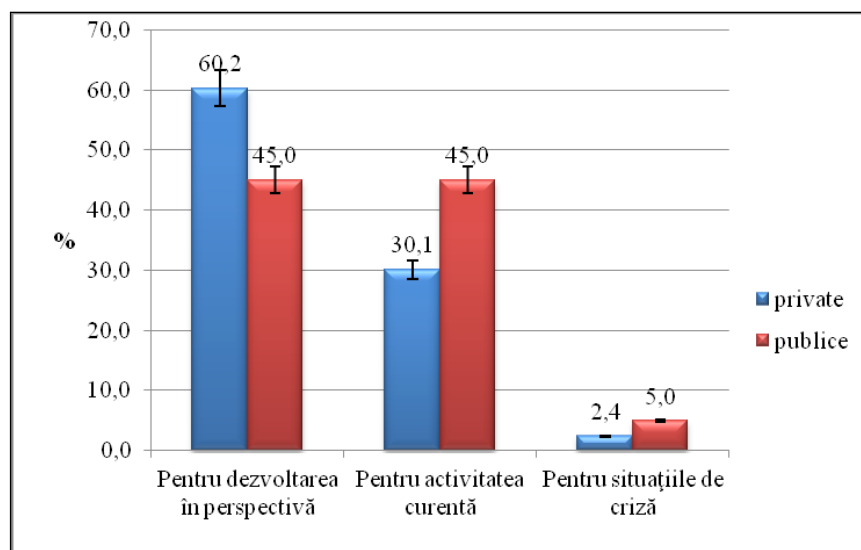


Fig. 1. Ponderea premisele de implementare a inovațiilor în instituțiile stomatologice în funcție de forma de proprietate (%).

Sursa: elaborat de autor



Tabelul nr.3. Repartizarea schimbărilor inovaționale care ar duce la creșterea performanței instituției stomatologice în funcție de forma de proprietate

	Instituții private		Instituții publice		p
	Abs.	%	Abs.	%	
Adoptarea unei strategii inovaționale	72	43,4	8	20,0	($\chi^2=7,413$; $gl=1$; $p<0,01$)
Procurarea tehnologiilor know-how	42	25,3	12	30,0	($\chi^2=0,368$; $gl=1$; $p>0,05$)
Implementarea noilor metode de diagnostic și tratament	110	66,3	28	70,0	($\chi^2=0,203$; $gl=1$; $p>0,05$)
Crearea unui parteneriat european	32	19,3	12	30,0	($\chi^2=2,206$; $gl=1$; $p>0,05$)
Utilizarea turismului stomatologic	32	19,3	8	20,0	($\chi^2=0,11$; $gl=1$; $p>0,05$)

Sursa: elaborat de autor

Inovațiile de instruire, care implică cunoștințele personalului în acordarea serviciilor stomatologice calitative sunt implementate într-o treime dintre instituțiile incluse în studiu – 68 (33,0%; 95% ÎI [26,6-39,4]) cazuri, fiind întâlnite în aceeași măsură atât în instituțiile publice, cât și în cele private ($\chi^2=1,440$; $gl=1$; $p>0,05$). Între instituțiile publice cu diferite forme de proprietate a fost atestată

diferență statistic semnificativă cu privire la implementarea inovațiilor informaționale ($\chi^2=10,447$; $gl=1$; $p=0,001$), ele fiind mai frecvente în instituțiile stomatologice publice – 50,0% și 24,1% în cele private.

În instituțiile private inovațiile procesuale sunt implementate mai frecvent – 20,1%, decât în cele publice – 5,0% ($\chi^2=5,357$; $gl=1$; $p<0,05$) (Figura 2).

Cel mai frecvent în instituțiile stomatologice participante la studiu se implementează o astfel de inovație în domeniul medicinei dentare cum ar fi proteza dentară Valplast – 142 (68,9%; 95% ÎI [62,6-75,3]) cazuri, fără diferență statistic semnificativă între forma de proprietate.

Alte tipuri de inovații din domeniul stomatologic sunt implementate în mai puțin de o treime de cazuri. În instituțiile publice este implementat CBCT-ul (computer tomograf cu fascicol conic) într-o proporție mai mare decât în cele private, 30,0% și 14,5%, respectiv ($\chi^2=5,399$; $gl=1$; $p<0,05$).

Iar în instituțiile private se implementează mai frecvent aparate dentare invizibile cu vibrații – 20,5%, decât în cele publice – 5,0% ($\chi^2=5,357$; $gl=1$; $p<0,05$).

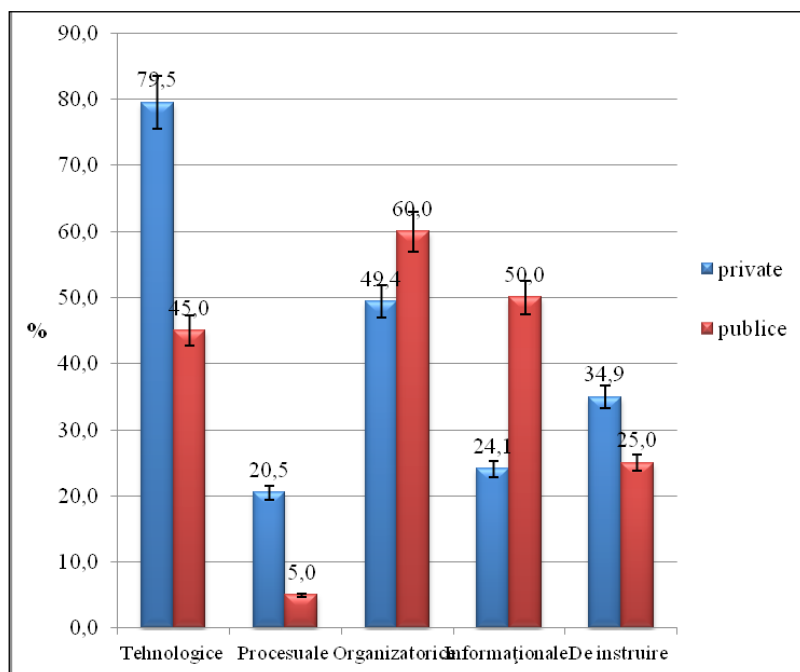


Fig. 2. Repartizarea tipurilor de inovații implementate în instituțiile stomatologice în funcție de forma de proprietate (%).

Sursa: elaborat de autor

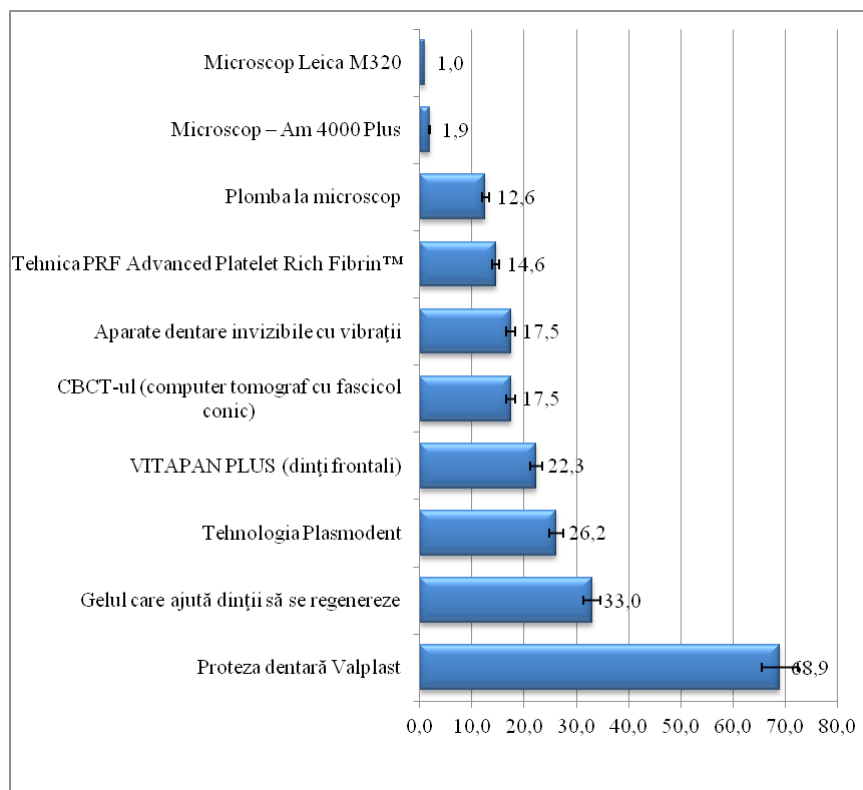


Fig. 3. Ponderea inovațiilor în domeniul medicinei dentare implementate în instituțiile stomatologice (%).

Sursa: elaborat de autor

În baza unui plan strategic instituțiile activează cu o durată diferită. Astfel pe durata a 5-10 ani activează 46 (22,3%; 95% ÎI [16,6-28,0]) de instituții, celelalte sunt repartizate uniform în funcție de perioada până la 5 ani și mai mult de 10 ani – a câte 80 (38,8%; 95% ÎI [32,2-45,5]) cazuri. Este important de menționat că instituțiile publice activează de mai mult timp în baza unui plan strategic – 70,0%, însă acest răspuns corelează direct cu durata activității instituției pe piața serviciilor medicale $r_{xy} = 0,69$. Diferența răspunsurilor în funcție de forma de proprietate a instituțiilor este statistic semnificativă ($\chi^2 = 20,870$; $gl = 2$; $p < 0,001$).

Angajații instituției stomatologice în care activează respondenții studiului actual sunt comple-

tamente interesați în schimbarea tehnologiilor în 168 (81,6%; 95% ÎI [76,3-85,9]) de cazuri, iar parțial în 30 (14,6%; 95% ÎI [9,7-19,4]) fără diferență statistic semnificativă între forma de proprietate a instituției ($\chi^2 = 3,072$; $gl = 3$; $p > 0,05$).

Cele mai multe răspunsuri afirmative au fost obținute la întrebarea ce vizează standardizarea și calitatea. Ea trebuie schimbată în 87,4% (95% ÎI [82,8-91,9]) instituții, indiferent de forma de proprietate ($\chi^2 = 3,680$; $gl = 3$; $p > 0,05$).

Instituțiile stomatologice, care au fost incluse în cercetarea actuală nu sunt gata să efectueze rapid schimbări inovatoare. Cea mai mare parte dintre ele necesită timp de la 1 la 2 ani pentru aceste modificări – 90 (43,7%; 95% ÎI [36,9-50,5]) cazuri, o treime din instituții ar realiza această sarcină în

termeni până la 1 an – 90 (35,0%; 95% ÎI [28,4-41,5]) cazuri. Rămân 44 (21,4%; 95% ÎI [15,8-27,0]) instituții stomatologice în care implementarea schimbărilor inovatoare ar dura peste 2 ani. În concluzie, am stabilit că forma de proprietate nu influențează viteza implementărilor ($\chi^2 = 0,463$; $gl = 2$; $p > 0,05$).

Eficiențizarea managementului instituției stomatologice se realizează prin dezvoltarea structurii organizatorice a instituției, prin aplicarea noilor strategii inovatoare și metode manageriale actuale. Implementarea și realizarea acestor măsuri sistematice vor duce la eficiențizarea managementului instituției stomatologice în condiții de eficacitate și dezvoltarea activității instituționale.

Concluzii: Condiția principală ce caracterizează competitivitatea instituției pe piață și păstrarea poziției acesteia este să urmeze o strategie managerială inovatoare prin implementarea și dezvoltarea acesteia. Acesta la rândul său va urmări recrutarea, selecția și instruirea personalului creativ, crearea și promovarea de produse și servicii noi sau îmbunătățite.

Potențialul inovator reflectă nivelul de pregătire a instituției în realizarea obiectivelor stabilite de scopul unei strategii inovatoare și influențează semnificativ nivelul tehnic și tehnologic al procesului de muncă, determină gradul de competitivitate a serviciilor prestate, bazat pe: nivelul de pregătire pentru activitatea de prestare continuă a serviciilor medicale, nivelul de pregătire pentru implementarea și utilizarea elementelor inovatoare. Potențialul inovator, influențează alegerea strategiei inovatoare și aprecierea corectă a acestuia va determina orientarea strategică a instituției.



În urma evaluării sistemului de management, inclusiv a managementului calității, în cadrul cabinetelor stomatologice din mun. Chișinău s-a constatat faptul că serviciul stomatologic, în general, este apreciat pozitiv. În vederea asigurării unui standard de calitate a actului medical, toate instituțiile stomatologice se conformează ordinului Ministerului Sănătății al RM nr. 1594 din 31.12.2013 „Cu privire la implementarea în practica medicală a Standardelor medicale de diagnostic și tratament” din cadrul instituțiilor de stat, dar și private.

Bibliografie

1. Ordinul MS nr.1574 din 27.12.2013 Cu privire la aprobarea Nomenclatorului Instituțiilor Medico-sanitare private (anexa nr.3, pp.38-69).
2. Politică Națională de Sănătate (HG nr. 886 din 06.08.2007).
3. Badri, M., Attia, S., &Ustadi, A. (2009). Healthcare quality and moderators of patientsatisfaction: testing for causality. *International journal of health care quality assurance*, 22, 15-20/
4. Wayne, R. In search of quality. *British Dental Journal*, 207, 2009, pp. 189.
5. www.cnms.md
6. <http://ru.scribd.com/doc/50712789/Manag-calitatii#scribd>
7. http://europa.eu/legislation_summaries/public_health/european_health_strategy/sp0017en
8. <http://www.cnpm.md/member-view.php?l=ro&idc=61&id=304&t=/Membri/Membrii-CNPM/Uniunea-Institutiilor-Medico-Sanitare-Private-din-Republica-Moldova-UIMSP>
9. <http://www.mec.gov.md/ro/content/legea-cu-privire-la-antreprenoriat-si-intreprinderi-nr-845-xii-din-030192>
10. <http://www.arott.ro/files/2-3.18/Metode%20pentru%20inovare%20si%20transfer.pdf>.
11. Ordinul MS al RM, nr. 1574, din 27.12.2013 ”Cu privire la aprobarea Nomenclatorului instituțiilor medico-sanitare private”.
12. Ordinul privind aprobarea Criteriilor de contractare a instituțiilor medico-sanitare în cadrul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală pentru anul 2017, nr. 1076/720A, din 30.12.2016. Monitorul Oficial nr.19-23/68 din 20.01.2017.
13. Ordinul MS nr. 244 din 18.02.2013 ”Cu privire la reorganizarea asistentei medicale stomatologice în RM”(se recomandă).
14. Hotărârea Guvernului nr. 886 din 06.08.2007 cu privire la aprobarea Politicii Naționale de Sănătate, Monitorul Oficial al RM, nr.127-130/931 din 17.08.2007.
15. Strategia de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2008-2017(HG nr.1471 din 24.12.2007) [33].
16. Hotărârea Guvernului nr.1471 din 24.12.2007 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2008-2017, Monitorul Oficial, nr. 8-7/43 din 15.01.2008.
17. Ordinul Ministerului Sănătății al RM nr. 1594 din 31.12.2013 „Cu privire la implementarea în practica medicală a Standardelor medicale de diagnostic și tratament” și a Protocoalelor clinice pentru toți medicii stomatologi din cadrul instituțiilor de stat, la nivel de oraș, au fost tipărite și distribuite la locurile de lucru, sub semnătură personală <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=368>(vizualizat: 26.10.17).
18. Ordinul MS privind aprobarea Criteriilor de contractare a instituțiilor medico-sanitare în cadrul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală pentru anul 2017, nr. 1076/720A, din 30.12.2016

Irina NICOV,
doctorandă, lector universitar
al catedrei de Management și
Psihologie, USMF
”Nicolae Testemițanu”,
irina.nicov@usmf.md,
tel. mob.: 069265327.

Irina NICOV,
PhD candidate, lecturer at
theDepartment of Management
andPsychology, USMF
”Nicolae Testemitanu”,
irina.nicov@usmf.md,
tel. mob.: 069265327.



CONSIDERAȚIUNI GENERALE PRIVIND INFRAȚIUNEA DE FALSIFICARE A PROBELOR

Eugeniu PETERSCHI,
doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM

REZUMAT

Aplicarea în practica cotidiană a normei penale destinată contracarării și prevenirii cazurilor de falsificare a probelor, generează o serie de dificultăți condiționate în mare parte de carențele semnificative caracteristice conținutului și structurii acesteia, în contextul existenței lacunelor legislative și necorespunderii prevederilor în vigoare pe acest segment, reglementărilor procesual-penale la compartimentul ce vizează administrarea probelor și subiecții implicați în acest proces. Or, practica aplicării reglementărilor în cauză este neuniformă, caracterizată prin incertitudine și interpretări ambigue. În acest sens, studiul respectiv propune identificarea și analiza discrepanțelor aferente subiectului abordat, scopul fiind sensibilizarea comunității profesionale din domeniu în vederea lansării unor eventuale inițiative de redresare a situației.

Cuvinte-cheie: probe, falsificare, participanți, proces civil, proces penal.

GENERAL CONSIDERATIONS ON INFRINGEMENT OF EVIDENCE FALSIFICATION

SUMMARY

The criminal law application in daily practice of intended for countering and preventing cases of falsification of evidence, generates a series of difficulties conditioned by significant shortcomings characteristic of its content and structure, in the context of legislative gaps and unsuitability of the provisions in force on this segment, the procedural criminal regulations to the compartment which target the administration of the evidence and the subjects involved in this process. On the other hand, the practice of application of these regulations is irregular, characterized by uncertainty and ambiguous interpretations. In this context, the respective study proposes the identification and analysis of discrepancies related to the subject, and the aim is to sensitize the professional community in the field to launch possible initiatives to redress the situation.

Keywords: evidence, falsification, participants, civil process, penal process.

Introducere. Un element de bază la realizarea actului justiției îl constituie procedura probării de către participanții la proces, a unor anumite elemente și circumstanțe de fapt invocate în vederea susținerii propriilor interese legale. Orice manifestări abuzive pe filiera respectivă generează un pericol social cu un caracter deosebit, acestea atentând nu doar la interesele vitale ale statutului de asigurare a funcționalității pe segmentul puterii judiciare, dar prejudiciază și interesele persoanelor fizice și juridice în parte.

Constituția Republicii Moldova proclamă dreptul oricărei persoane la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime [1 art.20].

Codul penal al Republicii Moldova stabilește răspunderea penală pentru o serie de infracțiuni orientate la destabilizarea relațiilor

sociale în domeniul justiției (art. art. 303 – 323 Cod penal), însă una dintre cele mai frecvente și periculoase fapte infracționale în acest sens, ținând cont de eventualele consecințe ale acesteia, urmează de recunoscut anume infracțiunea de falsificare a probelor prevăzută în art. 310 Cod penal al Republicii Moldova [4].

Astfel, urmărind scopul ocrotirii celor mai importante valori sociale, legislatorul a considerat necesar să delimiteze și să incrimineze printr-o componentă de infracțiune separată acele fapte prin comiterea cărora se alterează adevărul în procesul înfăptuirii justiției penale.

În context, legislația procesual penală în vigoare (art. 6 pct.33, art. 93 alin.(1) și art. 95 alin. (1) CPP) definește noțiunea de probă ca elemente de fapt dobândite în modul stabilit de lege, ce servesc la constatarea împrejurărilor care au importanță pentru justa soluționare a cauzei, fiind admisibile probele

pertinente, concludente și utile administrate în conformitate cu prevederile legale [7].

Importanța includerii normei respective în legea penală derivă inclusiv din natura eventualelor consecințe care pot surveni în urma comiterii unor asemenea fapte.

Analiza infracțiunii în cauză prin comparație cu legislațiile naționale ale altor state, relevă o diversitate mare de abordări ale subiectului respectiv de la un sistem de drept la altul.

Metode aplicate și materiale utilizate. În studiul respectiv au fost aplicate asemenea metode ca analiza, sinteza, comparația, investigația științifică. Materialele folosite au fost preluate atât din legislația în vigoare a Republicii Moldova, cât și de peste hotarele țării.

Rezultate obținute și discuții. Prioritatea națională de integrare europeană ne impune dezvoltarea conceptului unei justiții umanizate și armonizate cu înaltele standarde



de responsabilizare și exigență profesională a organelor de ocrotire a normelor de drept, care devin instituții-garanții ale statului de drept și protecție a individului.

Astfel, principiile stipulate în Convenția Europeană a Drepturilor Omului din ce în ce mai frecvent sunt plasate ca punct de reper și standarde orientative în activitatea profesională a subiecților implicați în procesul de realizare a actului justiției, fapt care ne generează speranța că sistemul de drept al Republicii Moldova va deveni treptat unul care să corespundă real necesităților sociale.

Anume aceste premise au determinat instituțiile din sectorul justiției să pună în aplicare conceptul de cooperare prin aprobarea și implementarea Strategiei de Reformare a Sectorului Justiției 2011-2016, aprobată prin Legea nr. 231 din 25.11.2011, a cărei continuitate a fost asigurată prin Hotărârea Guvernului nr. 259 din 08.12.2016, care la Pilonul II stabilește drept obiectiv eficientizarea mecanismelor aplicate în cadrul justiției penale pentru asigurarea securității fiecărei persoane și diminuarea nivelului de criminalitate [2, 3].

Or, prin atingerea indicatorilor de performanță prioritari ca eficientizarea procesului de investigație prejudiciară, consolidarea profesionalismului și independenței procuraturii, consolidarea capacităților profesionale de investigare a infracțiunilor de către instituțiile investite prin lege cu această competență, consolidarea respectării drepturilor victimelor infracțiunii, analiza, constatarea și soluționarea obiectivă a încălcărilor sistemice și sancționarea acestora, reformarea justiției va oferi o valoare suplimentară semnificativă pentru fortificarea satisfacției și încrederii cetățenilor în justiția din Republica Moldova.

Orice proces judiciar trebuie să respecte demnitatea umană a fiecărui individ implicat. Independent de temeiurile și motivele inițierii unui proces judiciar, statul devine

responsabil pentru orice act care lezează demnitatea persoanelor vizate de acesta. Aplicarea sancțiunilor penale nu mai poate fi operată în baza unor motive șablonate și prestabilite, dar cu adevărat decisă cu titlu excepțional, determinat de circumstanțele bine probate specifice cauzei, iar prezumția nevinovăției trebuie să planeze asupra fiecărei faze a procedurii.

La baza oricărei hotărâri emise în cadrul unui proces judiciar stau probele, care întotdeauna și imperativ urmează să corespundă cerințelor legislației procesuale în vigoare. Între timp, practica cotidiană destul de des ne demonstrează și ne prezintă cazuri de falsificare a acestora, inacceptabil de-a fi tolerate și respectiv, care necesită obligatoriu survenirea unor consecințe de ordin juridico-penal în vederea excluderii unor situații similare în viitor, constatarea, urmată de înlăturarea obligatorie a cauzelor și condițiilor care le-au generat, pentru realizarea eficientă și întocmai a obiectivelor justiției, atingerea standardelor de satisfacție morală a cetățenilor.

Falsificarea probelor nu se regăsea anterior în legislația penală a Republicii Moldova ca componentă de infracțiune separată. Totodată, Codul penal în redacția anul 1961 delimita unele acțiuni ca modalitate de comitere a infracțiunilor asemănătoare. În acest sens, se indică la normele care prevedeau răspunderea penală pentru “tragerea cu bună știință la răspundere penală a unei persoane nevinovate”, “constrângerea de a face depoziții”, “constrângerea martorului sau părții vătămate de a face depoziții minciunoase”, “constrângerea traducătorului de a face o traducere falsă”, „denunțarea calomnioasă”, „depozițiile minciunoase” și „concluziile de expertiză sau traducerea falsă” [5, art. 190, art. 191-196]. Însă, prezentarea nemijlocită în cadrul procesului penal sau civil a probelor în prealabil falsificate nu era prevăzută de către legea penală, respectiv acțiunea în cauză nu

era pasibilă de pedeapsa penală. Pe lângă aceasta, comiterea unor asemenea abuzuri în cadrul proceselor contravenționale sau civile făcea imposibilă sancționarea penală, chiar și în situația în care datorită evoluției realităților și proceselor social-economice, consecințele acestora puteau fi destul de semnificative.

În acest sens, introducerea faptei de falsificare a probelor ca componentă de infracțiune separată în Codul penal, este apreciată de specialiștii în domeniu ca o decizie corectă, orientată la fortificarea sistemului judiciar al Republicii Moldova, în contextul în care obiect al atentatului criminal în situația respectivă îl constituie relațiile sociale care asigură funcționarea normală a instituțiilor împuternicite de către stat să realizeze actul justiției. Astfel, săvârșind acțiuni orientate la falsificarea probelor, infractorul se contrapune modului stabilit de administrare a acestora în cadrul procesului penal și civil, în situația în care noțiunea de probe, administrarea, relevanța și admisibilitatea acestora sunt determinate de legislația în vigoare. Problemele existente de reglementare procesuală, calificare și prevenirea infracțiunilor contra justiției, în particular a infracțiunilor de falsificare a probelor prezentate organelor de drept, necesită o abordare și analiză științifico-practică în scopul înlăturării lacunelor existente.

În partea ce privește procesul civil, actualitatea incriminării infracțiunii de falsificare a probelor este determinată inclusiv de faptul că acestea, preponderent sunt prezentate instanței nemijlocit de către participanții la proces sau reprezentanții acestora, subiecți care în condițiile legii penale abrogate nu nimereau sub incidența nici uneia dintre componentele de infracțiuni existente la perioada respectivă.

Analiza normei penale în vigoare care stabilește răspunderea pentru comiterea infracțiunii de falsificare a probelor în procesul civil și procesul penal [4, art.



310], raportată la unele reglementări procesuale aferente procesului de administrare a probelor, denotă carențe semnificative la interpretarea și aplicarea acesteia în practică, fapt care nu permite sistemului de drept să prevină și să anihileze eficient fenomenul în cauză.

Circumstanța menționată indică la ignorarea îndelungată de către legislator a problemei de falsificare a probelor, or, în altă ordine de idei, abordarea superficială a acesteia, în pofida faptului că subiectul respectiv există realmente și continuă să perpetueze în timp din momentul constituirii organelor corespunzătoare abilitate cu dreptul de administrare a datelor, utilizate ulterior în calitate de probe la realizarea actului justiției.

Ce prezintă prin sine falsificarea probelor? În acest sens, se impune remarca privind lipsa unor definiții / noțiuni a conceptului respectiv definitivitate legislativ. În conținutul Codului penal, inclusiv în norma acestuia care prevede răspunderea pentru falsificarea probelor, lipsesc careva concepte în acest sens sau eventuale trimiteri de ordin general la alte reglementări legislative și normative a noțiunii de falsificare a probelor, fapt care complică și generează impedimente semnificative în activitatea practicienilor pe domeniul aplicării normei stipulate în particular și realizării justiției în general. Aceeași situație se constată inclusiv la nivelul cadrului normativ departamental, care de asemenea nu oferă o definiție sau un concept bine determinat și desfășurat al noțiunii respective. Atât mediul științific autohton, cât și cel internațional, în literatura de specialitate la fel nu conturează eventuale concepte ale noțiunii respective, majoritatea cercetărilor în domeniu limitându-se la interpretări de ordin general al acțiunilor de falsificare a probelor ca componentă de infracțiune.

Totodată, se merită a menționa și faptul că relațiile reglementate prin norma art. 310 Cod penal sunt divizate în două categorii. Astfel,

prevederile art. 310 alin. (1) Cod penal își produc efectul în cazul procesului civil, iar art. 310 alin. (2) Cod penal în cazul procesului penal [4]. În acest sens, remarcăm că sub incidența normei stipulate nu nimereste procesul contravențional, fapt care constituie o lacună semnificativă în actul de reglementare legislativă a domeniului respectiv, or, potrivit art. 10 Cod contravențional constituie contravenție fapta – acțiunea sau inacțiunea – ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atențază la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de prezentul cod și este pasibilă de sancțiune contravențională, iar conform art. 425 alin. (7) Cod contravențional procesului contravențional se aplică în mod corespunzător prevederile Codului de procedură penală cu privire la mijloacele de probă și la procedeele probatorii [6].

Un capitol aparte al problemei abordate îl constituie subiecții infracțiunii de falsificare a probelor, care potrivit normei art. 310 Cod penal sunt indicați expres. Astfel, în fapt, exhaustivitatea stipulărilor menționate nu lasă loc și exclud posibilitatea calificării și încadrării conform normei indicate a acțiunilor de falsificare a probelor comise de către reprezentanții organului de constatare, ofițerii de investigații la efectuarea măsurilor speciale de investigații în cadrul urmăririi penale, agenții constatori în cadrul proceselor contravenționale, inclusiv experți, judecători, asistenții judecătorilor sau grefieri, care eventual dispun de posibilitate reală și pot influența procesul penal, civil sau contravențional prin falsificarea probelor administrate în cadrul acestora, or, încadrarea juridică a acțiunilor respective comise de către ultimii potrivit altor norme penale, eventual ar putea influența consecințele juridico-penale ale acestora și diminua din importanța și scopul sancțiunii aplicate.

În aceeași ordine de idei urmează de remarcat nespecificarea

în lista subiecților stipulați și altor participanți la procesul penal (*Ex: victima / partea vătămată, partea civilă și reprezentanții acestora, martorul*), care în unele situații, chiar și în contextul statutului procesual al unora dintre ei, fiind preîntâmpinați despre răspunderea penală potrivit prevederilor art. 312 Cod penal, oricum pot realiza acțiuni de falsificare a probelor (*Ex. Prezentarea organului de urmărire penală sau instanței a probelor materiale falsificate în prealabil*), care nu pot nimeri sub incidența infracțiunii de *prezentare cu bună-știință a declarației mincinoase* și respectiv fac imposibilă încadrarea acestora conform art. 312 Cod penal.

Un alt factor generator de lacune semnificative în contextul normei art. 310 alin. (2) din Codul penal, îl constituie incertitudinea ce persistă la interpretarea *noțiunii de constatare a infracțiunii* stipulată și reglementată în art. 273 Cod de procedură penală, care, în fapt, la fel constituie un proces de administrare a probelor, însă, de drept, în sensul prevederilor art. 1 alin. (1) Cod de procedură penală, nu nimereste sub incidența procesului penal care reprezintă activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești, considerându-se început din momentul sesizării sau autosesizării organului competent despre pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni [7].

În art. 273 Cod de procedură penală sunt enumerate organele de constatare, drepturile acordate acestora la efectuarea acțiunilor de constatare și modul în care procedează după întocmirea actelor de constatare, care în contextul normei prenotate cât și reglementărilor stipulate în art. art. 93 și 163 Cod de procedură penală, la fel constituie probe.

Concomitent, art. 163 Cod de procedură penală califică ca mijloace de probă procesele-verbale ale acțiunilor procesuale, întocmite conform prevederilor legale în vigoare, în cazul în care ele confirmă circumstanțele constatate în



cadrul efectuării măsurilor speciale de investigații, consemnarea căroră potrivit prevederilor stipulate în art. 132⁵ alin. (1) Cod de procedură penală, se efectuează de către ofițerul de investigații prin întocmirea proceselor-verbale corespunzătoare [7].

Lipsa unei structurări suplimentare a art. 310 CP în dependență de gravitatea infracțiunii referitor la care au fost falsificate probele, inclusiv în dependență de consecințele acțiunilor respective, constituie o altă problemă ce urmează a fi înlăturată, în contextul în care analiza sancțiunilor stipulate de norma indicată și efectului aplicării acestora în raport cu eventualele consecințe ale infracțiunii de fals a probelor, nu rezistă nici unei critici.

Un model relevant în acest sens îl constituie reglementările similare din legislația penală a Federației Ruse, unde art. 303 din Codul penal stabilește răspunderea penală pentru infracțiunea de falsificare a probelor, incluzând în sine un spectru mai vast al domeniilor de aplicare prevăzute expres în normă (alin.(1) – procesul civil și contravențional, alin.(2) – procesul penal și alin. (4) – activitatea specială de investigații), subiecții respectivi cu atribuții de administrare a probelor pe segmentele stipulate, cu delimitarea ca element calificativ separat a cazurilor de falsificare a probelor în cauzele penale privind infracțiunile grave și deosebit de grave, precum și cele soldate cu urmări grave [8, art.303].

În vederea excluderii lacunelor stipulate, caracteristice reglementărilor legislative naționale pe domeniul respectiv, se impune modificarea cadrului legislativ în vigoare aferent subiectului abordat, ținându-se cont de bunele practici internaționale, prin sistematizarea și analiza politicii penale de prevenire a falsificărilor de probe, inclusiv practicii judiciare în domeniu, elucidarea cauzelor și condițiilor generatoare ale infracțiunii respective indiferent de formele de manifestare ale acesteia, evaluarea

activității instituțiilor naționale de drept la prevenirea și combaterea falsificărilor de probe.

Concluzii. La moment, în practica judiciară a Republicii Moldova se constată probleme aferente interpretării și încadrării juridice a acțiunilor infracționale de falsificare a probelor, acestea fiind condiționate în mare parte de necorespunderea prevederilor penale pe această filieră, reglementărilor de ordin procesual-penal la compartimentul ce vizează administrarea probelor și subiecții implicați în acest proces. Eventualele modificări la nivel legislativ ar genera ameliorarea situației pe acest segment.

Astfel, pentru a exclude discrepanțele punctate în studiul respectiv, este imperativ necesară modificarea art. 310 din Codul penal al Republicii Moldova, prin completarea cu elementele specificate privind domeniile de aplicare și subiecții vizați, inclusiv structurarea acestuia prin delimitarea acțiunilor de falsificare a probelor în cazul proceselor penale aferente infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave.

În aceeași ordine de idei, se impune necesitatea definitivării legislative a noțiunii de *falsificare a probelor* în contextul cadrului juridico-penal existent, atât prin prisma practicii naționale, cât și internaționale în domeniu, inclusiv ținând cont de bunele experiențe și recomandări pe această dimensiune ale școlilor de drept străine.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994 (Monitorul Oficial al R.Moldova nr.1 din 12.08.1994);
2. Strategia de Reformare a Sectorului Justiției 2011 – 2016, aprobată prin Legea nr. 231 din 25.11.2011;
3. Hotărârea Guvernului nr. 259 din 08.12.2016 cu privire la asigurarea continuității reformelor în sectorul justiției;
4. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (republicat în Monitorul Oficial al Re-

publicii Moldova, 2009, nr. 72–74, art. 195);

5. Codul penal al Republicii Moldova în redacția anului 1961 cu modificările ulterioare (abrogat la 12.06.03 prin L1160-XV din 21.06.02, MO128/13.09.02 art.1014);

6. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008 (Publicat la 16.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6 art. Nr.15; Data intrării în vigoare 31.05.2009);

7. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003 (Monitorul Oficial al R.Moldova nr. 104/447 din 07.06.2003; Republicat: Monitorul Oficial al R.Moldova nr. 248-251/699 din 05.11.2013);

8. Уголовный Кодекс Российской Федерации от 13.06.1996г.

Informația despre autor:

Marian GHERMAN
doctor în drept, conferențiar
universitar
Academia „Ștefan cel Mare” a
MAI al RM

Eugeniu PETERSCHI
doctorand, Academia „Ștefan cel
Mare” a MAI al RM
tel. cont. 079020285;
e-mail: www.piterschi1979@
gmail.com

The information about the author:

Marian GHERMAN
Doctor of Law, Associate
Professor
Academy „Ștefan cel Mare” of
MIA of RM

Eugeniu PETERSCHI
Doctorand, the Academy „Ștefan
cel Mare” of MIA of RM
Phone: 079020285;
e-mail: www.piterschi1979@
gmail.com



MĂSURI DE PREVENIRE A INFRAȚIUNII DE POLUARE A APEI

Marcel BOȘCANEANU,
doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

REZUMAT

În acest articol sunt puse în evidență măsurile de prevenire a infracțiunii de poluare a apei, prin intermediul organelor de protecție a mediului și organelor de drept. Cu părere de rău, la ziua de azi constatăm că aceste organe în activitatea lor nu depun toate eforturile în lupta pentru prevenirea și combaterea acestor infracțiuni. Prin intermediul acestei cercetări venim cu unele propuneri de măsuri ce vor duce, în opinia noastră, la menținerea eficientă a unui echilibru ecologic în societate, în special, protejarea apelor.

Cuvinte-cheie: prevenire, măsuri de prevenire, infracțiuni de mediu, poluarea apei.

MEASURES ON PREVENTION THE CRIME OF WATER POLLUTION

Marcel BOȘCANEANU,
PhD student, Academy „Ștefan cel Mare” of MIA

SUMMARY

In this article are highlighted measures to prevent the crime of water pollution through environmental protection bodies and law enforcement bodies. Unfortunately nowadays we find that these bodies do not make effort in fighting for preventing and combating such offences. Through this research we come up with some proposals of measures that will lead us, to an effective maintenance of an environmental balance in the society, in particular the waters protection.

Keywords: prevention, preventive measures, environmental offences, water pollution.

Introducere. Prevenirea criminalității înseamnă, în primul rând, preîntâmpinarea săvârșirii primare a acelor acțiuni ori inacțiuni umane pe care societatea le consideră dăunătoare pentru valorile sale, din care motiv aceste comportamente au fost sancționate de legea penală.

În sens restrâns, prevenirea vizează mai ales acele comportamente care prezintă un grad de pericol social suficient de mare ca să necesite o reacție prin mijloace juridico-penale împotriva făptuitorilor.

În sens larg, prevenirea se înadreaptă împotriva tuturor comportamentelor deviate (atât infracționale, cât și neinfracționale) care pot conduce la săvârșirea de fapte antisociale sancționate de legea penală [4, p. 104-105].

Activitatea profilactică a infracționalității în domeniul poluării apelor este imposibilă fără cercetările criminologice, prin intermediul cărora se studiază starea și tendințele criminalității, cauzele și condițiile ei etc.

Poluarea apei a devenit o pro-

blemă de rang social cu care se confruntă atât țările dezvoltate, cât și cele slab dezvoltate printre care se află și Republica Moldova (în continuare RM). Contracarea atentatelor infracționale asupra apei se realizează cel mai eficient prin măsuri de prevenire. Faptul prevenirii infracționalității de poluare a apelor este cea mai optimă cale de contracarare a acestui fenomen, pentru a asigura cu apă curată, nepoluată atât generația actuală, cât și generațiile viitoare.

În ultima perioadă tot mai des și mai des suntem avertizați de specialiștii în domeniul de scăderea nivelului calității resurselor acvatice și chiar în unele raioane calitatea apelor este una dezastruoasă, însă la etapa actuală majoritatea populației consideră că apele sunt nelimitate și regenerabile de la sine, deși este un produs indispensabil pentru existența vieții pe pământ, în acest ritm vom reuși pe viitor să depășim această situație care se înrăutățește cu pași mari. Această problemă este una din cele mai grave din sistemul de probleme ce ține de mediu și re-

sursele sale. Impactul activităților umane asupra apelor a căpătat proporții îngrijorătoare, de neimaginat. Unica soluție de redresare a situației este aplicarea măsurilor de prevenire bine concepute, eficiente și cu un scop bine definit în urma ilegalităților activităților umane. Măsurile de prevenire, protejare și conservare a resurselor de apă trebuie să fie o preocupare constantă și necondiționată a autorităților de stat și a fiecărui cetățean în parte.

Metode și materiale aplicate. În procesul elaborării articolului a fost folosit material doctrinar și normativ cu privire la infracțiunea de poluare a apei. De asemenea, investigarea acestui fenomen a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de cercetare științifică specifice teoriei dreptului și criminologiei: metoda logică, metoda observării, metoda analizei de conținut și cea deductivă.

Rezultatele obținute și discuții. Creșterea numărului populației, necesitățile mari de apă pentru industrie, agricultură, activități casnice, toate acestea au contribuit



la accelerarea crizei de apă. După cum bine știm, actualmente nu există în lume o țară care să nu se confrunte cu probleme ce țin de cantitatea și calitatea apelor, în special, a celor potabile. În economia națională a țării noastre, resurselor acvatice trebuie să li se acorde o atenție deosebită, ținând cont că Republica Moldova este așezată pe cel mai secetos loc din Europa [1, p. 159].

Cotitura a intervenit odată cu revoluția industrială și, mai cu seamă, cu noua revoluție tehnico-științifică, grație căreia avioane și rachete brăzdează astăzi văzduhul și străpung norii, nave tot mai mari și mai puternice despică luciul mărilor și al oceanelor, cascade de hidrocentrale transformă puterea apelor în salbe de lumină, în energie ce alimentează parcul de mașini în creștere vertiginoasă. Într-un cuvânt, știința și tehnica modernă, sporind nemăsurat puterea omului, au ridicat, în medie, nivelul de viață de pretutindeni. Dar reversul civilizației industriale contemporane, al progresului material a fost și este înrăutățirea mediului natural. Sub impactul dezvoltării economice au fost poluate, mai mult sau mai puțin grav, solul, apa și aerul, au dispărut sau sunt pe cale de dispariție multe specii de plante și animale, iar omul se confruntă, la rândul său, cu diverse maladii cauzate de poluare – fenomen ce cuprinde astăzi toate țările și continentele [2, p. 55].

Majoritatea specialiștilor din cadrul organelor de protecție a mediului și a organelor de ocrotire a normelor de drept menționează că în cazul diferitor accidente la uzine, fabrici, activități casnice și alte activități umane care duc la poluarea apei sau alte fapte ce identifică o poluare excesivă a apei creează un pericol pentru mediu și sănătatea populației, duc la efectuarea unor lucrări complexe de restabilire a mediului, implicând de obicei, în aceste cazuri, mai multe servicii, multă tehnică și lucrători, iar toate acestea duc la cheltuieli financiare și materiale considerabile.

Prevenirea poluării, fie de natură penală, contravențională sau chiar civilă necesită, de asemenea, cheltuieli materiale considerabile la organizarea acestor activități și o atenție pe măsură din partea autorităților și serviciilor responsabile de domeniul respectiv. În același timp pentru prevenirea poluării apei se necesită de zece ori mai puțin bani și eforturi, decât pentru lichidarea consecințelor acestor infracțiuni.

Prin prevenirea infracțiunilor în sens larg se înțelege un sistem de depășire a cerințelor obiective și subiective preliminare la comiterea lor, puse în aplicare prin activitățile tuturor instituțiilor, organelor din stat în a aborda factori determinanți sau a reduce influența lor negativă.

În dependență de ierarhia cauzelor și condițiilor criminalității pot fi evidențiate trei nivele de bază privind prevenirea ei: general, special-criminologic și individual [4, p. 106].

Cu toate acestea prin prevenirea generală se înțelege un set de măsuri, menite să corecteze neajunsurile în sferele sociale, morale, psihologice și spirituale a societății. Prevenirea infracțiunilor în acest caz este echitabilă, cât și rezultatul obligatoriu al acestor măsuri. Prin prevenirea special-criminologică se înțelege un set de măsuri, care vizează în mod specific contracararea sau prevenirea unor infracțiuni concrete.

Prevenirea specială a criminalității reprezintă un sistem de influențare asupra determinantelor criminalității, care țin de anumite grupuri sociale și domenii ce se caracterizează printr-o probabilitate înaltă de săvârșire a infracțiunilor [7, p. 168]. Spre deosebire de prevenirea generală, cea specială se efectuează cu un scop bine determinat în interesele prevenirii criminalității, adică măsurile speciale sunt chemate să soluționeze înlăturarea, neutralizarea, minimizarea factorilor criminogeni etc [3, p. 170].

Prevenirea special-criminologică mai este numită astfel, pentru că

necesită cunoștințe special criminologice necesare la elaborarea și punerea în aplicare a măsurilor de prevenire a anumitor tipuri de infracțiuni.

Astfel, prevenirea generală și special-criminologică reprezintă în sine un complex de măsuri, îndreptate la eliminarea sau reducerea efectelor nocive ale cauzelor și condițiilor infracționalității în diferite sfere ale vieții publice și prin diferite metode și instrumente.

Desfășurarea activităților de prevenire a infracțiunilor împotriva mediului, inclusiv poluarea apei, este imposibilă fără introducerea în structura conștiinței omului, prin intermediul educației ecologice, a unui sistem de valori ecologice, orientate la cea mai mare parte a populației, în noi paradigme de dezvoltare socială.

Această situație este recunoscută și la nivel de stat prin intermediul Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 prin capitolul III, secțiunea a 3-a denumită „Educația ecologică și accesul la informația de mediu”. În punctul 15 se menționează că în prezent, problemele instruirii și educației ecologice capătă o semnificație deosebită, legate de faptul că societatea, cunoscând situația dezastruoasă a mediului înconjurător, trăiește cu speranța că umanitatea va conștientiza pericolul iminent și va realiza activități practice de îmbunătățire rapidă a stării și calității mediului înconjurător. Pentru aceasta însă se cere o nouă atitudine față de instruirea și educația ecologică. Oamenii trebuie să înțeleagă, să perceapă problemele ecologice, să adopte decizii și să întreprindă acțiuni de prevenire a poluării și de utilizare rațională a resurselor, fără a cauza prejudicii naturii [6].

În același timp, tot prin această strategie în punctul 17 sunt evidențiate problemele, privind educația ecologică și anume:

1) Nivelul redus de conștientizare și educație ecologică în rândul elevilor, studenților, angajaților și al populației.

2) Lipsa programelor, a unui



curriculum școlar privind educația ecologică.

Așadar, formarea și dezvoltarea valorilor ecologice în conștiința societății, este posibil, prin realizarea unui sistem de măsuri de educație ecologică. Educația ecologică, în opinia noastră, ar trebui să înceapă din frageda copilărie și să se bazeze în primul rând pe un exemplu personal, completat cu cunoștințe ecologice.

În ciuda aparenței acestor dispoziții declarative, a eforturilor în domeniul educației și cercetării ecologice găsim rapid un răspuns în rândurile tinerilor, când subiectul acestei educații prezintă o activitate ecologică în viața de zi cu zi și ni se pare a fi destul de eficientă.

Implicarea tinerilor la organizarea activităților educative și științifice cu caracter ecologic pare a fi unul dintre modurile eficiente de prevenire a infracțiunilor de mediu, în special cele ce atentează la ape. În această direcție este binevenită organizarea cât mai des a zilelor de înverzire (curățarea râurilor, lacurilor etc.) în toate localitățile din republică, cu participarea tinerilor și petrecerea unor mese rotunde, seminare pe problemele combaterii infraconștientității de mediu, în special, cele de poluare a apelor.

Experiența de a organiza, participa și desfășura astfel de activități va permite implicarea în munca dedicată protecției mediului și va aduce noi idei de dezvoltare a acestei activități. Mulți dintre ei, după aceste activități, vor avea un comportament grijuliu față de natură. Este foarte efektivă organizarea educației ecologice, bazată pe participarea practică personală a tinerilor.

În același timp experiența practică a lucrărilor publice ne permite să vorbim de unele neajunsuri în activitatea organelor de stat și a funcționarilor din domeniul protejării, educației și științei mediului. În special, unii conducători ai organelor de autoguvernare locală se manifestă fără interes față de activitățile obștești cu tematici ecologice organizate de tineri, nu

le acordă sprijin, și uneori chiar, le îngreunează activitățile lor prin măsuri administrative. Această atitudine contribuie la dezvoltarea în conștiința tinerilor a unui nihilism ecologic și formarea unei viziuni față de sfera ecologică „nimic să repari nu se primește”, „orice activitate nu aduce beneficii” etc.

Credem, că este necesar să se acorde atenție la nivel de stat, în primul rând, tinerilor, pentru a sprijini inițiativele de protecție a mediului și a pune în aplicare programe educaționale de mediu. Cu părere de rău, trebuie să recunoaștem că la ziua de azi tinerii nu prea se grăbesc să vină cu astfel de programe. Cu atât mai mult, ar fi cazul să luăm în considerare că tinerii de astăzi în viitorul apropiat vor completa rândurile angajaților vârstnici, în administrațiile publice de toate nivelurile, la uzine, întreprinderi etc. Cum ei vor dispune de ele și cum vor fi luate în considerare interesele de protecție a mediului, va depinde în mare măsură de aceea, cât de eficientă va fi primită la ziua de azi educația și cercetarea ecologică.

Până în prezent, dezvoltarea economică în RM s-a axat pe valorificarea energiei fosile subvenționate, importate pentru a produce electricitate, pe o utilizare inefficientă și irațională a patrimoniului natural, în special, a apei și pe neglijarea externalităților de mediu. Prin urmare, cea mai mare provocare a noastră constă în a integra durabilitatea mediului în contextul creșterii economice.

Tot mai mulți reprezentanți ai societății se conving că problemele protecției mediului, în special a apei și dezvoltării economice trebuie rezolvate în mod corelat, pentru binele întregii societăți contemporane și al următoarelor generații.

Astăzi, multe uzine, întreprinderi, instituții și organizații industriale, agricole, comunale folosesc echipamente învechite, ce nu respectă cerințele de siguranță ecologică, depășind uzura și expirându-le termenul de exploatare. Având în vedere, că toate aceste instituții

menționate mai sus sunt o sursă de pericol sporit, putem spune, că mulți dintre conducătorii lor, folosind echipamente învechite, lucrează la limita de a comite mai multe infracțiuni de mediu.

Și această problemă și-a găsit reflectare în strategia de dezvoltare a mediului, capitolul III, secțiunea a 2-a „Dezvoltarea durabilă și dezvoltarea economică verde”.

Toate actele normative ce prevăd protejarea mediului, inclusiv și această strategie, creează o bază juridică eficientă de dezvoltare a economiei RM. Totodată va compensa toate lacunele și va stabili niște obiective concrete în domeniul protecției mediului, a căror implementare va conduce la dezvoltarea durabilă a țării, la integrarea europeană, la obținerea unor beneficii considerabile în ceea ce privește îmbunătățirea sănătății și reducerea mortalității, precum și la apariția unor oportunități economice, care, respectiv, vor contribui la bunăstarea comunității.

Maimult, organele administrației publice centrale paralel cu adoptarea actelor normative ce prevăd protecția mediului, ar trebui să aprobe și programe de dezvoltare a unui mecanism de stimulare a introducerii tehnologiilor performante fără deșeuri sau cu deșeuri minime, reciclarea deșeurilor, susținerea proiectelor ecologice și a celor de economisire a energiei. Înnoirea echipamentului industrial la întreprinderi va reduce semnificativ cazurile de poluare accidentală a apelor.

În același timp, implementarea unor măsuri de modernizare a economiei poate pierde din eficacitatea sa în sfera siguranței ecologice și protecția apelor împotriva poluării fără introducerea unor stimulente economice pentru conservarea naturii și apei.

Există o necesitate urgentă de a schimba sistemul de indicatori economici, în primul rând, atitudinea oamenilor față de interdependența dintre economie și ecologie. Acest termen „economie” studiat în licee, colegii, universități, trebuie



întotdeauna combinat și orientat cu degradarea mediului.

În acest sens, pentru a preveni infracționalitatea contra mediului, inclusiv poluarea apei, dobândește o actualitate de informare operativă a populației despre modificările din mediul ecologic de la locul lor de trai. Societatea, de asemenea, trebuie informată despre toate încălcările legislației de mediu (atât penale, cât și contravenționale), cu atât mai mult în cazurile de poluare accidentală a resurselor mediului înconjurător, în special, apa. În plus, în scopul de a depăși problemele ecologice, neapărat ar trebui să informăm populația atât despre poluare, cât și despre măsurile întreprinse pentru a elimina poluarea și nu în ultimul rând despre atragerea la răspundere a persoanelor vinovate.

În acest sens, crește importanța măsurilor special-criminologice de prevenire. În cadrul prevenirii special-criminologice a poluării apei, trebuie, mai întâi să se ia măsuri pentru a îmbunătăți legislația penală ce stabilește răspundere pentru fapta de poluare a apei. După cum se știe componența de infracțiune ce prevede răspunderea penală pentru poluarea apei în legislația penală actuală este una materială, considerăm că schimbarea conținutului art. 229 CP RM pe principiul componenței de infracțiune formală este una foarte benefică pentru RM, în mod semnificativ ar spori nu numai prevenirea penală, dar și cea contravențională, ar contribui la atingerea scopului pedepsei penale, ar crea o posibilitate de combatere eficientă a infracțiunilor de poluare a apei, la fel ar permite reducerea latenței acestei infracțiuni. Cu părere de rău, o critică corectă asupra formulării conținutului art. 229 CP RM actual nu prea există, ceea ce ne face să confirmăm că de mult timp se simte necesitatea de îmbunătățire a acestui articol.

O aplicare mai eficientă a răspunderii penale pentru poluarea apei va contribui la dezvoltarea în conștiința publicului a sentimentului de inevitabilitate a pedepsei

pentru comiterea infracțiunilor ce atentează la siguranța ecologică a apei.

Ținând cont de efectul educațional pozitiv în urma participării directe la activități de protecție a apei și restabilirea rupturii echilibrului ecosistemelor, credem că este necesar ca la stabilirea celui vinovat în săvârșirea infracțiunii de poluare a apei mai efectiv va fi aplicarea unei pedepse sub formă de muncă obligatorie la obiecte de mediu (ca ex. curățarea râurilor de murdărie). Această măsură va contribui la formarea acestor persoane a unei atitudini vizavi de natură, în mare măsură va contribui la atingerea scopului pedepsei penale.

Într-o oarecare măsură, problemele aplicării răspunderii penale pentru infracțiunile de poluarea apei, sunt din cauza unor probleme a activității organizatorice a organelor de drept și a organelor de mediu în domeniul combaterii acestor infracțiuni.

Odată cu trecerea anilor, dezvoltarea tehnologiilor informaționale, schimbul informației în societate trece în sfera tehnologiei informaționale – internet. Această problemă este una primordială pentru conducerea țării. După cum cunoaștem din ultimele știri, guvernul dorește ca toate serviciile publice de stat să poată fi aplicate pe internet (programări, acces la informație pe internet etc.), toate acestea vor îmbunătăți efectivitatea activităților organelor puterii executive și vor contribui la eliminarea corupției.

RM a fost prima țară care a ratificat Convenția de la Aarhus privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului. Pentru realizarea obiectivelor prevăzute în această convenție, este necesară crearea unui mecanism de diseminare a informației de mediu, precum și a locurilor de acces la asemenea informație. Unele ministere și instituții dețin baze de date separate, cu informație relevantă pentru domeniul lor de activitate. Însă între aceste baze de date nu se

înregistrează o interconexiune, astfel că nu se realizează un schimb de informații adecvat.

Astfel, Ministerul agriculturii dezvoltării regionale și mediului și instituțiile sale subordonate dețin un șir de baze de date clasificate pe domenii, dar care au format diferit, unele informații sunt stocate pe hârtie și nu sunt puse la dispoziția publicului. În acest context, devine absolut necesară dezvoltarea treptată a unui sistem informațional integrat de mediu, care ar face posibilă conectarea tuturor bazelor de date existente, sistematizarea digitală a bazelor de date stocate pe hârtie, schimbul de date între informațiile deținute de diferite instituții, colectarea datelor în format electronic. Ministerul de resort se confruntă cu o mare dificultate în ceea ce privește utilizarea datelor de mediu și a informațiilor pe care le primește, deoarece nu dispune de un sistem care ar fi capabil să colecteze, să primească, să proceseze și să genereze rapoarte în domeniul mediului.

Cu atât mai mult, potențialul acestor instituții, organe nu este pe deplin realizat. La ziua de azi multe dintre aceste organe responsabile de protecția mediului, în special, a apei au site weburi proprii, dar de multe ori în ele se reflectă informații învechite, unele nu dau posibilitatea de a transmite adresările cetățenilor și organizațiilor etc. În plus, desfășurarea periodică a reformelor asupra autorităților de mediu, organelor de drept duce la cheltuieli financiare din partea statului și aspectelor structurii acestor organe; locul lor în sistemul organelor puterii executive, precum și schimbarea denumirii lor, contribuie la faptul că adesea cetățenii pur și simplu nu știu unde să se adreseze pentru a-și proteja drepturile ecologice sau unde să comunice și să prezinte informații despre faptul încălcării protecției apei.

În legătură cu cele spuse mai sus, este oportun ca pe site-urile de internet oficiale ale organelor de drept și de mediu să se acorde posibilitatea ca într-un timp real să



primească informații de la cetățeni și întreprinderi despre faptele de încălcare a legislației de mediu, precum și să reflecte în aceste site-uri rezultatul măsurilor întreprinse conform informațiilor primite.

Intrarea rapidă a informațiilor despre faptele poluării apei și alte infracțiuni de mediu va permite îmbunătățirea calității procedurii de colectare și de documentare a materialului probatoriu, va contribui la reducerea latenței acestui tip de infracțiuni. Reflectarea pe site a informației cu privire la măsurile luate pentru a remedia încălcările și tragerea persoanelor vinovate la răspundere juridică va ajuta la reducerea nivelului nihilismului ecologic. În plus, această măsură permite să crească responsabilitatea civică a societății și va contribui la promovarea și dezvoltarea instituțiilor societății civile.

În organele afacerilor interne un rol important în obținerea informațiilor primare aparține desfășurării măsurilor speciale de investigații în conformitate cu legea „privind activitatea specială de investigații” [5]. Totuși, practica arată că ofițerii de investigații nu prea se grăbesc la descoperirea infracțiunilor de mediu și munca de descoperire operativă în această direcție se desfășoară neefectiv sau mai bine zis sub limita minimă. Chiar și în cazurile, când colaboratorii inspectoratului național de investigații au identificat încălcări ale proceselor tehnologice la întreprinderi sau alte încălcări, pe ei acest fapt i-au interesat numai din punctul de vedere a determinării și demonstrării posibilității de a stabili neînregistrarea surplusului de materii prime, produselor sau mijloacelor financiare etc. Nu au adus oare încălcările tehnologice la emisii nenormate de substanțe nocive în mediul înconjurător? - astfel de întrebări nu au apărut.

În opinia noastră, ofițerul de urmărire penală, responsabil de instrumentarea infracțiunii de poluare a apei, trebuie să posede cunoștințe speciale atât din domeniul dreptului penal, precum și

din medicină, biologie, chimie etc. Astfel de cunoștințe și tehnici speciale cunoscute și folosite în timpul urmăririi penale vor aduce beneficii și mai multe rezultate în descoperirea infracțiunii.

Aruncând o privire la viața de zi cu zi a societății, observăm că informarea despre cazurile de încălcare a protecției apelor, depistarea, descoperirea, documentarea acestor încălcări ține de organele afacerilor interne prin intermediul ofițerilor de sector, organele de urmărire penală etc.

Așa cum deja a fost menționat, colaboratorii MAI în majoritatea cazurilor nu utilizează metode speciale, nu acumulează experiență de descoperire a acestor infracțiuni, prin urmare, sunt făcute greșeli la etapa inițială de anchetare, crește timpul de colectare a probelor, sunt create condiții pentru eliminarea urmelor infracțiunii, în final, o anchetă necalitativă.

În evaluarea acestor probleme de contracarare a poluării apei, ajungem la concluzia că, activitățile organelor de protecție a mediului, activitățile de urmărire penală a procuraturii, cât de bine ele nu ar fi organizate, nu pot fi suficiente fără o cooperare efectivă cu organele afacerilor interne. O interacțiune eficientă poate fi numai în condițiile unui grad ridicat de identificare a faptelor de pregătire, comitere a infracțiunilor contra mediului, precum și colectarea completă și rapidă a probelor la etapa inițială de urmărire penală, până a transmite materialele cauzei procuraturii.

Acest fapt în mare măsură va contribui la crearea unor funcții speciale sau subdiviziuni specializate în lupta cu combaterea criminalității de mediu și, nu în ultimul rând, împuternicirea cu funcții investigative - operative.

Pentru ca activitățile acestor organe să fie productive, neapărat trebuie să fie dotate cu echipamente speciale ce vor permite să se desfășoare în mod eficient fixarea și documentarea probelor, efectuarea diferitor expertize în cazuri de poluare a apei.

Pentru a asigura o eficiență activității practice a organelor care se vor ocupa cu descoperirea și cercetarea faptelor de poluare a apei, precum și pentru a asigura organele afacerilor interne cu cadre ce vor lupta cu infracțiunile de mediu, este necesar să se creeze în instituțiile de învățământ superior ale Ministerului Afacerilor Interne al RM și anume, în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” Facultatea Drept, o specializare în care se vor instrui și pregăti specialiști în domeniul combaterii infracțiunilor de mediu.

În contextul reformelor ce au loc la MAI, care prevăd reducerea, comasarea unor subdiviziuni, propunerea de a crea o subdiviziune, direcție ce se va ocupa nemijlocit de combaterea infracțiunilor de mediu, pare a fi foarte utilă la ziua de azi. Cu atât mai mult, trebuie să se ia în considerare faptul că, în conformitate cu art. 266 din CPP RM competența organului de urmărire penală al MAI, organul de urmărire penală al MAI efectuează urmărirea penală pentru orice infracțiune care nu este dată prin lege în competența altor organe de urmărire penală sau este dată în competența lui prin ordonanța procurorului, deci efectuarea urmăririi penale în cazul art. 229 CP RM „Poluarea apei” ține de competența organelor afacerilor interne. Informația inițială despre faptul poluării, de regulă, vine la subdiviziunile MAI și anume angajații MAI desfășoară acțiuni imediate și inițiale de investigare.

Considerăm că propunerea de mai sus se bazează pe nevoile obiective de a spori contracararea infracțiunilor împotriva mediului, în special de poluare a apei. Desfășurarea politicii de stat în direcția reducerii numărului de subdiviziuni în MAI nu ar trebui să devină o scuză pentru neadoptarea unor măsuri decisive în domeniul combaterii infracțiunilor împotriva mediului.

Credem că este necesar cel puțin la nivel de MAI, consolidarea listei și conținutului funcțiilor ecologice organelor afacerilor



interne, competența și ordinea activităților colaboratorilor MAI pentru a detecta, investiga și preveni contravențiile și infracțiunile de mediu, inclusiv și cele legate de poluare a apei. Cu toate acestea, o atenție deosebită ar trebui acordată problemei interacțiunii organelor afacerilor interne cu organele de mediu.

În plus, pentru a contracara în mod eficient poluarea apei, importanță are profesionalismul și abilitățile colaboratorilor organelor afacerilor interne și organizarea clară în interacțiunea acestora cu autoritățile de mediu și procuratura. Având în vedere gravitatea problemei poluării apei în RM și necesitatea de a consolida prevenirea poluării apelor este recomandabil să existe o legătură interdepartamentală (ca ex. compusă din Procuratură, MAI, Ministerul agriculturii, dezvoltării regionale și mediului) un ordin "privind consolidarea coordonării și cooperării în combaterea poluării apelor".

Este necesar să se aibă în vedere, că problema protecției apei contra poluării are un anumit specific pentru fiecare cetățean, subiect al RM. În legătură cu aceasta, prezintă interes pentru a combate în mod eficient poluarea apelor încheierea între organele de mediu și organele de drept a unor acorduri de cooperare bilaterale și multilaterale. Un exemplu de astfel de interacțiune poate servi încheierea unor acorduri privind colaborarea creativă dintre organele practice de protecție a mediului și de drept cu instituțiile de învățământ ale MAI a RM. În cadrul acestei cooperări, organele practice pot oferi instituțiilor de învățământ, pentru analiză, date statistice și informații de fond pe probleme de contracarare a poluării apei, iar instituțiile de învățământ, la rândul lor, vor efectua cercetări științifice, ce vor contribui la dezvoltarea eficientă a legislației de protecție a apei și aplicarea practică în domeniul de combatere a poluării apelor.

Concluzii. Deci, în baza investigației efectuate în calitate

de măsuri preventive contra poluării apei se propun următoarele:

- ridicarea gradului de conștientizare și educație ecologică în rândul elevilor, studenților, angajaților și populației; formarea și dezvoltarea valorilor de mediu în conștiința societății prin educație ecologică;

- dezvoltarea mecanismelor ce încurajează introducerea și promovarea tehnologiilor fără deșeuri sau cu deșeuri minime, reciclarea deșeurilor; susținerea pentru proiectele de protecție a mediului, modernizarea utilajului industrial;

- dezvoltarea și implementarea în cadrul politicii economice de stat a unui sistem de indicatori care să ia în considerare costurile de mediu și pierderile potențiale din efectele negative asupra mediului cu impact pe termen lung;

- îmbunătățirea cadrului juridico-normativ de protecție a apei, în special, legislația penală privind protecția apelor;

- îmbunătățirea metodelor și tehnicilor pentru detectarea și investigarea faptelor de poluarea apei;

- crearea locurilor de acces la informația de mediu;

- crearea unui sistem informațional integrat de mediu;

- crearea unor site-uri Web speciale, pentru organele de protecție a mediului și organele de drept pentru a primi în timp real informații de la cetățeni și organizații despre încălcările legislației de mediu, precum și reflectarea rezultatelor măsurilor întreprinse conform informațiilor primite;

- crearea funcțiilor speciale, fie subdiviziuni specializate în combaterea infracțiunilor de mediu în cadrul organelor afacerilor interne și, nu în ultimul rând, împuternicirea cu funcții investigativ-operative.

- asigurarea organelor de protecție a mediului și organelor de drept cu echipament și tehnică specială, care permite eficient să se desfășoare fixarea și documentarea probelor, realizarea diferitor expertize în cazuri de poluarea apei;

- atragerea activă a persoa-

nelor implicate în contravenții și infracțiuni de mediu, la răspundere contravențională și penală, desemnarea, în cazuri necesare, vinovatului în comiterea infracțiunilor de mediu, pedeapsă sub formă de muncă obligatorie la obiecte de mediu.

Referințe bibliografice

1. Așevschi V. Management ecologic și dezvoltare durabilă. Chișinău: Foxtrot SRL, 2012. 270 p.

2. Cărbune R. Probleme actuale ale mediului. În: Noosfera, 2014, nr. 10, p. 55-58.

3. Chirița V. Măsuri special-criminologice de prevenire a traficului de femei. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Probleme actuale privind combaterea traficului de femei”. Chișinău: Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, 2011, p.169-174.

4. Larii Iu. Criminologie. Chișinău: „Elena V.I.”, 2004. 150 p.

5. Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații. Nr. 59 din 29.03.2012. Publicat: 08.06.2012 în Monitorul oficial al Republicii Moldova nr.113-118.

6. Strategia de mediu pentru anii 2014-2023 aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 301 din 24 aprilie 2014.

7. Шиханцов Г. Г. Криминология. Москва: Зерцало, 2001. 359 с.

Date despre autor:

Marcel BOȘCANEANU,

doctorand, Academia

„Ștefan cel Mare” a MAI

e-mail: marcel842002@mail.ru

tel. 079993182

About author:

Marcel BOȘCANEANU,

PhD student,

Academy „Ștefan cel Mare”

of MIA

e-mail: marcel842002@mail.ru

tel. 079993182



DREPTUL LA TĂCERE ȘI PRIVILEGIUL ÎMPOTRIVA PROPRIEI INCRIMINĂRI - GARANȚIE SPECIFICĂ PROCESULUI ECHITABIL

Igor BĂCU,

lector universitar, catedra Protecție, Pază și Securitate, USEFS

REZUMAT

Dreptul la tăcere poate fi considerat ca o protecție, o garanție care se fondează pe dreptul la un proces echitabil. În jurisprudența CEDO se consideră că acest drept, care nu este garantat în mod formal de Convenție, constituie o garanție acordată acuzațiilor în numele dreptului la un proces echitabil, al dreptului la libertate și demnitate umană. În ciuda aparenței sale ca un drept preponderent procedural, datorită valorii fundamentale pe care o protejează și ale cărei exigențe le promovează echitatea – dreptul la un proces echitabil are și o evidentă dimensiune de drept substanțial. Comitetul drepturilor omului al ONU prevede dreptul la un proces echitabil nu numai la stadiul admisibilității cererilor, dar, de asemenea, atât la stadiul admisibilității cererilor, cât și la stadiul examinării pe fond a acestora.

Cuvinte cheie: dreptul la un proces echitabil, dreptul la tăcere, dreptul la neautoincriminare, dreptul persoanei de a nu depune mărturie, prezumția de nevinovăție, mijloace probatorii.

RIGHT TO SILENCE AND THE PRIVILEGE AGAINST SELF-INCRIMINATION – A SPECIAL GUARANTEE OF A FAIR TRIAL

Igor BACU,

lecturer, Protection, Guard and Security Department, USEFS

SUMMARY

The right to silence may be considered as a protection measure, a guarantee that is based on the right to a fair trial. The ECHR jurisprudence considers this right, which is not formally granted by the Convention, as a guarantee provided to defendants in the name of the right to a fair trial, of the right to freedom and human dignity. Despite its appearance as a mainly procedural right, due to the fundamental value that it protects and the requirements of which it promotes – equity – the right to a fair trial also has an obvious aspect of substantive law. The United Nations Human Rights Committee provides for the right to a fair trial not only at the stage of admission of applications, but also at the stage of their examination on merits.

Key words: right to a fair trial, right to silence, right to non-self-incrimination, person's right to testify, presumption of innocence, probative tools.

Introducere. Încă din dreptul Roman clasic s-a admis că nicio persoană nu poate fi ținută să se incrimineze, pe calea furnizării de declarații acuzatoare sau producerii de probe împotriva sa, regula fundamentală consacrată fiind cea potrivit căreia nimeni nu este ținut să declare împotriva sa (*nemo tenetur edere contra se*), condiții în care nicio persoană nu poate compărea în calitate de martor în propria sa cauză (*nemo testis idoneus in re sua*) și nu poate fi constrânsă să aducă dovezi împotriva sa (*nemo cogitur edere contra se*). [16]

În perioada contemporană este relativ unanim recunoscut că dreptul la tăcere în dimensiunile esențiale în care este recunoscut astăzi, inclusiv de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, dar și de către

majoritatea legislațiilor care consacra, tradițional, acest drept, se datorează sistemului de *common law* și îndeosebi jurisprudenței Curții Supreme a SUA care, în celebra cauză *Miranda c. Arizonei*, printr-o formulare succintă precizează: „Acuzarea nu poate folosi declarațiile, fie ele de învinovățire sau de dezvinovățire, obținute ca urmare a interogării în custodie a acuzatului, decât dacă dovedește utilizarea garanțiilor procedurale efective în materializarea privilegiului împotriva autoincriminării.” [18, p.57] Aceste garanții procedurale care dau efectivitate dreptului la tăcere și la neautoincriminare constau tocmai în avertizarea bănuțului cu privire la dreptul de a păstra tăcerea, la faptul că orice declarație dată va putea fi folosită

împotriva declarantului și la posibilitatea de a avea un avocat prezent, fie el ales sau desemnat din oficiu, în timpul interogării.

Materiale și metode aplicate.

La elaborarea prezentei lucrări a fost studiat și utilizat cadrul normativ internațional, dar și acte legislative naționale, precum și lucrări ale doctrinei juridice în care sunt reflectate elementele definitorii ale dreptului la tăcere și la neautoincriminare.

În cadrul cercetării, au fost aplicate următoarele metode de cercetare științifică: analiza comparativă, analiza logică, sinteza și deducția.

Rezultate și discuții. Dreptul la tăcere, ca regulă procesuală cu caracter fundamental, a fost consacrat în acte internaționale de o valoare incontestabilă. Ast-



fel, conform art.14 al.3 lit.g) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice „orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni are dreptul, în condiții de deplină egalitate, să nu fie silită să mărturisească împotriva sa însăși sau să se recunoască vinovată.” [15]

În mod similar, în art.29 din *Corpus Iuris* se menționează că în orice proces deschis pentru o infracțiune comisă împotriva intereselor financiare ale UE, acuzatul beneficiază de drepturile la apărare acordate prin art.6 din Convenție și prin art.10 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. De la primul interogatoriu, acuzatul are dreptul de a cunoaște conținutul acuzațiilor aduse lui, dreptul de a fi asistat de un apărător ales și, la nevoie, dreptul la un interpret. De asemenea, acuzatului i se recunoaște dreptul la tăcere. [6, p.279]

În acest context ținem să amintim și de Directiva nr. 2012/13 UE, a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene, [7] adoptată în temeiul art.82 al. 2 din Tratatul privind funcționarea UE, care vine să dezvolte drepturile procedurale prevăzute în Cartă, prin întemeierea pe art.5, 6 din CEDO, astfel cum au fost interpretate de CtEDO stipulând în art.3 al.1: „Statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate sunt informate prompt cu privire la cel puțin următoarele drepturi procedurale, astfel cum se aplică în dreptul intern, pentru a asigura posibilitatea exercitării efective a drepturilor respective:

- a) dreptul de a fi asistat de un avocat;
- b) orice drept la consiliere juridică gratuită și condițiile pentru obținerea unei astfel de consilieri;
- c) dreptul de a fi informat cu privire la acuzare, în conformitate cu articolul 6;
- d) dreptul la interpretare și traducere;
- e) dreptul de a păstra tăcerea.”

Cu referire la prevederile Convenției Europene, [4] se ob-

servă că dreptul la tăcere nu este reglementat în mod expres, dar CtEDO, în mod constant, a statuat că „dreptul de a nu face declarații și dreptul de a nu se autoincrimina sunt standarde internaționale generale recunoscute care stau la baza conceptului de proces echitabil.” [19, p.15]

Legislația procesual penală a Republicii Moldova, de asemenea, proclamă acest drept, consacrandu-l în art.21 din Codul de procedură penală [2] care stabilește libertatea persoanei de a mărturisi împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei sau să-și recunoască vinovăția. Aceste dispoziții includ atât dreptul la tăcere, cât și dreptul de a nu mărturisi împotriva altei persoane.

În același sens art. 64 al. 2 pct. 10 din CPP referindu-se la bănuít instituie dreptul acestuia să facă declarații sau să refuze de a le face, de asemenea, acest drept îl regăsim și la învinuit și inculpat, consacrat în art. 66 alin. (2) pt. 8 unde este stipulat că acuzatului i se va atrage atenția că refuzul de a da declarații nu se va solda cu nici o consecință defavorabilă persoanei sale. La rândul său, art. 64 alin. (3¹) dispune că prelevarea mostrelor trebuie făcută doar cu acordul bănuítului sau autorizația judecătorului de instrucție. Importante la acest capitol sunt și modificările operate de către legiuitor în anul 2012, în rezultatul cărora în art. 66 CPP a fost introdus alin. 2¹, [2] potrivit căruia examinările corporale, precum și prelevările de eliminări ale corpului, alte mostre biologice pot fi făcute doar cu permisiunea acuzatului și cu titlul de excepție prin autorizarea judecătorului de instrucție (acest fapt denotă caracterul relativ al dreptului de a nu mărturisi împotriva sa).

Deși, dreptul la tăcere beneficiază de o largă reglementare atât internațională, cât și națională, totuși, încercarea de a defini acest concept se dovedește a fi un demers destul de complicat, din mai multe motive.

Astfel, în ciuda recunoașterii internaționale de care se bucură, această garanție procesuală nu este definită în niciunul din actele normative care o consacră și o recunosc. În acest context, s-a menționat că, [18, p.130] ancorarea dreptului la tăcere și la neautoincriminare într-o definiție legală ar fi condus, în mod cert, la împiedicarea transformării radicale, uneori chiar abruptă și accelerată, pe care această garanție a urmat-o până la forma sa modernă.

Dacă reglementările naționale și internaționale nu definesc dreptul la tăcere și la neautoincriminare, acest lucru nu înseamnă și că ele nu ne ajută în circumscrierea acestor noțiuni, pornind de la normele care dau expresie concretă acestei garanții procesuale. Problematic însă, sub acest aspect, este faptul că, așa cum s-a putut constata mai sus, reglementările naționale sunt destul de variate, chiar în aspectele esențiale, așa încât o definiție unitară, unanim acceptată, este greu de conturat, riscând să fie atât de generală, încât să piardă mult din principalele sale linii de contur.

Astfel, în doctrina procesului penal din România a fost exprimată opinia că „dreptul la tăcere implică nu numai dreptul de a nu depune mărturie contra lui însuși, ci, de asemenea, dreptul oricărui inculpat de a nu contribui la propria incriminare”, prin producerea de probe. [14, p.160]

Poziția acestui autor, ca, de altfel, a majorității doctrinarilor care susțin această primă orientare terminologică, are la bază și un argument practic, destul de greu de combătut; astfel, majoritatea legislațiilor continental-europene nu reglementează foarte clar sau nu o fac deloc, un drept la neautoincriminare, ci instituie doar dreptul la tăcere, ceea ce însă nu înseamnă că în sistemul procesual-penal al respectivelor state nu ar exista și un drept la neautoincriminare în beneficiul bănuítului sau inculpatului. Or, pentru a explica opțiunile legiuitorilor europeni și a evita justificarea existenței acestui din urmă



drept printr-o elaborată interpretare juridică fundamentată pe anumite decizii ale Curții E.D.O., în care dreptul la neautoincriminare este recunoscut în mod expres, doctrinarii au încercat a remedia terminologic lacunele de ordin normativ, susținând că dreptul la tăcere ar constitui temeiul în baza căruia suspectul sau acuzatul ar putea refuza orice colaborare probatorie cu organele judiciare, pentru a evita situația autoincriminării. Fără îndoială însă, din chiar termenul de „tăcere și înțelesul atribuit acestuia, care vizează doar efectuarea de comunicări verbale, este foarte greu de a accepta o astfel de interpretare și aproape imposibil de justificat cum refuzul de a pune la dispoziția organelor judiciare anumite înscrisuri este un efect al tăcerii persoanei suspectate sau acuzate. [18, p.132]

Pe de altă parte, în literatura de specialitate s-a susținut și teza contrarie, respectiv că dreptul la neautoincriminare ar fi noțiunea mai largă, care ar cuprinde, în conținutul său, și dreptul la tăcere. [13, p.14]

Există și o poziție puțin nuanțată a acestei teorii, în sensul că, dacă privilegiul împotriva autoincriminării permite suspectului să nu coopereze cu acuzarea, prin oferirea de probe care l-ar putea incrimina implicând inclusiv dreptul de a nu da declarații sau de a refuza să răspundă la întrebări, dreptul la tăcere ar fi o regulă care ar limita dreptul autorităților judiciare de a trage concluzii în defavoarea acuzatului care a refuzat să dea declarații în faza de urmărire penală ori de judecată [17, p.664]. Această din urmă opinie, este criticabilă, deoarece imposibilitatea organelor judiciare de a trage concluzii defavorabile din tăcerea bănuțului sau inculpatului nu este decât o consecință a dreptului la tăcere și nicidecum nu se poate identifica cu însuși dreptul la tăcere.

Nu în ultimul rând, unii autori susțin că cele două noțiuni sunt sinonime, câtă vreme și dreptul la neautoincriminare este, în realita-

te, folosit necorespunzător, acesta vizând dreptul persoanei de a nu depune mărturie contra ei însăși [1, p.400].

Și această opțiune terminologică poate fi criticată prin aceea că, în conținutul dreptului la neautoincriminare nu intră doar prerogativa de a păstra tăcerea, ci și un drept mai amplu, de a nu contribui la propria incriminare prin alte mijloace probatorii, cum este cazul furnizării unor înscrisuri; mai mult, dacă dreptul la tăcere aparține doar bănuțului sau inculpatului, deci persoanei vizate de procesul penal, dreptul la neautoincriminare aparține și martorului ascultat care, prin declarațiile sale, s-ar putea expune angajării răspunderii penale.

De altfel, și în doctrina juridică din RM s-a expus opinia [8, p.221] că, textele de lege (art.104, art.167 CPP) „se referă doar la dreptul bănuțului la tăcere, nu și la dreptul de a cunoaște consecințele cooperării sale cu organul de urmărire. În acest sens, bănuțul trebuie informat asupra faptului că declarațiile sale pot servi ca probe în acuzare și pot sta la baza unei sentințe de condamnare”. Luând în calcul cele menționate, autorul citat, apreciază că „se impune necesitatea modificării art.104 C. proc. pen. Prin introducerea sintagmei: „cât și a faptului că declarațiile depuse de bănuț pot servi ca probe în defavoarea acestuia”. [8, p.221]

Evaluând aceste poziții doctrinare, ne raliem opiniei potrivit căreia dreptul la neautoincriminare este categoria generică, iar dreptul la tăcere este o specie a acestuia [18, p.134]. Este adevărat că raportul dintre cele două noțiuni este mai greu de circumscris, nu doar din motivele deja arătate, dar și din cauza faptului că a existat o transformare foarte importantă a dreptului la neautoincriminare; astfel, acesta a fost recunoscut inițial, istoric, ca o protecție împotriva obligației de a depune jurământ, în propria sa judecată, ceea ce nu echivala și nici nu oferea protecția unui drept de a păstra cu totul tăcerea, după cum s-a arătat deja mai sus, motiv pentru

care nici nu este greșit a considera că, în acest înțeles, istoric, dreptul la neautoincriminare are o sferă de cuprindere mai restrânsă față de dreptul la tăcere, care ar constitui, astfel, o categorie mai amplă, cu o protecție mai extinsă, deoarece ar permite persoanei suspecte sau acuzate să refuze a face orice fel de comunicări verbale, nu doar pe acelea care ar putea-o incrimina.

Pe de altă parte însă nu trebuie uitat faptul că dreptul la neautoincriminare nu se mai poate rezuma la sensul său original, acesta urmând, prin efectul practicii de secole a instanțelor de *common law*, o transformare radicală, ajungând să permită oricărei persoane nu doar a păstra tăcerea în procedura penală care o vizează sau în alte proceduri nepenale, dacă există riscul declanșării, în privința sa, a unui proces penal (aspect care părea de neimaginat la momentul când instanțele făceau aplicarea regulii *nemo auditur...*), ci și a refuza orice formă de colaborare cu organele judiciare sau de investigație (în funcție de tipul procedurii urmate), mai exact a nu fi constrâns a oferi mijloace probatorii care se află sub controlul voinței sale, protecția nerezumându-se, așadar, doar la comunicările de tip verbal.

Față de aceste argumente, definim dreptul la tăcere ca reprezentând acea consecință a prezumției de nevinovăție care presupune prerogativa pentru bănuț sau inculpat de a păstra tăcerea, de a nu face declarații pe toată durata desfășurării procedurilor penale sau doar în anumite momente ale acestora, de a nu răspunde la niciuna din întrebările ce îi simt adresate sau doar la o parte a acestora, la libera sa alegere, fără a fi supus constrângerii sau presiunii ori procedurilor neloiale de investigație.

Dreptul la neautoincriminare - *lato sensu* - reprezintă acea consecință a prezumției de nevinovăție care conferă bănuțului sau inculpatului prerogativa sus-menționată, a dreptului la tăcere, dar și, suplimentar, dreptul martorului, bănuțului sau inculpatului de a nu



putea fi constrâns să dea declarații cu potențial autoincriminator (în cazul martorului) ori să producă probe împotriva sa (în cazul bănuitului sau inculpatului), probe care nu au o existență sau posibilitate de administrare judiciară independentă de voința acestuia.

Trebuie precizat și faptul că dreptul la neautoincriminare poate avea și un sens restrâns, în care cazul el va viza orice alte probe decât declarațiile, obținute de la bănuit sau inculpat cu nerespectarea libertății de voință sau de opțiune a acestuia [18, p.136].

După cum se poate deja constata, apreciem că atât dreptul la tăcere, cât și dreptul la neautoincriminare prezintă o foarte strânsă relație cu prezumția de nevinovăție, ca garanție procesual-penală complexă, care impune, în mod necesar, obligația organelor statale de a proba acuzația formulată, fără a aduce atingere libertății de voință a bănuitului, învinuitului sau inculpatului, care nu poate fi în niciun fel constrâns a oferi probe autoincriminatorii care se află sub controlul voinței sale. De altfel, justificarea modernă a dreptului la tăcere și la neautoincriminare, atât în sistemul de *common-law* american, cât și în procedura noastră penală, constă tocmai în protejarea libertății de alegere și de voință a bănuitului sau inculpatului, în virtutea prezumției de nevinovăție de care acesta beneficiază.

În plan european, această problemă de natură juridică a garanției analizate a apărut îndeosebi ca urmare a fluctuațiilor practicii Curții de la Strasbourg, care a exprimat poziții contradictorii referitoare la integrarea dreptului la tăcere și la neautoincriminare în contextul garanțiilor pe care art. 6 al Convenției E.D.O. le instituie, optând fie pentru justificarea acestui drept în virtutea alineatului secund al acestui articol (care instituie tocmai prezumția de nevinovăție), mai ales sub aspect probator, cu privire la consecințele acestei garanții, respectiv ca acuzarea să își probeze susținerile fără a apela la probe obținute prin

constrângere, fie pentru includerea sa în sfera mai amplă a garanțiilor implicite edictate de primul alineat al articolului 6, ca având o existență de sinestătătoare, izvorând din exigența echității procesuale la care face referire acest prim alineat și deci fiind o garanție de valoare egală celorlalte consacrate expres de Convenția europeană, deci inclusiv prezumției de nevinovăție [18, p.137].

Aducând exemple pentru primul aspect, menționăm cauza Saunders c. Marii Britanii, [10] în cadrul căreia Curtea a menționat că, protecția persoanei împotriva autoincriminării reprezintă un element important pentru ocrotirea persoanelor acuzate împotriva folosirii mijloacelor opresiv și coercitive, fiind conexasă principiului prezumției de nevinovăție. În speță s-a apreciat că obligarea inculpatului de a da declarații unor funcționari publici, sub presiunea aplicării unor sancțiuni penale, și utilizarea acelor declarații incriminatorii în cursul procedurii judiciare aduc atingere dreptului de a tăcea, componentă fundamentală a dreptului la un proces echitabil. În cadrul procesului penal, acuzarea trebuie să-și dovedească și să-și formuleze învinuirea fără a recurge la probe obținute prin metode coercitive, contrar voinței acuzatului.

Cât privește cel de-al doilea aspect - includerea dreptului la tăcere în sfera garanțiilor stabilite de primul alineat al art.6 - îl putem regăsi în cauza Funke c. Franței [11] unde Forul european precizează că, dreptul la tăcere poate fi încălcat nu doar printr-o lege care să îl oblige pe inculpat să răspundă la întrebări, dar și printr-o lege care să-l oblige să furnizeze documente autorităților, sub amenințarea aplicării unor sancțiuni penale în caz de refuz.

Cu toate acestea, recent, în speța Navone și alții c. Monaco, [12] Curtea a sublimat faptul că, deși există o strânsă legătură cu dreptul la apărare, totuși dreptul la tăcere și la neautoincriminare constituie o garanție distinctă față de acesta,

astfel că realizarea apărării chiar de către acuzat nu are efecte cu privire la existența dreptului la tăcere și la neautoincriminare, pe care organele statale sunt ținute a-l respecta: „Curtea reamintește că rezultă din jurisprudența menționată faptul că persoana reținută beneficiază, pe de o parte, de dreptul de a nu contribui la propria incriminare și de a păstra tăcerea, și, pe de altă parte, de dreptul la asistența unui avocat pe toată durata interogatoriilor. Astfel, contrar susținerilor Guvernului, este vorba despre două drepturi distincte: prin urmare, o eventuală renunțare la unul dintre acestea nu antrenează renunțarea și la celălalt”. [12]

Oricât de eclectic ar fi unele decizii ale Curții, ea a subliniat constant rolul central pe care dreptul la tăcere și la neautoincriminare îl are în cadrul articolului 6 și al dreptului la un proces echitabil: „Curtea reiterează faptul că dreptul la tăcere și privilegiul contra neautoincriminării sunt standarde general recunoscute internațional, care stau în inima noțiunii de proceduri echitabile din articolul 6.” [18, p.138].

Constatănd această situație, subliniem faptul că opinia majoritară în doctrina română se conturează în sensul includerii garanției dreptului la tăcere și la neautoincriminare în sfera art. 6 alin. 2 din Convenție, care instituie prezumția de nevinovăție [14, p.162].

Cu toate acestea, sunt și cercetători care pledează pentru caracterul independent al acestui drept, calificându-l drept garanție implicită specifică a dreptului la un proces echitabil [6, p.35] În susținerea acestei opinii menționăm că, elementele componente ale dreptului la tăcere presupun:

- dreptul de a nu face nicio declarație cu privire la o faptă ce i se atribuie ori învinuire ce i se aduce, fără a i se putea imputa anterior nesinceritatea ca circumstanță agravantă;

- libertatea de a răspunde sau nu, în cunoștință de cauză la toate întrebările (dreptul la tăcere totală)



sau numai la unele întrebări (dreptul la tăcere parțială);

- dreptul de a nu contribui la propria sa incriminare (*nemo tenetur se ipsum accusare*).

Primele două componente (dreptul de a nu face nici o declarație și libertatea de a răspunde sau nu la întrebările anchetatorilor, sunt reguli imperative ale procedurii de administrare a probelor, iar dreptul de a nu depune mărturie contra sine însuși, de a nu se autoincrimina, ca element al dreptului la un proces echitabil, deopotrivă în sens material și procedural se constituie ca un drept uman fundamental, consacrat în dreptul internațional al drepturilor omului. [9, p.57]

Or, în opinia noastră un drept fundamental care se bucură de o recunoaștere internațională, necesită o bază constituțională. În acest sens, ținem să subliniem că reglementările naționale referitoare la dreptul la tăcere și neautoincriminare al bănuitului și inculpatului sunt destul de disparate, cuprinse în instituții fundamentale diferite ale Codului de procedură penală (procedeele probatorii, măsurile de constrângere, drepturile bănuitului sau inculpatului). Respectiv, este regretabil faptul că legiuitorul național nu a înțeles să dea acestei garanții procedurale o reglementare unitară, aspect care i-ar consolida forța juridică.

Concluzionând, subliniem că, reprezentând o componentă a dreptului la un proces echitabil și o consecință a prezumției de nevinovăție, dreptul de a nu se incrimina și dreptul la tăcere sunt în mod inerent recunoscute persoanei acuzate, și necesită o consacrare la nivel constituțional, anume în cadrul art.21 din Constituția RM, care instituie prezumția nevinovăției, prin inserarea alin.2 cu următorul cuprins: „Persoana cu privire la care există motive plauzibile de a bănui că a comis sau că a încercat să comită o infracțiune nu poate fi ascultată în mod liber cu privire la aceste fapte decât după ce ea a fost informată cu privire la: a) dreptul de a da declarații, de a răspunde

la întrebări sau de a păstra tăcerea; b) dreptul de a nu face nici o declarație autoincriminatorie și de a nu-și mărturisii vinovăția.

Referințe bibliografice

1. Chiriță, R. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentarii și explicații. Ediția a 2-a. București: C.H. Beck, 2008. 976 p.
2. Codul de procedură penală a Republicii Moldova: nr.122 din 14.03.2003. Monitorul Oficial al RM din 07.06.2003, nr.104-110.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. Monitorul Oficial al R.M. nr.1 din august 1994.
4. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, încheiată la Roma la 4.XI.1950 și semnată de către RM la 13.07.1995. Tratat internațional, Chișinău, 1998.
5. *Corpus Juris*. Ediția bilingvă română, franceză, tradus și editat sub patronajul Academiei Române de Cercetare a Dreptului Comunitar. București: Efemerida, 2000.
6. Damaschin M. Dreptul la un proces echitabil în materie penală. București: Universul Juridic, 2009. 323 p.
7. Directiva nr.2012/13 UE, a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene, privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, adoptată la 22 mai 2012. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 142/1 din 1.06.2012.
8. Dolea, I. Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat. Chișinău: Cartea Juridică, 2009. 416 p.
9. Duțu, M. Dreptul la tăcere. Noțiune. Semnificații. Jurisprudență. București: Ed. Economică, 2005. 152 p.
10. Hotărârea CtEDO în cauza Saunders c. Marii Britanii și Irlandei de Nord din 17.12.1996. Disponibil: <https://jurisprudentacedo.com/SAUNDERS-c.-REGATUL-UNIT-AL-MARII-BRITANII-SI-IRLANDEI-DE-NORD.html> (vizitat 15.05.2018)
11. Hotărârea CtEDO în cauza Funke c. Franței din 25.02.1993, seria A, nr. 256-A, par.44. Disponibil: <http://www.legisplus.ro/demo/cedo/indexP.php> (vizitat 15.05.2018)
12. Hotărârea CtEDO în cauza Navone și alții c. Monaco din 24 octombrie 2013, devenită definitivă la 24.01.2014. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/>

eng#%22itemid%22:[%22001-127230%22]} (vizitat la 15.05.2018)

13. Ionescu, D. Procedura avertismentului. Consecințe în materia validității declarațiilor acuzatului în procesul penal. În: Caiete de drept penal, 2006, nr.2, p.5-47.

14. Mateuț, Gh. Tratat de procedură penală. Partea generală. Vol. I. București: C.H. Beck, 2007. 800 p.

15. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de ONU la 16 decembrie 1966 și a intrat în vigoare la 23 martie 1967. Ratificat de RM prin Hot. Parl. nr.217-XII din 28.07.90. Publicat în ediția oficială “Tratate internaționale”, 1998, volumul 1.

16. Pop, G. D. Dreptul martorului de a nu se acuza. Disponibil: <https://www.juridice.ro/533199/dreptul-martorului-de-a-nu-se-acuza.html> (vizitat: 11.05.2018)

17. Predescu, O., Udrioiu, M. Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român. Tratat. București: C. H. Beck, 2008. 1050 p.

18. Pușcașu, V. Dreptul la tăcere și la neautoincriminare. București: Universul Juridic, 2015. 432 p.

19. Zupancic, B. The privilege against self-incrimination as a human rights. În: European Journal of Law Reform, 2006, nr.1, p.15-56.

DESPRE AUTOR / ABOUT AUTHOR

Igor BĂCU,

lector universitar la catedra Protecție, Pază și Securitate,

USEFS;

doctorand în cadrul Școlii Doctorale în Drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE

și USPEE

Igor BĂCU,

university lecturer of Department of Protection, Safety and Security,

USEFS;

phd student of the Doctoral School in Law, Political and Administrative Sciences of the Consortium of educational institutions AESM and the UEPES

E-mail: adelabacu@mail.ru



CZU 343.2/.7

DECELAREA FUNDAMENTULUI PRINCIPIULUI UMANIST ÎN CADRUL RĂSPUNDERII JURIDICE CIVILE

Ruslan MUNTEANU,
doctorand ICJP al AȘM

REZUMAT

Decelarea fundamentului principiului umanist în cadrul răspunderii juridice civile e posibil doar prin intermediul particularităților răspunderii civile, deoarece prin intermediul lor se reliefează parcursul umanismului ce intersectează această formă a răspunderii juridice. Legislația Republicii Moldova nu cuprinde dispoziții care să definească această instituție juridică. Din acest motiv, ea a rămas o permanentă preocupare a doctrinei dreptului civil. Totalitatea normelor prin care se organizează și funcționează o societate, alcătuiește cadrul normativ al respectivului sistem social. În societatea omenească, nu-i este nimănui îngăduit să încalce sfera drepturilor altei persoane, provocând altcuiva vreun prejudiciu, prin activitatea sau prin abținerea sa. Această normă elementară de conduită nu este circumscrisă exclusiv raporturilor juridice, ci este un foarte vechi precept uman, cunoscut ca o regulă generală de comportare, încă din cele mai îndepărtate vremuri și la cele mai diferite comunități și orânduiri sociale.

Cuvinte cheie: răspundere juridică, răspundere civilă, umanism, principiul umanismului.

DETECTION FUNDAMENTAL HUMANIST PRINCIPLES WITHIN CIVIL LIABILITY

SUMMARY

The discovery of the humanist principle into the civil legal liability is possible only through the particularities of the civil liability, because through their course emphasizes humanism intersecting this form of liability. The legislation of the Republic of Moldova does not contain provisions defining this legal institution. For this reason, it has remained a constant concern of the doctrine of civil law. All the rules by which society is organized and functions, constitutes the legal framework of that social system. In human society is not allowed anyone to violate another person's rights field, causing some damage to someone else, by activity or by failing to. This elementary norm of conduct is not limited to legal relationships but is a very ancient human precept, known as a general rule of conduct, from the earliest times and in the most diverse communities and social arrangements.

Keywords: legal liability, civil liability, humanism, the principle of humanism.

Introducere. Actualitatea investigării principiului umanismului în cadrul răspunderii civile și a afirmării continue a acestuia în diverse domenii ale vieții sociale, politice, economice și juridice reprezintă un adevăr incontestabil. Aceasta în condițiile în care în perioadele anterioare aplicarea principiului umanismului crea motive de discuții contradictorii atât în teorie cât și în practică, astăzi, însă, a pretinde un comportament uman, decent, legal este ceva în ordinea lucrurilor și e ceva în conformitate absolută cu reglementările legale. În plus, pe lângă faptul că aplicarea principiului umanismului în cadrul răspunderii civile reprezintă o realitate acceptată practic de majoritatea membrilor societății, evoluția societății face ca reglementările legale să țină pasul cu această evoluție, în consecință

ivindu-se situații noi ce reclamă reglementare legală. Instituție deosebit de largă și complexă a dreptului civil, răspunderea civilă este una din formele de manifestare a răspunderii juridice. Legea noastră nu cuprinde dispoziții care să definească *expressis verbis* această instituție juridică. Din această pricină, ea a rămas o permanentă preocupare a doctrinei dreptului civil. Conceptul de răspundere civilă desemnează un complex de reguli în temeiul cărora autorului unui prejudiciu cauzat printr-o faptă ilicită unei alte persoane îi incumbă obligația de a-l repara sau de a-i oferi o compensație corespunzătoare.

Metode aplicate și materiale utilizate. În procesul studiului au fost aplicate metodele: analiza, sinteza, comparația, conștientizarea logică și statistica. Materialele utilizate le constituie operele savanților

din domeniu, care reprezintă doctrina juridică a României, a Federației Ruse, a Republicii Moldova, precum și legislațiile corespunzătoare.

Rezultatele obținute și discuții.

În viziunea autorilor I. Albu și V. Ursa, răspunderea civilă este definită ca fiind forma răspunderii juridice care constă într-un raport juridic obligațional, în temeiul căruia o persoană este obligată să repare prejudiciul produs alteia prin propria sa faptă sau prejudiciul pentru care este răspunzătoare, în cazurile legal reglementate [1, p. 24].

Răspunderea civilă reprezintă, în opinia autorilor L. Pop, F.I. Popa și S.T. Vidu, care consacră astfel concepția clasică și dominantă, conform căreia răspunderea civilă este în exclusivitate o răspundere reparatorie „acel raport juridic de obligații în care o persoană, numită răspunzătoare, este îndatorată să repare



prejudiciul injust suferit de către o altă persoană” [20, p. 380].

Unii civilişti definesc răspunderea juridică civilă ca sancțiune aplicabilă infractorului sub formă de obligație juridică civilă suplimentară sau de priveră a dreptului ce îi aparține [25, p. 354].

Alți autori definesc răspunderea juridică civilă ca pe „una dintre formele constrângerii de stat, ce constă din încasarea de către judecată a sancțiunilor patrimoniale de la infractor în favoarea vătămatului...” [24, p. 158].

Autorul M.L. Gorkovenko consideră că răspunderea juridică civilă trebuie înțeleasă astfel: în urma aplicării acesteia, infractorul culpabil (debitorul), contrar voințelor și năzuințelor sale, este privat de drepturile civile sau este forțat să îndeplinească obligații oneroase suplimentare [23, p. 25].

Legislația civilă a Republicii Moldova nu prevede o definiție concretă a răspunderii civile. În literatura de specialitate autohtonă de asemenea nu există o accepție unică în ceea ce privește definiția răspunderii civile. Astfel, autorul A. Băieșu definește răspunderea civilă ca fiind o formă a constrângerii de stat care constă în delegarea oricărei persoane de a repara prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa ilicită prevăzută de lege sau de contract [2, p. 243].

Autorul A. Bloșenco consideră că răspunderea civilă constă în restabilirea stării materiale a persoanei vătămate din contul patrimoniului delincventului sau din contul persoanei responsabile pentru prejudiciul cauzat [7, p. 22].

Autorii S. Baieș și N. Roșca definesc răspunderea civilă ca raport de obligație în temeiul căruia persoana este îndatorată să repara prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa ori în cazurile prevăzute de lege, prejudiciul pentru care este răspunzător [3, p. 187].

După prof. E. Cojocaru, răspunderea civilă este o formă a răspunderii juridice care se folosește ca mijloc de apărare a drepturilor subiective civile, precum și un mijloc

de exercitare forțată a obligațiilor contractuale [9, p. 25].

Sensul frecvent al noțiunii de răspundere, indiferent de forma sub care se manifestă, este acela de obligație de a suporta consecințele nerespectării unor reguli de conduită, obligație ce incumbă autorului faptei contrare acestor reguli și care poartă întotdeauna amprenta dezaprobării sociale a unei asemenea conduite [12, p.19].

Astfel, potrivit art. 1398 din CC al RM, „Cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repara prejudiciul patrimonial”. De asemenea, conform textelor din art.1403-1413 din CC al RM, unele persoane sunt obligate să repara și prejudiciul cauzat prin fapta altuia, precum și prejudiciile cauzate de lucrurile și animalele ce le au sub pază juridică sau de ruina edificiilor aflate în proprietatea lor.

După cum vedem, principiul potrivit căruia fiecare om este ținut să răspundă pentru propriile fapte nu este suficient în toate cazurile, deoarece insolvabilitatea totală sau parțială a celui chemat la repararea pagubei ar putea zădărnici instituirea răspunderii civile. De aceea, în scopul apărării intereselor legitime ale persoanelor prejudiciate, legiuitorul are reglementat, pe lângă răspunderea directă pentru fapta proprie, și o altă răspundere, indirectă, complementară, a altor persoane care doar se adaugă și completează răspunderea autorului direct al prejudiciului [22, p. 7].

Răspunderea pentru fapta altuia sau răspunderea indirectă este considerată o specie a răspunderii civile delictuale care derivă de la dreptul comun în materie și care se înfățișează sub forma prezumțiilor de răspundere stabilite de lege în sarcina unor persoane, pentru faptele ilicite cauzatoare de prejudiciu, săvârșite de alte persoane aflate în supravegherea, educarea, îndrumarea sau dispoziția lor [13, p. 216].

Codul civil al RM [8], prin art. 1406, 1407, 1408, stabilește trei cazuri de răspundere delictuală pentru fapta altuia.

Observația care se impune, în

primul rând, este: dacă răspunderea pentru fapta proprie constituie principiul general al răspunderii civile, răspunderea pentru fapta altuia nu poate avea decât un caracter derogator, de excepție, de la regulă [16, p. 68].

Conform doctrinei dreptului civil, unele persoane pot răspunde nu numai pentru fapta altuia, dar și pentru ruina edificiilor aflate în proprietatea lor. Încă din antichitate au fost luate măsuri preventive pentru garantarea acoperirii daunelor care puteau rezulta din ruina edificiilor. Astfel, la Roma, proprietarul edificiului era obligat să dea o cautiune pentru garantarea daunelor eventuale, denumită *cautio damni infecti*, ori să predea vecinului respectiv posesiunea edificiului care amenința cu ruina, pentru ca reparațiile trebuincioase să fie executate pe seama și pe cheltuiala sa [16, p. 69].

Aceeași obligație de reparare a prejudiciului o regăsim și în dreptul francez, o persoană fiind considerată responsabilă din punct de vedere civil atunci când este ținută să repara un prejudiciu suferit de altul. Obligația se naște astfel între victimă și cel responsabil: prima devine creditor, iar cel de-al doilea debitor al reparației, ambii în afara voinței lor. Chiar dacă cel responsabil a dorit producerea prejudiciului, obligația se naște fără ca el să consimtă aceasta: el a dorit prejudiciul, dar nu a intenționat să devină debitor al reparației. Și dacă, prin absurd, ar fi urmărit acest lucru, nu voința sa îl obligă, ci legea. Obligația de reparare se naște chiar de la producerea prejudiciului [17, p. 9].

Răspunderea, ca obligație de a suporta consecințele propriilor acte, este o condiție esențială a libertății. Răspunderea are obiecte diferite. Ea poate fi morală, având ca singură sancțiune vocea interioară a conștiinței individuale, politică – răspunderea guvernanților, penală – răspunderea autorului unei infracțiuni și civilă care este tocmai obligația de a repara prejudiciul pe care o persoană îl cauzează altuia [17, p. 22].

După cum vedem, problema formulării unei definiții unice a răspun-



derii civile a fost și rămâne pentru doctrina dreptului civil una dintre cele mai controversate.

Doctrina e unanimă în a observa că nici legislațiile, nici jurisprudența nu definesc, într-un text anume, categoria răspunderii civile. Observăm că legiuitorul stabilește doar condițiile în raport cu care persoana care nesocotește ceea ce stipulează dispoziția normei juridice este trasă la răspundere, el anunță principiile ei, limitele în care se manifestă una sau alta din speciile sale (răspundere delictuală sau răspundere contractuală), natura și proporțiile sancțiunii juridice care urmează pe fiecare. Pentru a da o definiție răspunderii civile, să vedem care este coraportul dintre răspunderea juridică și răspunderea civilă. După părerea noastră, nu poate fi percepută în profunzime studierea categoriei răspundere juridică numai pornind de la speciile naționale, relevate în doctrinele civiliste, penaliste, dar chiar și dacă poate fi derivată din principiile dreptului pozitiv, modul în care apare la instituțional ni-l oferă ramurile, ba chiar și subramurile, dreptului determinat [18, p. 58].

Noțiunea răspunderii juridice este de maximă generalitate în doctrina dreptului. În acest sens o luăm ca o categorie, în sensul altora – ca normă de drept, raport juridic, subiect de drept etc., spre deosebire de dreptul pozitiv unde nu o întâlnim deloc, ci doar cercetarea ramurilor cutărui ori cutărui drept pozitiv ne-o poate releva într-un mod specific.

Răspunderea juridică este o sinteză conceptuală efectuată de filozofia dreptului și considerată, începând cu sec. al XIX-lea, o categorie proprie teoriei dreptului, pe când instituțiile de răspundere juridică au vechimea dreptului pozitiv, în multiformitatea lui [5, p. 223].

După cum vedem din definițiile răspunderii civile expuse în doctrina națională, răspunderea civilă este o obligație de a repara o daună, o sancțiune pentru fapta ilicită care produce consecințe negative, un raport de constrângere. În acest sens, răspunderea este identificată cu sancțiunea, care, deși sunt aspecte

te ale aceluiași fenomen social, ele sunt diferite.

Autorii citați, dar mai există și alții, restrâng starea categoriei de răspundere civilă la o simplă obligație sau la un raport de constrângere. Putem confirma că această răspundere cuprinde obligația de a suporta sancțiunea pentru încălcarea ilicită a unui drept subiectiv. Este de precizat că în cazul în care autorul unui delict civil își îndeplinește voluntar obligația de reparare a prejudiciului față de victima prejudiciată, el nu face altceva decât să evite exercitarea constrângerii de stat, situație intervenită la inițiativa prejudiciatului în fața instanței de judecată [5, p. 228].

Într-o lucrare autoarea L. Barac [6, p. 41], afirmă: „Dacă răspunderea juridică nu poate fi redusă la o simplă obligație, ea nu este suficient definită nici prin asocierea sa la noțiunea de raport juridic de constrângere”. Autoarea precizează că răspunderea juridică este un complex de drepturi și obligații, iar prin raportul juridic de constrângere se facilitează înțelegerea conținutului răspunderii juridice, nu esența” [6, p. 41].

După cum observăm, în toate definițiile răspunderii civile conținutul ei îl constituie noțiunea de obligație. Logic, orice noțiune are un conținut și o sferă, conținutul fiind dat de aceea ce logica definește drept „note dominante”, identificate sintetic prin definiție, după tradiționala relație *gen proxim* – diferență specifică. Prin urmare, pentru a înțelege mai bine noțiunea de obligație civilă, vom încerca să analizăm elementele definitorii care alcătuiesc conținutul acestei noțiuni [5, p.229].

Etimologic, termenul de obligație provine din cuvântul *obligatio*, care însemna în latina veche *a lega* pe cineva din pricina neexecutării prestației pe care o datora altuia [14, p. 342].

Urmare a dezvoltării societății romane, cu timpul noțiunea de obligație încetează să mai fie înțeleasă doar ca o simplă legătură materială, devenind o legătură pur juridică, în virtutea căreia creditorul îi putea

cere debitorului să dea, să facă sau să nu facă ceva, iar, la nevoie, să recurgă la constrângere pentru asigurarea prestației respective [15, p. 37].

Din literatura juridică de specialitate [11, p. 9], obligația se analizează înainte de toate ca un raport juridic la care participă creditorul și debitorul. Termenul *creditor* sugerează că participantul respectiv a avut încredere (*credere*) în celălalt participant, de vreme ce termenul *debitor* indică faptul că subiectul pasiv datorează (*debit*) o prestație subiectului activ.

În literatura juridică actuală, obligația este definită ca fiind acel raport juridic în conținutul căruia intră dreptul subiectului activ, numit creditor, de a cere subiectului pasiv, numit debitor, să dea, să facă sau să nu facă ceva sub sancțiunea constrângerii de stat în caz de neexecutare de bună voie [21, p. 10].

Pentru a evidenția decelarea fundamentului principiului umanist în cadrul răspunderii juridice civile, considerăm oportun de a prezenta particularitățile răspunderii civile, deoarece prin intermediul lor se reliefează parcursul umanismului ce intersectează această formă a răspunderii juridice:

– răspunderea civilă intervine, în principiu, numai atunci când cel prejudiciat își manifestă interesul, apelând la forța de constrângere a statului. Prin urmare, victima nu aplică singură sancțiunea, ci trebuie să stăruie pe lângă autorități, pentru a asigura tragerea la răspundere a autorului faptei ilicite;

– întrucât regula generală este că răspunderea civilă are ca finalitate satisfacerea intereselor celui prejudiciat prin fapta ilicită, ea devine operantă numai dacă, printr-o asemenea faptă, s-a cauzat un prejudiciu material victimei. În doctrina actuală s-a acreditat ideea că și daunele morale sunt susceptibile de reparațiune;

– sancțiunea civilă aplicată autorului faptei ilicite constă în obligația reparării prejudiciului cauzat și are ca scop satisfacerea intereselor personale ale victimei, înfățișându-



se și ca un factor de prevenție spre a evita săvârșirea pe viitor a unor fapte păgubitoare. Anume prin intermediul sancțiunii civile se relevă cel mai clar fundamentul ei uman, deoarece sancțiunea civilă are un caracter complex, reprezentând un factor de prevenție și un factor reparatoriu, întinderea răspunderii civile fiind proporțională cu întinderea prejudiciului material cauzat.

– răspunderea civilă, în special cea delictuală, intervine, de regulă, numai când fapta ilicită constituie atât o încălcare a dreptului obiectiv, cât și a unor drepturi subiective ale victimei prejudiciate;

– gradul de vinovăție al făptuitorului nu are, în principiu, nici un rol în stabilirea răspunderii civile, deoarece măsura răspunderii civile este dată de quantumul prejudiciului suferit de păgubit și nu de condițiile personale ale făptuitorului. Gradul de culpabilitate are relevanță numai în cazul în care fapta ilicită e săvârșită de mai multe persoane, situație în care fiecare dintre acestea va fi impusă solidar cu celelalte la dezdăunare. În raporturile dintre autori întinderea răspunderii determină potrivit gradului de vinovăție al fiecărei persoane.

– subiectele răspunderii civile pot fi atât persoane fizice, cât și colectivități de persoane, cărora li s-a recunoscut prin lege personalitatea juridică, întrucât sancțiunile civile, având caracter reparatoriu, pot fi aplicate și persoanelor juridice;

– răspunderea civilă are caracter patrimonial, deoarece sancțiunea juridică aplicată autorului faptei ilicite are efect asupra patrimoniului acestuia, și nu asupra sa personal direct, asigurând înlăturarea consecințelor păgubitoare suferite de victimă. Spre deosebire de răspunderea penală, autorul faptei ilicite din dreptul civil nu este impus să execute personal sancțiunea ce i-a fost aplicată, așa cum cel condamnat este silit să execute personal pedeapsa la care a fost condamnat. În condițiile prevăzute de lege, persoana obligată să repare prejudiciul poate fi substituită la executarea acestei obligații de către o altă persoană.

Răspunderea civilă se prezintă sub două forme [4, p. 447]:

– *Răspunderea civilă delictuală* – care intervine în cazul în care o persoană cauzează alteia un prejudiciu prin fapta sa ilicită, fără ca între autorul faptei și cel prejudiciat să existe vreo convenție ori legătură contractuală. Această răspundere se întemeiază pe obligația fiecărei persoane de a nu prejudicia altă persoană. Răspunderea civilă delictuală poate fi:

• Răspunderea pentru fapta proprie (art. 1404, 1405, CC al RM) [8];

• Răspunderea pentru fapta altei persoane (art. 1407-1409 CC al RM) [8];

• Răspunderea pentru lucruri, ruina edificiului, animale (art. 1411-1413, 1425 CC al RM) [8].

– *Răspunderea civilă contractuală* – care intervine în cazul neexecutării sau executării necorespunzătoare a obligațiilor contractuale de către una dintre părțile contractante. Fapta ilicită constă în încălcarea contractului.

Cele două forme ale răspunderii civile au o esență comună, scopul lor fiind repararea prejudiciului cauzat unei alte persoane printr-o faptă ilicită. Angajarea oricărei forme de răspundere dintre cele două, susține autorul D. Baltag, face necesară întrunirea cumulativă, în principiu, a celor patru condiții generale ale răspunderii civile [4, p. 448]:

– Prejudiciul;
– Fapta ilicită;
– Raportul de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu;
– Culpă autorului faptei ilicite și prejudiciabile.

Indiferent că vorbim despre răspunderea civilă delictuală sau despre cea contractuală, scopul acestor instituții este, neîndoind, același: contribuie la apărarea drepturilor subiective ale individului, atât ca persoană fizică, dar și juridică, și implicit, la menținerea ordinii sociale. Corelativ rolului pe care-l deține dreptul civil în societatea actuală, în aceeași măsură se identifică și rolul răspunderii civile în cadrul dreptului privat: aplicarea principiului din

dreptul roman *neminem laedere* (a nu vătăma pe nimeni) este elocventă în acest sens, dând aplicabilitate funcțiilor răspunderii civile, asupra cărora vom insista spre finalul acestei lucrări. Continuând în același spirit, reciproca este valabilă, conform adagiului *suum cuique tribuere* (dă fiecăruia ceea ce-i aparține) [10].

Esența răspunderii civile constă în ideea de reparare a unui prejudiciu. În acest sens se afirmă că răspunderea civilă are o funcție reparatorie [19, p. 376].

Concluzie. Răspunderea civilă mai constituie un mijloc de a induce în conștiința oamenilor de a acționa cu o grijă sporită, mereu trează, de a nu prejudicia pe alții, de a respecta drepturile și interesele celorlalți, deci, de a respecta legea, condiție absolut necesară în orice stat de drept. Așadar, în concluzie putem menționa că nașterea și dezvoltarea răspunderii civile nu pot fi cercetate științific decât în legătură cu locul și mai ales cu timpul. Răspunderea juridică nu are puritatea și omogenitatea unei figuri care s-ar fi născut și ar fi trăit numai în mediul abstract al logicii formale. Ea se înfățișează ca o instituție vie, care s-a format în societățile omenești de-a lungul veacurilor.

Referințe bibliografice

1. Albu I., Ursa V. Răspunderea civilă pentru daune morale. Cluj Napoca: Dacia, 1979, 311p
2. Baieș S., Baieșu A. ș.a. Drept civil. Vol.II. Chișinău: 2005, 403p.
3. Baieș S., Roșca N. Drept civil. Partea generală. Drepturi reale. Scheme. Chișinău: 2001, 187p.
4. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: ULIM, 2010. 536p.
5. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: ULIM, 2007. 440p.
6. Barac L. Răspunderea și sancțiunea juridică. București: 1997, 322p.
7. Bloșenco A. Răspunderea civilă delictuală. Chișinău: 2002, 308p.
8. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107 din 06 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
9. Cojocari E. Răspunderea juridică civilă și categoriile ei în drept civil. Anale. ULIM, 1997, p. 25-41.
10. Costachi M.P. Rolul și valențele



actuale ale principiilor și funcțiilor răspunderii civile. http://www.ugb.ro/Juridica/Issue22013/12_Principiile_si_funcțiile_raspunderii_civile.Mirela_Costache.RO.pdf(vizitat: 28.12.2017)

11. Costin M. Marele instituții ale dreptului civil roman. Vol. III. Cluj: Dacia, 1993, 187p.

12. Costin M. Răspunderea juridică. Cluj-Napoca: 1974. 220p.

13. Costin M. Răspunderea pentru fapta altuia. În „Dicționar de drept civil” de M. Costin, M. Mureșan; V. Ursa, București: 1980. 434p.

14. Hanga V. Drept privat roman. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1977. 345p.

15. Hantea D. Cu privire la conținutul noțiunii de obligație civilă. Dreptul, 1998, nr. 5, p. 40-48.

16. Lula I. Observații asupra răspunderii pentru fapta altuia reglementate de art. 1434 alin. (2) din Codul civil. Dreptul, 2001, nr. 7, p. 66-78.

17. Malaurie P., Aynes L. Cours de droit civil. Les obligations. Paris: Ed. Cujas: 1999. 425p.

18. Motică R.T., Mihai Gh. Introducere în studiul dreptului. Vol. II. Timișoara: 1994. 288p.

19. Motică R., Mihai Gh. Teoria generală a dreptului. Timișoara: Almamater, 1999. 410p.

20. Pop L., Popa F.I., Vidu S.T. Tratat elementar de drept civil. Obligațiile. București: Universul Juridic, 2012. 889p.

21. Stătescu C. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. București: 1994. 493p.

22. Stătescu C. Răspunderea civilă delictuală pentru fapta altor persoane. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984. 358p.

23. Горковенко М.Л. Гражданско-правовая ответственность за нарушение обязательств. În: „Атриум”. Сер.: Юриспруденция. Межвуз. сб. научных статей, nr. 2, Тольятти, 1998, p. 25-32.

24. Гражданское право. Т.1. Учебник, ответ. ред. Е. А. Суханов. М.: БЕК, 1998, p. 431.

25. Гражданское право. Учебник. Изд-е 3-е. Ч. 1. Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. М.: Проспект, 1998. 550с.

Date despre autor:
 Ruslan MUNTEANU,
 doctorand ICJP al AȘM
 e-mail: rus_lex@mail.ru
 telefon: 068422211

Author info:
 Ruslan MUNTEANU,
 PhD student of the ICJP
 of the ASM
 e-mail: rus_lex@mail.ru

УДК 347.135:004.77

THE INFLUENCE OF SENSE OF JUSTICE ON THE EXECUTION OF TRANSACTIONS IN CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY

Irina DAVYDOVA,

PhD (Law), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Civil Law of National University “Odessa Law Academy”

SUMMARY

The article analyzes the formation and influence the sense of justice on the conclusion of transactions in the conditions of the development of the information society. The positions of scientists regarding the definition of the concept of sense of justice, factors that influence its formation are studied. The conclusion is made: the relevance of the seissues in the context of the active use of IT technologies in modern life, including when making deals; the necessity to consider IT rights in the understanding of civil law, as evidenced by the existence of a large number of IT relations arising in the field of civil law regulation; the necessity to ensure the legal regulation of problems arising in the IT field; the necessity to improve the general cultural level and the level of legal culture, the citizens' sense of justice, educational work, the development of stable stereotypes of lawful behavior and so on with the aim of forming a quality information society.

Keywords: sense of justice, IT-law, IT-relations, digital environment, information society, transaction, contract.

ВЛИЯНИЕ ПРАВОСОЗНАНИЯ НА СОВЕРШЕНИЕ СДЕЛОК В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Ирина ДАВЫДОВА,

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры гражданского права Национального университета «Одесская юридическая академия»

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется формирование правосознания и его влияние на заключение сделок в условиях развития информационного общества. Изучены позиции ученых относительно определения понятия правосознания, факторов, которые влияют на его формирование. Делаются выводы относительно: актуальности данных вопросов в контексте активного использования IT-технологий в современной жизни, в том числе при заключении сделок; необходимости рассмотрения IT-права в понимании гражданского права, что подтверждается существованием большого количества IT-отношений, возникающих в сфере гражданско-правового регулирования; необходимости обеспечения правового регулирования проблем, возникающих в IT-сфере; необходимости повышения общекультурного уровня и уровня правовой культуры, правосознания граждан, просветительской работы, выработки устойчивых стереотипов правомерного поведения и т.п. с целью формирования качественного информационного общества.

Ключевые слова: правосознание, IT-право, IT-отношения, цифровая среда, информационное общество, сделка, договор.



REZUMAT

Articolul analizează formarea și influența simțului justiției asupra încheierii tranzacțiilor în condițiile dezvoltării societății informaționale. Sunt studiate pozițiile oamenilor de știință privind definirea conceptului de simț al justiției, factori care influențează formarea sa. Se face concluzia: relevanța seismelor în contextul utilizării active a tehnologiilor IT în viața modernă, inclusiv atunci când se realizează tranzacții; necesitatea de a considera drepturile IT în înțelegerea dreptului civil, așa cum reiese din existența unui număr mare de relații IT, care apar în domeniul reglementării dreptului civil; necesitatea de a asigura reglementarea juridică a problemelor care apar în domeniul IT; necesitatea de a îmbunătăți nivelul cultural general și nivelul culturii juridice, simțul cetățenilor de justiție, munca educațională, dezvoltarea de stereotipuri stabile de comportament legal și așa mai departe, în scopul formării unei societăți informaționale de calitate.

Cuvinte cheie: simțul dreptății, dreptul IT, relațiile IT, mediul digital, societatea informațională, tranzacția, contractul.

Formulation of the problem. The development of information technologies, their introduction into all spheres of everyday life is an indispensable feature of the present, which pre-determines the formation of an information society as one of the most important phenomena of our time, which one requires in turn the organization of appropriate social relations, the selection of directions and ways of influence on their participants, etc. An analysis of the concept and essence of the “information society” makes it possible to conclude that this is a complex phenomenon that includes both the IT sphere and relations without using the information technologies.

For a long time the purpose of the law in the jurisprudence literature was defined by its ability to regulate social relations, to be the will of the state power, that is, it was emphasized in the public character. Recently, we are witnessing a peculiar “fracture”, changing of landmarks. The main thing is not just the formation of society, just laws and social order. The sense of legal regulation is the formation of favorable conditions for the life of each individual, the formation of a person capable of organic and spiritually sublime self-realization, the disclosure of all their potential creative possibilities. As a result, the right must be dynamic, capable, approach-constantly to a particular living individual, overcome the alienation of people from the right.

In this context, it is important

to form the legal consciousness of society and personality that will directly affect the accomplishments, compliance with their conditions of reality and the peculiarities of concluding in the information society.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of the formation of legal awareness in the information society and the influence of legal awareness on the commission of deeds, including in the IT sphere.

Presenting of main material. As rightly N. Onischenko notes, legal awareness plays a key role in the partial or complete “ineffectiveness” of the legislative norms, which is also related to the “perception of law”. She thoroughly analyzes the concept, content, essence and interpretation of the category of “perception of law” and explains it as a combination of the emotional and volitional sphere of development and vital activity of the individual, her psychological and volitional act, completed by the communicative process which is associated with the onset of certain results and right as a category that cannot exist outside of people, outside of their life activities [14, c. 21].

The information society goes beyond the borders of one country and develops globally. In order to maintain competitiveness, keeping or strengthening international relations, Ukraine must respond to the requirements of the time, providing modernization of the society in all areas of development, such as economic, political, public, se-

curity spheres etc. The process of informatization, in particular, the implementation and interaction with each other of modern computer, tele-, radio and telephone technologies, communication services, the rapid distribution of local and global communications networks reveals information circulation and the level of influence of information on human consciousness (both an individual and society as a whole) to a qualitatively new level, thus forming social, psychological, informational, cultural orientations for the development of society as well as legal culture [5, c. 200–201].

In particular, as a result of the development of information technology actively transformed: the consciousness of individuals, institutions of society, politics and public administration. However, any technology is needed precisely to ensure the interests of the person because it is in the «center of attention».

The development of society, its globalization do not seem possible without the formation of a stable legal culture, which must exist within each developed state, and have to have common features and developmental guidelines for all countries that wish to develop and improve.

According to L. Nagorna Ukrainian mentality does not differ by the chaste attitude to the norms of conflict interaction (the compromise was traditionally considered as a defeat or a consequence of betrayal), it is contradicts the European tradition in relation to con-



flicts (which are considered as a way of maintaining equilibrium) [13, c. 4]. Today we are witnessing some changes, introducing of new conflict resolution institutes (such as mediation) that are actively used and allow society to move to a new, more «civilized», European approach to conflict resolution, to practice and gradually form the legal culture of a new society, where on the first place is the defense of human rights, the achievement of consensus, the compliance of the legal system to public morality, stimulation of the individual's interests in the development of civic culture, cultures of trust and responsibility.

Formation of a legal culture is not separated from the development of other culture types - political, moral, aesthetic, etc. They are united by the common task of creating a moral and legal climate in a society that would guarantee a person real freedom of conduct in conjunction with responsibility to society, would ensure its rights, social security, respect and dignity, and would place a person at the center of economic, political, social, cultural and information processes [14, c. 21].

Although today, representatives of science and practice are discussing the priority between the legal regulation of relations related to information technologies and «IT-ordering», the position of legal regulation is more grounded. After all, any sphere (in the same way as IT) cannot develop normally without any legal regulation, as a whole society and each individual will not be confident in the protection of their rights and interests, in resolving conflicts fairly, civilized and reasonable.

As a result of the functioning of the information legal space, the formation of an information legal environment is appears, in the center of which is the person who carries out public relations and relations within the legal field.

It can be concluded that in order to form a high-quality information society, it is necessary to increase the general cultural level and the level of legal culture, educational work, to develop sustainable stereotypes of lawful conduct, etc., which can result in the reduction of criminal acts, violations of rights and interests, in particular, in IT sphere either.

Also, the fact of increasing the accessibility of the legal array is influenced on legal awareness and an array of judicial practices through the use of information technologies. Practically all legislative and judicial authorities have their own page on the Internet which contains regulations and acts of law enforcement, and, of course, it affects citizens' awareness and the real availability of legal information. Freedom and accessibility of information lead to more active citizen participation in the discussion of bills, their political activity in general. Information technology is becoming a serious tool that can fundamentally change existing democratic institutions.

Considering that the information society includes various benefits in the form of effective detection, fixing and processing of information, technologies (personal computers, information services, etc.), production of knowledge (science, art, education, etc.), public technologies (electron democracy and government, self-government, parties and elections), information economy (informational goods and services: education, legal system, publishing sphere, mass media, computer production), information society culture (civilized rules of accepting and using information), you cannot imagine life without the use of these technologies and their benefits.

Most researchers consider the information society from the point of public view, in particular, as

administrative law, putting in the first place the public value for consumers of information resources, actions of public administration people in relation to the provision of rights, freedoms and legal interests of individuals and legal persons in the information society [16, c. 193; 15]; the peculiarities of the information society are investigated as a society with widespread using of computer information technologies, and defining its main categories of information sphere, information infrastructure, information, information processes, etc. [2; 3]; consolidating of the constitutional provisions is considered on information legal relations in the legislation; peculiarities of consolidation application in the codification of information legislation of Ukraine, etc. [11; 12]; they define the legal framework for the development of the information society in Ukraine [10] and others.

At the same time, today there is a question of changing approaches in the construction of the legislative array from the point of view of the priority of the human interests (for example, giving more freedom to the manufacturer, employee, entrepreneur), because the priority of universal values should be kept in mind when modernizing the jurisprudence. In particular, changes of justice consciousness caused by an increase in the average level of education of the population and the availability of information should be kept in mind. So, in the information society there is a goal to create: the conditions that would encourage everyone to voluntarily comply with laws, to develop the spheres of production which is necessary for the whole society; the priority of the dispositive method, that is the ability of the parties to determine the ways to achieve their goals, to establish rights and obligations with the help of a contract, an agreement instead



of a strict imperative, which does not leave the possibility of choosing the options, which collectively indicates the nomination of the Person, his needs and interests on the first place.

Given that the essence of perception of IT law as a concept is our perception, as such in terms of IT law, we mean «the actual problems of civilization in the information society» (in particular, in the digital age), which also includes a set of all norms and the rules governing the use of information technology and information law-ful activity in the Internet.

«In the center» in this case should be private individuals, subjects of private law, participants in civil relations, which should be kept in mind when formulating norms and rules of private (civil) rights which determine the relations of members of society with each other and with the state as sub private relations. In the process of this formation the individual and collective legal consciousness are decisive, or the legal mentality of the participants in such relations that is the internal component, as it serves as a prerequisite and foundation for the formation of society.

In the interest of the civilian understanding of IT law a large number of IT relationships appears that arise in the sphere of civil regulation: IT contracts for software services or development, IT contracts with an individual entrepreneur or programmers; legal support of freelancers; legal audit of IT companies; legal protection of web-pages and content; registration and protection of copyright and trademark on the Internet; registration of the contract of sale and purchase of the site, domain, brand, etc.; legal support of online shops; creation and registration of legal entities in this field; license agreements; protection of intellectual property rights, protection of information, etc. [4].

Also the private law scope of legal regulation includes: IT relations related to the creation and termination of legal persons, intellectual property relations, contractual relations involving IT subjects, inheritance relations, etc. Such relations are mostly regulative but in some cases they can also be accompanied by civil organizational relations (the creation of legal entities, etc.). As we are talking about the sphere of private law where the principle «Everything that is not prohibited by law is allowed», the existence of which ensures the provision of the contract values of the norms of civil law, it can be affirmed that it forms the main body of rules that can be classified as «IT»-law «.

Considering the importance of the role of the categories of trusts in the daily life of all individuals of civil legal relations without exception, the impossibility of the existence of a society outside this category, the influence of legal consciousness in the commission of transactions, the peculiarities of its formation in the conditions of the information society is very important.

Since the law associates with the implementation of the law of the acquisition, change or termination of civil rights and obligations, the trusts fall into the category of legal facts that result in the onset of the relevant legal consequences. In the context of this study we will proceed from the understanding of juristic facts as phenomena that, in accordance with specific norms or general principles of law, entail the emergence, change, termination, etc. of legal relationships [9, c. 148–160; 17, c. 385–390].

In accordance with Part 2 of Art. 11 of the Civil Code of Ukraine the main grounds for the rights and obligations are contracts and other trusts. Just trusts (in particular, contracts) are the basis of legal relations that medi-

ate the dynamics of the IT sphere, giving the opportunity for activities to its individuals.

Having analyzed the reasons of the appearance, change, stopping of civil rights and obligations in the IT sphere, we conclude that, having a number of common features with the general category of «juristic facts», they also have significant features, among which the most important is the provision of the advantages of such a basis of legal relations as the expression of the will of the participants in civil relations (in the form of an agreement specifically aimed at establishing legal rights and obligations or in the form of the implementation of «volitional act», which is mediated by the relationship of creativity, communications, etc.).

Taking into account the above, let's consider some of the peculiarities of the grounds for the appearance of rights and duties of the participants in IT relations, given that the main type of legal relations here is the civil regulatory legal relationships.

The list of application of innovations in the sphere of information technologies, including the Internet, distribution of the Internet of things and electronic systems of governance, etc., is at present impressive.

The subjective factor can be considered a rethinking of people (in particular, those who relate to the creation and using of information technologies) of the possibilities of «streamlining» relations with the help of information technologies and defining the role of «IT-workers» in this process [6, c. 70–73]. The mentioned process was triggered by the active introduction of information technologies in the organization of business, trying to use the Blockchain technology, it became the beginning of the legalization of cryptology, Blockchain technology, the conclusion of smart contracts, etc.



Conclusion. Attempts to resolve issues only by technical means are not always effective, as evidenced by the presence of cyber-attacks, violations of consumer rights on the Internet (copyright infringement, piracy, plagiarism, etc.), it suggests the failure of self-regulation of the IT sphere at the present stage of its development. More substantiated and balanced position is that one on the need to ensure legal regulation of the problems that arise in the IT sphere. This can be confirmed by the recent appearance of new laws and their projects related to the regulation of issues in the IT sphere. Also, in order to create a quality information society, it is necessary to increase the general cultural level and level of legal culture, citizens' legal awareness, educational work, elaboration of stable stereotypes of lawful conduct, etc., which will lead to a reduction of criminal acts, violation of rights and interests, in particular, in the IT sphere.

References

1. Актуальні проблеми цивілістики в цифрову добу: моногр. / за ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової. Одеса : Фенікс, 2018. 248 с.
2. Баранов О.А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика: моногр. К.: Едельвейс, 2014. 497 с.
3. Баранов О.А. Теоретико-методологічні основи правового забезпечення інформаційної сфери України: автореф. дис. ... д-ра юрид наук: 12.00.07. Харків, 2015. 42 с.
4. Бачинський Т. Основи ІТ-права. Л.: Апріорі, 2016. 136 с.
5. Воронок В.Г. формування інформаційної культури особистості як умова успішної адаптації людини до життя в інформаційному суспільстві. *Гілея*. 2014. Вип. 86. С. 198–203.
6. Иванова Э. Короли жизни. *Новое время страны*. 2017. № 12. С. 70–73.
7. ІТ-право та інформаційна безпека: моногр. / за ред. О.І. Харитонової, Є.О. Харитонова. О.: Фенікс, 2017. 176 с.
8. ІТ-право: поняття та сутність: моногр. / за ред. О.І. Харитонової, Є.О. Харитонова. О.: Фенікс, 2017. 316 с.
9. Кириченко В.М., Куракін О.М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посібн. К.: Центр учбової літератури, 2010. 264 с.
10. Кір'ян В.О. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2013. 22 с.
11. Ліпкан В. А., Дімчогло М.І. Консолідація інформаційного законодавства України: моногр.; за заг. ред. В.А. Ліпкана. К.: О.С. Ліпкан, 2014. 415 с.
12. Ліпкан В.А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид наук: 12.00.07. К., 2008. 36 с.
13. Нагорна Л. Симфолічний простір інформаційного суспільства: зорові аберації віртуальності. *Політичний менеджмент*. 2009. № 2. С. 3–12.
14. Оніщенко Н. Інформаційно-правовий простір: проблеми формування, розвитку, аналіз позитивних і негативних впливів на правосвідомість суспільства та особистості. *Віче*. 2012. № 17. С. 20–23.
15. Савюк М.Ф. Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства: дис. ... канд. юрид наук.: 12.00.07. К., 2016. 208 с.
16. Савюк М.Ф. Інформаційне суспільство як об'єкт адміністративно-правових відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Т. 3. Вип. 29. Ч. 2. С. 192–196.
17. Скакун О.Ф. Теорія права і держави. К.: Правова єдність, 2010. 525 с.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
Irina DAVYDOVA,
PhD (Law), Associate Professor,
Associate Professor at the
Department of Civil Law of
National University
“Odessa Law Academy”

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ
Ирина ДАВЫДОВА,
кандидат юридических
наук, доцент, доцент
кафедры гражданского права
Национального университета
«Одесская юридическая
академия»
divo-ira@ukr.net



УДК 344.21

СОЦИАЛЬНО ВРЕДНЫЕ И ОБЩЕСТВЕННО ОПАСНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ РАСПРОСТРАНЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ, СОДЕРЖАЩЕЙ ПРОПАГАНДУ ВОЙНЫ

Александр ОЛИШЕВСКИЙ,

кандидат юридических наук, старший преподаватель кафедры уголовного права и криминологии факультета № 1 Харьковского национального университета внутренних дел

АННОТАЦИЯ

В данной статье война рассматривается как состояние вражды, свойства которой характеризуются недоброжелательностью, переходящей в ненависть. Обосновывается тезис: распространение информации, содержащей пропаганду войны, может привести к развитию недоброжелательных отношений между государствами или народами, заканчивая открытой войной, которая влечет за собой ряд опасных последствий. Социально вредные и общественно опасные последствия распространения информации, содержащей пропаганду войны, определяются в контексте уголовного права и криминологии. Они делятся на прямые и косвенные, ментальные и физические последствия, выделенные в соответствии с историческими данными истории Первой, Второй (Великой Отечественной) мировых войн и антитеррористической операции на востоке Украины (АТО).

Ключевые слова: информация, распространение, война, пропаганда войны, социально вредные последствия, общественно опасные последствия.

THE SOCIALLY HARMFUL AND SOCIALLY DANGEROUS CONSEQUENCES OF THE DISSEMINATION OF INFORMATION CONTAINING THE PROPAGANDA OF WAR

Aleksandr OLISHEVSKIY,

Candidate of Law Sciences, Senior Lecturer of the Department of Criminal Law and Criminology Faculty № 1 of Kharkiv National University of Internal Affairs

SUMMARY

In the article, the war is seen as a state of hostility. Dissemination of information that contains war propaganda can lead from unfriendly relations between states or peoples to an open war, which entails a number of dangerous consequences. The socially harmful and socially dangerous consequences of the dissemination of information, containing the propaganda of war is determined in the context of criminal law and criminology. It is divided into direct and indirect, mental and physical due to the history of the First, Second (Great Patriotic) world wars and the antiterrorist operation in the east of Ukraine (ATO).

Key words: information, dissemination, war, propaganda of war, socially harmful consequences, socially dangerous consequences.

REZUMAT

În articol, războiul este considerat o stare de ostilitate. Diseminarea informațiilor care conțin propagandă de război poate conduce la relații neprietenoase dintre state sau popoare către un război deschis, ceea ce implică o serie de consecințe periculoase. Consecințele sociale și dăunătoare din punct de vedere social ale difuzării informațiilor, care conțin propaganda războiului, sunt determinate în contextul dreptului penal și criminologiei. Ea este împărțită în direct și indirect, mental și fizic, datorită istoriei primelor războaie mondiale (cele mai mari patriotice) și operațiunii antiteroriste din estul Ucrainei (АТО).

Cuvinte-cheie: informații, diseminare, război, propagandă de război, consecințe sociale nocive, consecințe sociale periculoase.

Постановка проблемы. Действия в виде пропаганды войны осуждены мировым сообществом в 1947 году Генеральной ассамблеей и признаны одними из самых опасных преступлений для всего человечества. Пояснительная записка к Римскому статуту устанавливает, что преступления против челове-

чества – это наиболее ненавистные преступления, так как они представляют собой серьезное разрушающее воздействие на человеческое достоинство, унижают и вызывают деградацию личности [1]. Таким образом, пропаганда войны способна привести к развитию недоброжелательных отношений между государствами

или народами, заканчивая открытой войной, которая влечет за собой ряд опасных последствий.

Актуальность темы исследования подтверждается, во-первых, неполной степенью раскрытости темы. Во-вторых, несмотря на трагичность последствий, в мире находятся случаи прямых или завуалированных



призывов решения конфликтов вооруженным путем.

Состояние исследования. Определение последствий войны было предметом исследования значительного круга ученых, особенно историков и социологов. Однако отсутствует четкое понимание, какой именно вред может наступить от пропаганды войны и в чем конкретно опасность последней.

Целью и задачей статьи является намерение определить социально вредные и общественно опасные последствия распространения информации, содержащей пропаганду войны в контексте уголовного права и криминологии.

Изложение основного материала. Для понимания того, чему именно причиняется или создается угроза причинения вреда, обратимся к вопросу объекта преступления, предусмотренного ст. 436 УК Украины. Объектом преступлений против мира, безопасности человечества и международного правопорядка являются общественные отношения, которые обеспечивают мирное сосуществование государств и народов, мирное урегулирование споров и разрешения конфликтов между народами и государствами, безопасные условия существования человечества и нормальные отношения между государствами [2, с. 546].

Непосредственным объектом пропаганды войны является мир между государствами и народами [3, с. 566].

Непосредственным объектом этого преступления, по мнению других, являются общественные отношения по охране мира и мирного сосуществования государств [2, с. 547].

Объектом данного преступления, как отмечается в Научно-практическом комментарии Уголовного кодекса Украины, является мир как составляющая международного правопорядка [4, с. 500].

Из указанного следует, что именно мир является тем, чему причиняется или создается угро-

за причинения вреда. В словаре украинского языка слово «мир» имеет ряд значений, среди которых для нашего исследования важны следующие:

1) отсутствие несогласия, вражды, ссор; согласие;

2) отсутствие вооруженной борьбы между двумя или несколькими народами, государствами; противоположное война;

3) соглашение сторон, воюющих между собой, о прекращении военных действий; мирный договор;

4) покой, тишина [5, с. 712].

Следовательно, в контексте нашего исследования, мир – это, с одной стороны, состояние покоя, согласия между государствами и народами, а с другой – отсутствие вооруженной борьбы между ними.

Противоположными понятиями мира являются война, вооруженная борьба, враждебность или ссора. Война, в свою очередь, означает:

1) организованная вооруженная борьба между государствами, общественными классами и тому подобное;

2) состояние вражды между кем-либо; спор, ссора с кем-то; борьба [6, с. 669].

Враждебность является свойством, которое характеризуется недоброжелательностью, переходящей в ненависть. Поэтому распространение информации, содержащей пропаганду войны, может привести к развитию недоброжелательных отношений между государствами или народами, что может приводить к открытой войне. Последняя, в свою очередь, влечет за собой ряд общественно опасных последствий: уничтожение национальной, этнической, расовой или религиозной группы, в том числе причинение смерти, телесных повреждений людям, свержение конституционного строя или захват государственной власти, изменение границ территории или государственной границы страны, лишение свободы, чести и достоинства лиц, уничтожение или повреждение имущества, за-

грязнение или порча земель, водных ресурсов, атмосферного воздуха, уничтожение животного и растительного мира и др.

С целью более глубокого осознания рассматриваемого необходимо хотя бы кратко упомянуть историю. Так, за первую неделю Первой мировой войны (28 июля 1914 – 11 ноября 1918 года) около 900 млн. жителей планеты (а к концу войны в целом 38 государств с населением в полтора миллиарда человек, что равно трем четвертям тогдашнего населения всего мира) оказались в состоянии противоборства между собой. За 4 года, 3 месяца и 10 дней, которые длилась война, в войска было мобилизовано 73500000 человек, из которых 10 млн. погибло (для сравнения – столько людей погибло во всех европейских войнах на протяжении целого тысячелетия до 1914 года), и около 20 млн. были ранены, из которых 3500000 навсегда стали инвалидами [7, с. 708].

Война стала прологом и детонатором ряда крупнейших революций, включая Февральскую и Октябрьскую 1917 года в России и Ноябрьскую 1918 года в Германии [8, с. 307].

Вспомним тот факт, что в результате войны прекратили свое существование четыре империи: Российская, Австро-Венгерская, Османская и Германская.

Что касается территории Украины, то резкое уменьшение численности трудоспособного мужского населения пагубно сказалось на экономических показателях. В 1917 году в собственных хозяйствах осталось только 39% трудоспособных мужчин. На 1916 год посевные площади в украинских губерниях в сравнении с довоенным периодом сократились на 1,9 млн. десятин, а валовой сбор зерновой продукции – на 200 млн. пудов [9, с. 194]. Обращаем внимание на то, что вред от войны имеет долгосрочную перспективу развития его последствий.

Перейдем к другой, более трагической для нас, Великой Отечественной войне (22 июня



1941 – 9 мая 1945 года). Человеческие потери СССР во Второй мировой войне, по сообщениям частей и соединений: 6329000 военнослужащих убитых и умерших от ран, 555 тыс. умерших от болезней, (и) погибших в результате событий, приговоренных к расстрелу (по сообщениям войск, лечебных учреждений, военных трибуналов), 4559000 попавших в плен (погибло в плену 1784000) и пропавших без вести, а также 500 тыс. призванных в связи с мобилизацией, но не зачисленных в списки войск [10, с. 514].

Человеческие потери нацистской Германии на советско-германском фронте – 3604800 военнослужащих погибли, умерли от ран, пропали без вести, 3576300 попало в плен (умерло в плену 442,1 тыс.) [10, с. 514].

Кроме того, демографические потери вермахта сегодня, в общем, достаточно установлены и систематизированы в одном из последних фундаментальных исследований Рюдигера Оверманса. Третье издание его труда «Немецкие военные потери во Второй мировой войне» состоялось в Мюнхене, в 2004 году [11]. По этим данным, демографические потери германских вооруженных сил на всех театрах военных действий в 1939–1945 годах составили 5318000 человек погибших (включая потери фольксштурма, полицейских и полувоенных формирований), в том числе на Восточном фронте – до 31.12.1944 года – 1607000 убито, умерло от ран, небоевые потери, и 1135000 пропавших без вести и объявленных погибшими. Потери в 1945 году (по предположению Оверманса, две трети из них пришлись на Восточный фронт) составили 533 тыс. убитых и умерших от ран, в результате небоевых потерь, и 697 тыс. пропавших без вести, объявленных погибшими. Потери в плену составили 361 тыс. человек.

Человеческие потери стран-союзниц нацистской Германии следующие: 668 тыс. военнослужащих убиты, умерли от ран и болезней, пропало без вести и

небоевые потери, и 137,8 тыс. погибли в плену, еще 662,2 тыс. человек вернулись из плена после войны [10, с. 514].

Если говорить о материальном ущербе, то за годы войны на советской территории было разрушено 1710 городов и поселков городского типа и более 70 тыс. сел, 32 тыс. промышленных предприятий, разгромлено 98 тыс. колхозов, 1876 совхозов [12, с. 498]. Государственная комиссия установила, что материальный ущерб составил около 30 процентов национального богатства Советского Союза, а в районах, подвергшихся оккупации, – около двух третей [13]. В целом материальные потери Советского Союза оцениваются в сумму около 2 трлн. 600 млрд. рублей [14, с. 391].

Что касается АТО на востоке Украины, то по состоянию на август 2017 года, по данным ООН, с начала конфликта в Донбассе с апреля 2014 года зафиксировано 10225 убитых и 24541 раненых лиц в результате боевых действий. Это число включает украинских военнослужащих, членов пророссийских вооруженных групп и гражданское население [15].

По состоянию на 28 октября 2017 года, по данным Генерального штаба ВСУ, боевые потери Вооруженных сил Украины составили 2333 погибших и 8377 раненых [16].

В марте 2015 года общее число лиц, покинувших свои дома, составляло почти 2 млн. человек, из которых число внутренне перемещенных лиц внутри Украины достигло 1 миллиона 177 тысяч человек, а за рубежом насчитывалось более 760 тысяч беженцев [17].

20 февраля 2017 Министерство иностранных дел Украины обнародовало заявление, согласно которому с начала вооруженной агрессии России против Украины почти 1 млн. 800 тыс. стали внутренне перемещенными лицами [18].

По состоянию на октябрь 2015 года на территории Донецкой об-

ласти, подконтрольной украинской власти, от начала военных действий было разрушено и повреждено более 9,2 тыс. жилых домов и объектов инфраструктуры. Предыдущая расчетная сумма ущерба оценивается в 3 млрд. гривен [19].

Непосредственным следствием информационного воздействия на граждан являются разнообразные нарушения психической сферы, среди которых преобладают как донозологические – социально-стрессовые расстройства, отдельные признаки проявлений или клинически сформированная психологическая дезадаптация, так и клинически очерченные психические расстройства – острая реакция горя, острая реакция на стресс; расстройства адаптации; посттравматическое стрессовое расстройство [20, с. 12].

Однако не следует забывать и о социально вредных последствиях недоброжелательного или враждебного отношения к определенной стране или группе людей. В большинстве случаев пропаганда войны вызывает чувство неприязни, ненависти к конкретному государству или народу.

Распространение информации, содержащей пропаганду войны, неразрывно связано с пропагандой насилия и жестокости. К психическому вреду от последней относится в общем бездуховность отдельного человека и общества, низкие инстинкты и стремление, а более конкретно – такие душевные качества, как: цинизм, равнодушие, хладнокровие, жестокость, ощущение безнаказанности и вседозволенности, сформированные в воображении преступные алгоритмы социального поведения лица, неустойчивость к проявлению агрессии в виде страха и трусости, головная боль, бессонница, депрессия и др. К физическому вреду реципиента – инсульт, инфаркт миокарда, вегетососудистая дистония, гипертония, тромбоз и др. [21, с. 138].

Выводы. Таким образом, из указанного выше можно выделить прямые и косвенные соци-



ально вредные и общественно опасные последствия распространения информации, содержащей пропаганду войны. Их также можно еще условно разделить на душевные и физические. Первые – приобретение таких душевных качеств, как цинизм, равнодушные, хладнокровие, жестокость; формирование ощущений безнаказанности и вседозволенности; формирование в воображении преступных алгоритмов социального поведения человека; неустойчивость к проявлению агрессии в виде страха и трусости; кризис самоидентификации; фрустрационные и дезадаптивные состояния, стрессовые расстройства, депрессия, другие психологические и психические расстройства. К физическому – ущерб реципиента – инсульт, инфаркт миокарда, вегетососудистая дистония, гипертония, тромбоз и прочее, но при условии интенсивного воздействия. К опосредованным последствиям распространения информации, содержащей пропаганду войны, относится и вред, причиняемый собственно вооруженным конфликтом, – уничтожение национальной, этнической, расовой или религиозной группы, в том числе причинение смерти, телесных повреждений людям, свержение конституционного строя или захват государственной власти, изменение границ территории или государственной границы страны, лишение свободы, чести и достоинства лиц, уничтожение или повреждение имущества, предприятий, учреждений, организаций, жилых домов и объектов инфраструктуры, загрязнение или порча земель, водных ресурсов, атмосферного воздуха, уничтожение животного и растительного мира, а также многое другое.

Список использованной литературы

1. Rome Statute of the International Criminal Court. 17 July 1998. Available: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en. Last accessed 15th Nov 2017.

2. Кримінальне право України (Особлива частина): підручник / Кол. авторів А.В. Байлов, А.А. Васильєв, О.О. Житний та ін.; за заг. ред. О.М. Литвинова; наук. ред. Серії О.М. Бандурка. Харків. Вид-во ХНУВС, 2011. 572 с.

3. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Х.: Право, 2010. 608 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. О.М. Литвинова. К.: «Центр учбової літератури», 2016. 536 с.

5. Словник української мови: в 11 т. Т. 4: І – М / [ред. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, П.П. Доценко]. К.: Наукова думка, 1973. 840 с.

6. Словник української мови: в 11 т. Т. 1: А – В [ред. П.Й. Горецький, А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, Н.І. Швидка]. К.: Наукова думка, 1970. 799 с.

7. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х кн. Кн. 1: Історичні нариси / Упорядн. О. Рєєнт; Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, В. С. Великощій, та ін. К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2014. 784 с.

8. Willmott H. P. World War I. London: Dorling Kindersley Ltd, 2003. 319 p.

9. Рєєнт О.П. Перечитуючи написане. К.: Інститут історії України НАН України, 2005. 255 с.

10. Россия и СССР в войнах XX века: Статистическое исследование. М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. 608 с.

11. German casualties in World War II (anhl.). Available: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=German_casualties_in_World_War_II&oldid=706682344. Last accessed 15th Nov 2017.

12. Великая Отечественная война Советского Союза 1941–1945: Краткая история. М.: Воениздат, 1984, 560 с.

13. Из директивы Геринга об экономическом ограблении намеченной к оккупации территории СССР // Война народа. URL: <http://voinanaroda.ru/dokumenty/11-dokument.-iz-direktivy-geringa-ob.html> (дата звернення: 12.05.2015).

14. Великая Отечественная война Советского Союза 1941-45 // Большая советская энциклопедия. Т. 4. Брасос – Веш. М.: Советская энциклопедия, 1971. 600 с.

15. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні (16 травня – 15 серпня 2017 року) // Управление Верховного комиссара ООН по правам человека. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UARreport19th_UKR.pdf (дата звернення: 15.11.2017).

16. Генштаб уточнил потери ВСУ с начала АТО – более 10 тыс. человек, из них 2,3 тыс. – безвозвратные, – Генштаб // Цензор.НЕТ (ru-RU). URL: https://censor.net.ua/news/460841/genshtab_utochnil_poteri_vsu_s_nachala_ato_bole_10_tys_chelovek_iz_nih_23_tys_bezvozzratnye_genshtab (дата звернення: 15.11.2017).

17. Ukraine: Overview of population displacement (as of 23 March 2015). Available: <https://reliefweb.int/map/ukraine/ukraine-overview-population-displacement-23-march-2015>. Last accessed 15th Nov 2017.

18. Від початку збройної агресії Росії проти України загинули понад 9800 людей – МЗС // Тиждень.ua. URL: <http://tyzhden.ua/News/185941> (дата звернення: 15.11.2017).

19. В області з початку військових дій зруйновано і пошкоджено понад 9 тис. об'єктів // Uanews.donetsk.ua. URL: <http://uanews.donetsk.ua/economy/2015/10/24/74587.html> (дата звернення: 15.11.2017).

20. Маркова М.В. Козира П.В. Постстресові дезадаптивні стани на тлі соціальних змін: аналіз проблеми. *Медична психологія*. 2015. № 1(37). С. 8–13.

21. Олішевський О.В. Соціально шкідливі наслідки сприйняття інформації, що містить пропаганду культури насильства і жорстокості. *Форум права*. 2016. № 2. С. 135–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index. (дата звернення: 20.11.2017).

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ
Александр ОЛИШЕВСКИЙ,
кандидат юридических наук,
старший преподаватель
кафедры уголовного права и
криминологии факультета № 1
Харьковского национального
университета внутренних дел;

**INFORMATION ABOUT THE
AUTHOR**
Aleksandr OLISHEVSKIY,
Candidate of Law Sciences,
Senior Lecturer of the Department
of Criminal Law and Criminology
Faculty № 1 of Kharkiv National
University of Internal Affairs;
sainara.prof@gmail.com



УДК 347.4

ВОЗРАЖЕНИЯ ПРОТИВ ТРЕБОВАНИЙ КРЕДИТОРА В СОЛИДАРНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВАХ

Валентина СЛОМА,

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры гражданского права и процесса
Тернопольского национального экономического университета

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются виды возражений должника против требований кредитора в солидарных обязательствах. Автор характеризует виды общих возражений, которые могут быть предъявлены к кредитору любым из солидарных должников. Также особое внимание уделяется характеристике личных возражений против требований кредитора и их влияния на существование солидарного обязательства. Личные возражения, в отличие от общих, могут предъявляться к кредитору только тем должником, у которого они возникли. При написании статьи автор анализирует положения Гражданского кодекса Украины, а также Гражданских кодексов Франции, Грузии, Республики Молдова, Республики Беларусь.

Ключевые слова: кредитор, должник, солидарное обязательство, общие возражения, личные возражения.

OBJECTIONS AGAINST CREDIT REQUIREMENTS IN SOLIDARITY OBLIGATIONS

Valentina SLOMA,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Civil Law and
Process of Ternopil National Economic University

SUMMARY

The article investigates types of objections of the debtor against the claims of the creditor in the solidarity obligations. The author describes the types of general objections that can be brought to the creditor by any of the solidarity debtors. Also, particular attention is paid to the characterization of personal objections against the claims of the creditor and their impact on the existence of a solidarity obligation. Personal objections, in contrast to the general ones, can be presented to the creditor only by the debtor they have arisen. While writing an article, the author analyzes the provisions of the Civil Code of Ukraine, as well as the Civil Codes of France, Georgia, Moldova, and the Republic of Belarus.

Keywords: creditor, debtor, solidarity obligations, general objections, personal objections.

REZUMAT

Articolul investighează tipurile de obiecții ale debitorului împotriva creanțelor creditorului în obligațiile de solidaritate. Autorul descrie tipurile de obiecții generale care pot fi aduse creditorului de către oricare dintre debitorii de solidaritate. De asemenea, o atenție deosebită este acordată caracterizării obiecțiilor personale împotriva creanțelor creditorului și impactului acestora asupra existenței unei obligații de solidaritate. Obiecțiile personale, spre deosebire de cele generale, pot fi prezentate creditorului numai de către debitorul pe care au apărut-o. În timp ce scriu un articol, autorul analizează prevederile Codului civil al Ucrainei, precum și Codurile civile ale Franței, Georgiei, Moldovei și Republicii Belarus.

Cuvinte-cheie: creditor, debitor, obligații de solidaritate, obiecții generale, obiecții personale.

Постановка проблемы. Исполнение обязательства с множественностью лиц на стороне кредитора или на стороне должника связано с некоторыми сложностями, в частности, с необходимостью учитывать волю нескольких лиц. Кроме того, как указывает Б.Э. Кензеев, основная особенность исполнения обязательств с множественностью лиц связана с тем, что права и обязанности участников

такого правоотношения могут изменяться вне зависимости от их воли, в силу действия других лиц, являющихся субъектами того же обязательства [10, с. 152].

Солидарные обязательства исполняются четырьмя способами: 1) субъекты солидарного обязательства соглашением определяют доли в обязательстве и исполняют или требуют исполнения обязательства в рамках

определенных долей; 2) кредитор предъявляет солидарным должникам требования об исполнении обязательства, предварительно их определив; 3) требование или обязательство полностью исполняется одним солидарным субъектом, а затем с другого солидарного субъекта взыскивается доля полностью исполненного обязательства в порядке регресса; 4) кредитор предъявляет требование к одному из солидарных



должников, не получив исполнения в полном объеме, обращается за доисполнением ко второму. Солидарный должник, исполнивший больший объем обязательства, взыскивает все, что исполнено сверх его доли с другого солидарного должника в порядке регресса [9, с. 153].

Актуальным остается вопрос, связанный с возможностью должников использовать определенные средства защиты, в частности путем выдвижения возражений против требований кредитора.

Состояние исследования. Вопросы, связанные с возможностью предъявления возражений в солидарных обязательствах, исследовали Е. Годэмэ, Г.Г. Гриценко, Б.Э. Кензеев, С.В. Сарбаш, Д.В. Трут и другие ученые.

Цель статьи. Целью статьи является исследование оснований и последствий предъявления возражений против требований кредитора в солидарных обязательствах.

Изложение основного материала. Рассматривая солидарное обязательство, необходимо отметить, что оно предусматривает, что все содолжники отвечают по принципу «один за всех и все за одного». При солидарной обязанности должников (солидарных должников) кредитор имеет право требовать исполнения обязанности частично или в полном объеме как от всех должников вместе, так и от кого-либо из них в отдельности (ч. 1 ст. 543 ГК Украины).

В соответствии с ч. 2 ст. 543 ГК Украины кредитор, получивший исполнение обязанности не в полном объеме от одного из солидарных должников, имеет право требовать недополученное от остальных солидарных должников. Солидарные должники остаются обязанными до тех пор, пока их обязанность не будет исполнена в полном объеме.

Следует отметить, что в отдельных случаях должник имеет право выдвинуть возражения против требований кредитора, которые можно считать своеобразным средством защиты прав должника.

Вместе с тем при исполнении обязательства солидарный должник не имеет права выдвигать против требования кредитора возражений, основанных на таких отношениях остальных солидарных должников с кредитором, в которых этот должник не принимает участия (ч. 3 ст. 543 ГК Украины). Данная норма является определенной гарантией интересов кредитора в пассивном солидарном обязательстве.

Аналогичная норма есть и в законодательстве других стран. Так, ст. 305 ГК Республики Беларусь предусматривает, что в случае солидарной обязанности должник не вправе выдвигать против требования кредитора возражения, основанные на таких отношениях других должников с кредитором, в которых данный должник не участвует.

Согласно ст. 534 ГК Республики Молдова солидарный должник, которому предъявлено требование произвести исполнение, вправе выдвинуть против кредитора все возражения, как личные, так и общие для всех солидарных должников.

В соответствии со ст. 1208 Французского гражданского кодекса солидарный должник, к которому предъявлен иск кредитором, может противопоставить ему все возражения, вытекающие из природы обязательства, все свои личные возражения, а также возражения, которые являются общими для всех содолжников.

Он не может противопоставить чисто личные возражения некоторых других содолжников.

Ст. 466 ГК Грузии также предусматривает, что солидарный

должник правомочен предъявить кредитору все встречные требования, которые вытекают из сути договора или на которые имеет право только он, либо которые являются общими для всех солидарных должников.

С.В. Сарбаш выделяет два вида возражений должников: общие для всех должников и индивидуальные (частные) для каждого должника в его отношениях с кредитором [11].

Таким образом, общие возражения могут выдвигать все должники, а личные – только отдельные из должников. К общим возражениям можно отнести неисполнение или ненадлежащее исполнение обязательства кредитором, просрочку кредитора, недействительность договора, на основании которого возникло солидарное обязательство.

Согласно ст. 613 ГК Украины кредитор считается просрочившим, если он отказался принять надлежащее исполнение, предложенное должником, или не совершил действий, установленных договором, актами гражданского законодательства либо вытекающих из существа обязательства или обычаев делового оборота, до совершения которых должник не мог исполнить своей обязанности.

Ст. 613 ЦК Украины регулирует отношения между одним кредитором и одним должником. Для урегулирования данных отношений при наличии множественности лиц в обязательстве целесообразно учитывать практику других стран. Например, ГК Грузии, ст. 470 которого предусматривает, что последствия задержки кредитором принятия исполнения от одного из солидарных должников остаются в силе и в отношении остальных солидарных должников.

Таким образом, в случае просрочки кредитора по отношению к одному из содолжников она



распространяется и на отношения всех остальных должников.

К общим возражениям можно отнести также недействительность договора, на основании которого возникла солидарность. Договор может быть признан недействительным в случае несоблюдения требований, содержащихся в ст. 203 ГК Украины.

К общим возражениям относятся возражения, связанные с условиями и сроками исполнения обязательства. Согласно ч. 1 ст. 530 ГК Украины если в обязательстве установлен срок (дата) его выполнения, то оно подлежит выполнению в этот срок (дату). Обязательство, срок (дата) выполнение которого определен указанием на событие, которое неминуемо должно наступить, подлежит выполнению с наступлением этого события.

Таким образом, если срок или условие исполнения обязательства для всех должников не наступили, кредитор не имеет права требовать исполнения ни у кого из них.

Если говорить о личных возражениях, то Е. Годэмэ выделяет следующие их виды:

– сочетание в одном лице одного из солидарных должников и кредитора;

– отказ от права требования или прощение долга одному из солидарных должников [7, с. 450].

Ст. 1209 Французского гражданского кодекса предусматривает, что если один из должников становится единственным наследником кредитора или если кредитор становится единственным наследником одного из должников, то слияние (качества должника с качеством кредитора) погашает солидарное требование лишь в части и доле должника или кредитора.

Аналогичное правило предусмотрено и ст. 472 ГК Грузии: если требование кредитора

объединяется с долгом одного из солидарных должников, в отношении остальных должников обязательство прекращается в размере, приходящемся на долю этого должника.

Следует отметить, что в соответствии со ст. 606 ГК Украины обязательство прекращается совпадением должника и кредитора в одном лице. Это правило применяется в случаях, если на стороне должника и кредитора нет множественности лиц. Если в пассивном солидарном обязательстве есть более двух должников, и один из них в результате наследования приобретает права кредитора, то возникает вопрос, такое сочетание приводит к прекращению обязательства только для данного должника или для всех должников?

В обязательствах с множественностью субъектов применение положений данной статьи будет иметь определенные особенности. Так, если должников в обязательстве несколько, и один из них при определенных условиях приобретает права кредитора, то обязательство погашается только в той части, которая принадлежит данному должнику. Данное положение объясняется тем, что солидарное обязательство в соответствии с ч. 4 ст. 543 ГК Украины прекращается только в случае исполнения обязанности одним из должников в полном объеме.

Что касается второго вида возражений, то в соответствии со ст. 1285 Французского гражданского кодекса отказ от права или освобождения от обязанности на основании договора, совершенные в пользу одного из своих солидарных должников, освобождает всех остальных, кроме случаев, когда кредитор прямо сохраняет за собой свои права против этих последних.

В последнем случае он может требовать уплаты ему долга

только за вычетом части того, кого он освободил от долга.

Ст. 605 ГК Украины предусматривает, что обязательство прекращается вследствие освобождения (прощение долга) кредитором должника от его обязанностей, если это не нарушает прав третьих лиц в отношении имущества кредитора. Прощение долга не предусматривает никаких встречных действий.

Последствиями прощения долга по солидарным пассивным обязательствам могут быть: 1) в случае прощения долга всем солидарным должникам – прекращение обязательства в полном объеме; 2) в случае прощения долга не всем солидарным должникам – прекращение обязательства в части, касающейся таких солидарных должников, и а) продолжение существования солидарного обязательства в части, касающейся других солидарных должников (если их несколько), то есть с сохранением множественности субъектов в обязательстве; б) продолжение существования обязательства в части, касающейся должника, в отношении которого не осуществлено прощение долга (если один), и преобразование обязательства по множественности лиц на обязательство без множественности лиц [12, с. 312].

Д.В. Трут отмечает, что при действующем правовом регулировании этих отношений ЦК Украины речь должна идти о том, что прощение долга одному из солидарных должников должно означать прощение долга и остальным должникам [14, с. 81]. С такой точкой зрения нельзя безоговорочно согласиться. Исходя из положений ст. 543, солидарные должники остаются обязанными до тех пор, пока их обязанность не будет исполнена в полном объеме. Из этого следует, что если кредитор прощает долг одному из



солидарных должников, это не приводит к прекращению солидарного обязательства в целом. Другие солидарные должники будут отвечать перед кредитором, за вычетом той части, которая приходилась на того должника, с которым обязательства прекратилось на основании ст. 605 ГК Украины.

Относительно активных солидарных обязательств стоит обратиться к международным нормам. Так, согласно ч. 1 ст. 10:205 Принципов Европейского договорного права прощение долга, предоставленное должнику одним из солидарных кредиторов, не влияет на других солидарных кредиторов.

Таким образом, при прощении долга одним из солидарных кредиторов другие имеют право требовать исполнения обязательства у должника. При этом требование кредиторов должно быть уменьшено на ту часть, относительно которой произведено прощение долга.

К личным возражениям можно отнести также случаи прекращения обязательств путем зачисления встречных требований. Согласно ст. 601 ГК Украины обязательство прекращается зачислением встречных однородных требований, срок выполнения которых наступил, а также требований, срок выполнения которых не установлен или определен моментом предъявления требования. Зачисление встречных требований может осуществляться по заявлению одной из сторон.

Стоит согласиться с Г. Гриценко в том, что зачет – это обстоятельство, общее для всех, поскольку влияет на единый для всех объект солидарного обязательства. То есть зачисление одним должником (кредитором) прекращает обязанность (право требования) других содолжников (сокредиторов), если зачет

был сделан на всю сумму обязательства [8, с. 34].

Если осуществлено зачисление только встречных требований кредитора и одного из содолжников, основанных на их личных отношениях, то другие солидарные должники не могут предъявлять к зачислению встречное требование данного должника.

Аналогичный подход закреплен в ч. 3 ст. 1294 ФГК, которая предусматривает, что солидарный должник не может предъявить в виде возражения требования о производстве зачета того, что кредитор должен его содолжнику.

К личным возражениям солидарных должников можно отнести установление в отношении одного из них срока или условия в обязательстве. Как отмечает, С.В. Сарбаш, как право, так и обязательство для одного участника может быть ничем не обусловлено, а для других – ограничено временем и известными условиями.

Применительно к различным срокам исполнения солидарного обязательства для каждого из должников сомнений не возникает. Обязательство продолжает оставаться солидарным, однако соответствующий должник может возражать против требований кредитора, ссылаясь на его преждевременность.

Что касается условия, то, как представляется, ситуация может быть иной, если условие в обязательстве, в котором участвуют два солидарных должника, не наступает (для отменительного, наоборот, наступает). Такое обязательство превращается в обычное обязательство, не осложненное множественностью, и солидарность утрачивается [11].

Характеризуя личные возражения, возникает вопрос недействительности договора относительно одного из солидарных

должников. Стоит согласиться с Д.В. Трутом, который указывает, что недействительность сделки относительно одного из солидарных должников не имеет последствием недействительность такой сделки относительно других должников, которые будут отвечать перед кредитором за вычетом той части или той суммы, которую они путем регресса могли бы получить с должника, в отношении которого сделка является недействительной. В солидарных обязательствах с неделимым предметом недействительность сделки в отношении одного из солидарных должников влечет ее недействительность и для других должников [14, с. 89].

С практической точки зрения интересен вопрос относительно такого возражения должника как истечение срока исковой давности. Будет влиять это возражение только на отношения кредитора и данного должника или будет применяться в отношении всех солидарных должников?

Так, ст. 476 ГК Грузии предусматривает, что приостановление или прекращение течения срока давности в отношении одного из солидарных должников не имеет силы в отношении других должников.

Согласно ч. 3 ст. 267 ГК Украины исковая давность применяется судом только по заявлению стороны в споре, сделанному до вынесения им решения. Кроме того, ч. 1 ст. 1 ГК Украины предусматривает, что гражданским законодательством регулируются личные неимущественные и имущественные отношения (гражданские отношения), основанные на юридическом равенстве, свободном волеизъявлении, имущественной самостоятельности их участников.

Если исходить из положений вышеуказанных норм, то правила об истечении исковой давности



сти должны распространяться только на отношения кредитора и того из солидарных должников, который заявил об истечении срока исковой давности. Поэтому другие содолжники должны исполнить обязательства или заявить об истечении срока исковой давности.

Если другие должники не заявили об истечении срока исковой давности и исполнили обязательства, то в соответствии с ч. 1 ст. 267 ГК Украины они не имеют права требовать возврата исполненного. Кроме того, они лишаются права обратного требования к тому должнику, который заявил об истечении срока исковой давности.

По общему правилу, должник имеет право на возражения. Вместе с тем стоит согласиться с мнением Д.В. Трута о том, что в определенных случаях право должника выдвигать «общие» возражения должно трансформироваться в обязанность. Иными словами, должник, имеющий «общее» возражение против требований кредитора, не просто имеет право им воспользоваться, а обязан, поскольку таким бездействием он поставит других должников в невыгодное положение.

Гражданское законодательство Украины не содержит указаний на тот случай, когда один из должников, имея общее для всех возражения против требования кредитора, не воспользовался им. Автор считает, что такого должника следует лишить права на регресс к остальным должникам в связи с его бездействием [13, с. 69].

В данном случае возможно заимствование опыта Республики Молдова, в ст. 547 ГК которой предусмотрено, что солидарный должник, в отношении которого обратил взыскание другой солидарный должник, исполнивший обязательство, может выдвинуть

против него общие возражения, которые должник, исполнивший обязательство, не представил кредитору.

Выводы. На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что общие возражения могут быть предъявлены к кредитору любым из солидарных должников, а личные возражения – только тем должником, у которого они возникли. Предъявление личных возражений не приводит к прекращению солидарных обязательств, а только к их трансформации.

Стоит отметить, что исследование вопросов, связанных с возможностью предъявления возражений, не исчерпывается данной статьей, а будет предметом дальнейших научных исследований.

Список использованной литературы

1. Цивільний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Французский гражданский кодекс (Кодекс Наполеона). URL: <http://law-students.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=345http://>
3. Гражданский кодекс Республики Молдова. URL: <http://lex.justice.md/ru/325085/>.
4. Гражданский кодекс Республики Беларусь. URL: <http://гражданский-кодекс.бел/>.
5. Гражданский кодекс Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/31702/75/ru/pdf>.
6. The Principles on European Contract Law. URL: https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/#head_8.
7. Годэмэ Е. Общая теория обязательств. Москва: Юридическое изд-во М-ва юстиции СССР, 1948. 510 с.
8. Гриценко Г. Припинення солідарних зобов'язань зарахуванням. *Юридична Україна*. 2015. № 9. С. 32.
9. Ермолаев С.Н. Множественность лиц в гражданском праве: дис.

... канд. юрид. наук. Краснодар, 2014. 186 с.

10. Кензеев Б.Э. Исполнение обязательств с множественностью лиц: дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2011. 167 с.

11. Сарбаш С.В. Обязательства с множественностью лиц и особенностями их исполнения. М.: Статут, 2004. 112 с. URL: www.lawmix.ru/commlaw/1589.

12. Сибіга С.Е. Прощення боргу за солідарним договірним зобов'язанням. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2016. Вип. 2. Том 1. С. 108. URL: http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo02/part_1/27.pdf.

13. Трут Д.В. Заперечення проти вимог кредитора в пасивних солідарних зобов'язаннях. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. Випуск 4(16). С. 68. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/121199>.

14. Трут Д.В. Цивільно-правові зобов'язання з множинністю осіб: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 242 с.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ

Валентина СЛОМА,
кандидат юридических наук,
доцент, доцент кафедры
гражданского права и процесса
Тернопольского национального
экономического университета;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Valentina SLOMA,
Candidate of Law Sciences,
Associate Professor, Associate
Professor at the Department of
Civil Law and Process of Ternopil
National Economic University;
slovavm@gmail.com



CZU 349.23:364.3

УЧАСТИЕ ПРОФСОЮЗОВ В СОЗДАНИИ ТРУДОВЫХ ТРИБУНАЛОВ: НЕКОТОРЫЕ КОНЦЕПТУАЛЬНО - ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

Тудор КАПША,
доктор права, доцент

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются некоторые концептуальные и правовые аспекты участия молдавских профсоюзов в создании специализированных судов по трудовым спорам в Республике Молдова, через призму изучения отечественных и зарубежных доктрин в области разрешения трудовых споров, а также международных трудовых норм и положений национального законодательства о труде, с формулированием обоснованных выводов и предложений по рассматриваемой многогранной и актуальной теме.

Ключевые слова: законодательство, профсоюзы, трудовые трибуналы, трудовые споры, судебная система.

Tudor KAPSHA,
doctor of law, associate professor

SUMMARY

The article analyzes some conceptual and legal aspects of the participation of Moldovan trade unions in setting up specialized courts for labor disputes in the Republic of Moldova, through the prism of studying domestic and foreign doctrines in the field of labor disputes resolution, as well as international labor standards and provisions of national labor laws, substantiated conclusions and proposals on the multifaceted and relevant topic under consideration.

Keywords: legislation, trade unions, labor tribunals, labor disputes, judicial system.

REZUMAT

Articolul analizează unele aspecte conceptuale și juridice ale participării sindicatelor moldovenești la crearea unor instanțe specializate pentru conflicte de muncă în Republica Moldova, prin prisma studierii doctrinelor interne și externe în domeniul soluționării litigiilor de muncă, precum și a celor internaționale, normele de muncă și prevederile legilor naționale ale muncii, concluzii și propuneri temeinic prezentate cu privire la chestiunea multilaterală și relevantă în discuție.

Cuvinte-cheie: legislație, sindicate, tribunale de muncă, litigii de muncă, sistemul judiciar.

Постановка проблемы. Молдавские профсоюзы поднимают настойчиво в течение свыше десяти лет один злободневный, и в тоже время неоднозначно воспринимаемый субъектами правосудия/юстиции, учеными-правоведами и юристами-практиками, правовой вопрос, затрагивающий, по своей сути, важный аспект реформирования ныне существующей национальной судебной системы, **а именно:** создание в стране системы трудовых трибуналов в виде специализированных судов по трудовым спорам (СТС), уполномоченных рассматривать качественно, быстро и эффективно весь обширный спектр возникающих индивидуальных трудовых споров (ИТС) и коллективных трудовых конфликтов (КТК).

В этой связи, в марте 2016 года была проведена специальная Международная конференция «Специализированные инстанции по трудовым спорам – возможность реформы для Республики Молдова?» под эгидой Национальной конфедерации профсоюзов Молдовы[1], в рамках которой были представлены и рассмотрены различные модели развития дополнительных навыков по решению трудовых споров в системе правосудия Молдовы. Однако надо признать, что до реального начала создания заявленной/желанной системы СТС пока еще далеко, несмотря на весомость накопленных профсоюзами и правоведами аргументов в пользу ее создания, к наиболее важным из которых **относятся:**

- многочисленные обраще-

ния (иски) работников в судебные инстанции общей юрисдикции по трудовым спорам - ИТС и КТК;

- затягивание действующими судами общей юрисдикции принятия решений по трудовым спорам, особенно по ИТС;

- низкий уровень, волокита и нерасторопность при рассмотрении в судах общей юрисдикции, исков по трудовым спорам;

- завышенные/ощутимые расходы на услуги по оказанию юридической помощи участникам процесса по трудовым спорам;

- опыт европейских стран в области трудовой юрисдикции (Германия, Швеция, Румыния, Ирландия, Франция и др.), который демонстрирует обеспечение эффективной защиты прав и законных гарантий для работ-



ников, работодателей и их представителей;

➤ поддержка данной инициативы молдавских профсоюзов в рамках встречи с экспертами из Швеции, представителями МОТ, органами центральной публичной власти РМ, патронатами, бывшим Центром по правам человека в Молдове (ныне институтом народного адвоката);

➤ разработка профсоюзами конкретных предложений по пересмотру действующего законодательства и в процессе оптимизации судебной системы;

➤ большой объем работы у нынешнего судейского корпуса общей юрисдикции и недостаточный уровень их компетентности в некоторых областях, в том числе относительно обладания качественных и глубоких знаний в области трудового законодательства, позволяющих обеспечить по-настоящему защищенность работников;

➤ улучшение качества деятельности судебных органов посредством их специализации и непрерывного повышения квалификации судей в сфере трудовых прав, которое не потребует значительных финансовых затрат для РМ;

➤ гарантирование оперативности рассмотрения исков в системе СТС;

➤ снижение уровня коррупционных явлений при рассмотрении исков по трудовым спорам в системе СТС по причине высокой компетентности и ответственности, как со стороны судей, так и со стороны участников процесса и их представителей от профсоюзов и патронатов, заинтересованных в справедливом, объективном и законном разрешении ИТС или КТК;

➤ повышение степени ответственности работодателей, которые будут стремиться неизбежно к снижению и исключению нарушений трудовых прав работников и их законных интересов, поскольку в результате их грамотного и обоснованного восстановления по решениям су-

дов трудовой юстиции, работодателям придется нести огромные материальные и моральные потери;

➤ право обращения в судах трудовой юстиции не только работников или безработных, но и всех остальных субъектов трудовых отношений (работодателей, профсоюзов, патронатов, центральных и местных органов публичной власти, по обстоятельствам);

➤ необходимость реформирования юстиции в сфере трудовых споров с целью: повышения оперативности принятия решений и исполнения судебных актов по трудовым делам; упрощения процедуры судебного разбирательства по ИТС и КТК; повышения эффективности трудовой юстиции; восстановления уровня доверия трудящихся к акту правосудия и др.

Краткий обзор зарубежной и отечественной нормативной базы, судебной практики и юридической литературы в области трудовой юстиции **позволяет констатировать следующее.**

Одной из основных задач современного зарубежного и национального трудового и процессуального законодательства является совершенствование правовой базы в области рассмотрения ИТС и КТК, создание эффективного механизма их разрешения. Выполнение такой задачи, настойчиво/объективно требует глубокого исследования процедур разрешения ИТС и КТК в странах Евросоюза и других зарубежных/развитых странах с тем, чтобы в должной степени использовать весь позитивный зарубежный опыт с учетом специфики сложившихся и развивающихся в нашей стране трудовых отношений.

Констатируется, что основными органами разрешения ИТС и КТК в зарубежных/развитых странах **являются:**

❖ судебные инстанции общей юрисдикции;

❖ СТС;

❖ арбитраж.

Следует отметить, что во мно-

гих зарубежных странах (в том числе в странах СНГ) отсутствуют СТС. Разрешение ИТС или КТК в этих странах осуществляют судебные инстанции общей юрисдикции, как обычный гражданско-правовой спор. Сторонники такого подхода считают, что споры по тому или иному коммерческому или трудовому договору ничем не отличаются, в том числе по ИТД, КТД или КС, поскольку квалифицированный судья в состоянии компетентно и опытно применять нормы материального и процессуального права в полном соответствии с требованиями существующего законодательства.

Такой подход не согласуется с укоренившейся концепцией о необходимости создания СТС (трудовых трибуналов), действующих во многих странах, хотя немногие из них наделены всеохватывающей трудовой юрисдикцией (Германия, Израиль, Япония).

К странам, где суды общей юрисдикции осуществляют основные полномочия в разрешении ИТС или КТК относятся Голландия, Италия и другие.

Кроме того, даже в тех странах, где существуют СТС или трудовые арбитражи, многие ИТС или КТК могут решаться только судами общей юрисдикции. К примеру, в странах Скандинавии – СТС имеют право рассматривать дела, связанные как правило с невыполнением КТД. Остальные возникшие ИТС или КТК рассматриваются обычно судами общей юрисдикции.

В Англии специальные промышленные трибуналы рассматривают жалобы, касающиеся прекращения ИТД или дискриминации при приеме на работу. ИТС, возникшие в связи с нарушением условий ИТД или по другим вопросам защиты трудовых прав работников, рассматриваются судами общей юрисдикции.

В США обычные общегражданские суды принимают к рассмотрению иски о нарушении ИТД или о возмещении убытков,



являющихся следствием нарушений КТД.

Таким образом, в большинстве зарубежных стран, ИТС или КТК рассматриваются, как правило, судами общей юрисдикции. Разумеется, что такая констатация не в полной мере вписывается в рамках сложившегося в молдавских профсоюзных кругах многолетнего представления о повсеместной исключительной компетенции СТС за рубежом.

Относительно стран, где созданы и функционируют СТС (трудовые трибуналы), необходимо подчеркнуть, что объем правовых правомочий и категорий, рассматриваемых ими ИТС или КТК, различаются в зависимости от конкретной страны.

Требуется все же отметить, что интерес к отправлению правосудия по ИТС или КТК путем внедрения СТС (трудовых трибуналов), за последние годы значительно возрос. В странах, где ИТС или КТК разрешаются в судах общей юрисдикции (в том числе в РМ), выявляется все яснее, что такие суды зачастую не в состоянии осуществлять правосудие на должном/высоком уровне по различным объективным и субъективным причинам.

В результате ознакомления с изложенными выше противоречивыми тезисами, требуется ответить четко на витающий в воздухе вопрос: *нужны или нет трудовые суды в РМ?*

В этой связи надо признать, что для обеспечения торжества справедливости в трудовых отношениях - разрешение ИТС или КТК объективно и настойчиво требует их оперативного и квалифицированного рассмотрения с принятием законного и обоснованного судебного решения по иску.

При этом, логика, закон и практика требуют, чтобы рассмотрение ИТС или КТК должно быть осуществлено компетентными органами, имеющие опыт разрешения трудовых споров/конфликтов, на бесплатной основе или при минимальных издержках для участников су-

дебного процесса, без лишних формальностей и возможных юридических крючков.

К сожалению, в зарубежной и отечественной юридической литературе не опубликованы многоплановые синтезированные материалы/труды, которые бы доказали как в динамике, так и в сравнении - аргументированно, бесспорно, однозначно и четко насколько трудовые суды в промышленно развитых странах (где они обычно существуют), отвечают всем указанным выше требованиям и в какой мере их деятельность положительно и повсеместно сказывается на стабильности трудовых отношений, в результате судебного восстановления нарушенных прав той или иной из конфликтующих сторон.

В тоже время изложенное дает основание полагать в целом, что такие трудовые инстанции/трибуналы необходимы, ибо они, так или иначе, сравнительно удобнее и желаннее для сторон ИТС или КТК, чем суды общей юрисдикции. Это объясняется, прежде всего, скоростью и качеством разрешения трудовых дел, меньшими материальными/моральными потерями для сторон, ассоциируемых, как правило, с судами общей юрисдикции, в которых рассмотрение трудовых дел осуществляется порой годами.

Итак, молдавские профсоюзы твердо и много лет убеждены, что для квалифицированного решения ИТС или КТК, необходимо ввести в стране СТС - трудовые трибуналы. Это те суды, которые должны состоять из профессионального судьи, назначенного министерством юстиции, а также представителей профсоюза и работодателей. При этом молдавские профсоюзы полагают, что существование таких трудовых трибуналов причитает во - многом работодателям не нарушать законодательство о труде.

Есть основания считать, что выполнение молдавскими профсоюзами такой непростой задачи, затрагивающей весьма чув-

ствительный и деликатный правовой/законотворческий аспект реформирования действующей судебной системы страны, потребует поиска весомых/дополнительных юридических, организационных и финансовых аргументов в пользу такой реформаторской судебной концепции, *с одной стороны*, и приложения максимума интеллектуальных, волевых и социально - партнерских усилий при поддержке соответствующих ключевых международных организаций и высших органов законодательной, исполнительной и судебной публичной власти страны, *с другой стороны*.

Заключение. Исследованные выше некоторые концептуальные, юридические, организационные и финансовые аспекты позволяют сформулировать следующие выводы и предложения в пользу создания в нашей стране СТС (трудовых трибуналов).

1. В соответствии с положениями ч.(1) и (2) ст.115 Конституции РМ [2] правосудие в стране осуществляется Высшей судебной палатой, апелляционными палатами и судами. Для отдельных категорий судебных дел могут действовать согласно закону **специализированные суды**.

2. Исходя из предписаний п.е) ч. (3) ст.72 Конституции РМ организация и деятельность судебных инстанций, регламентируются органическим законом.

3. Следовательно, для создания СТС (трудовых трибуналов) объективно и организационно потребуется образование по инициативе молдавских профсоюзов рабочей группой из числа компетентных специалистов со стороны социальных партнеров и академических кругов, в рамках Национальной комиссии по консультациям и коллективным переговорам (НКККМ) или автономно от данной комиссии, по разработке двух обоснованных проектов органических законов, **а именно:**

а) проект Закона о внесении изменений и дополнений в неко-



торые законодательные акты (с приложением к нему аргументированной пояснительной записки);

b) проект Трудового - процессуального кодекса РМ, далее ТПК РМ (с приложением к нему детальной и аргументированной пояснительной записки).

4. В упомянутом проекте Закона о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты целесообразно выработать и предложить соответствующие изменения/дополнения в нормах: Закона о судостроительстве № 514/1995[3], Закона о статусе судьи № 544/1995[4], Закона о Высшей судебной палате № 789/1996[5], Закона об административном суде № 793/2000[6], Закона о возмещении государством вреда, причиненного нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок № 87/2011[7], Закона об отборе, оценке деятельности и карьере судей № 154/2012[8], Закона о дисциплинарной ответственности судей № 178/2014[9] и др.

5. Концепция проекта ТПК РМ должна охватить нормы раздела XI (Материальная ответственность) Трудового кодекса РМ (ТК)[10], регулирующие порядок рассмотрения споров о возмещении материального и морального ущерба, причиненного одной стороной ИТД другой его стороне + нормы раздела XII (Трудовая юрисдикция) ТК, регламентирующие процедуры рассмотрения ИТС и КТК. Кроме того, в данный законопроект необходимо адаптировать приемлемые нормы Гражданского процессуального кодекса РМ (ГПК) [11], а также некоторые полезные положения Закона о разрешении индивидуальных трудовых споров № 1296/1993 (утративший силу)[12], Закона о разрешении коллективных трудовых споров № 1298/1993 (утративший силу) [13] и др.

6. При определении концепции проекта ТПК РМ можно/

нужно также учесть все приемлемые и адаптированные к нашей молдавской специфике правовые нормы зарубежного трудового и процессуального законодательства, регламентирующие процедуру/механизм рассмотрения ИТС и КТК, с одной стороны, и судебную практику по трудовым делам, как Европейского Суда по правам человека, так и Суда Европейского союза (учитывая, что РМ является ассоциированным партнером ЕС), с другой стороны.

7. При разработке проекта ТПК РМ предлагается концептуально поэтапное законодательное регламентирование процедур рассмотрения ИТС и КТК (в оптимальные сроки), а именно:

I этап – рассмотрение ИТС или КТК в рамках трехсторонних трудовых арбитражей, созданных из числа трех авторитетных судей - представителей социальных партнеров и действующих на основании мандата, назначенных Указом Президента РМ по представлению Высшего совета магистратуры. При этом предварительный список (с резервом) таких кандидатур должен быть составлен и выдвинут НКККМ (на основании отобранных и предложенных кандидатов со стороны Министерства здравоохранения, труда и социальной защиты совместно с Министерством юстиции, национальных патронатов и профсоюзов). Трехсторонние трудовые арбитражи должны быть приравнены и функционировать на правах коллегий окружных судов, указанных в Приложении № 2 к Закону о судостроительстве № 514/1995 (Кишинэу, Анений Ной, Бэлць, Кахул, Кэушень, Чимишлия, Комрат, Криулень, Дрокия, Единец, Хынчешть, Орхей, Сорока, Стрэшень, Унгень);

II этап – порядок обжалования решений/определений трехстороннего трудового арбитража по ИТС или КТК в апелляционном порядке с рассмотрением апелляционных жалоб в рамках коллегий по трудовым делам Апелляционных палат, указан-

ных в Приложении № 3 к Закону о судостроительстве № 514/1995 (Кишинэу, Бэлць, Кахул, Комрат), состав которых утверждается приказом председателя апелляционной палаты в начале каждого года согласно ст.37 данного закона;

III этап - порядок обжалования решений/определений коллегий по трудовым делам Апелляционных палат в кассационном порядке с рассмотрением кассационных жалоб в рамках коллегий по трудовым делам Высшей судебной палаты, созданной Пленумом Палаты на основании ст.12 Закона о Высшей судебной палате № 789/1996.

8. В проекте ТПК РМ предлагается включить нормы, регулирующие четко порядок выдачи выигравшей стороне ИТС или КТК, исполнительного листа на основании решения трехстороннего трудового арбитража по ИТС или КТК, а также процедуру предъявления такого исполнительного документа к исполнению с учетом требований ст.10-20 Исполнительного кодекса № 443/2004[14], ст.356 ТК и ст.256 ГПК.

9. При обосновании концепции проекта ТПК РМ, разработчикам необходимо учесть предписание, содержащееся в п.7 лит.б) Плана действий по реализации Стратегии укрепления судебной системы (2007 – 2010 годы), утв. Постановлением Парламента № 174/2007[15], согласно которому законодателем предусмотрено: специализация судей и других категорий персонала судебной системы + учреждение специализированных судов (что в принципе позволяет юридически создание трехсторонних трудовых арбитражей по ИТС или КТК) и/или специализированных составов суда (включая создание коллегий по трудовым делам Апелляционных палат и коллегий по трудовым делам Высшей судебной палаты).

10. Кроме того, разработчикам проекта ТПК РМ, следует также учесть содержание подп. 1.3.3. п.1.3. пилона I части 5 Страте-



гии реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы, утв. Законом № 231/2011[16], на основании которого законодатель установил необходимость обеспечения специализации судей по определенным делам (*следовательно, и по трудовым делам*), что юридически позволяет формирование компетентных специализированных составов коллегий по трудовым делам Апелляционных палат и коллегии по трудовым делам Высшей судебной палаты.

11. При составлении пояснительной записки к проекту ТПК РМ необходимо использовать умело также аргументы и доводы в пользу надлежущего финансирования судебной системы (*составной частью которой будут СТС, нуждающиеся в адекватном финансировании*), закрепленных в положениях Концепции финансирования судебной системы, утв. Постановлением Парламента № 39/2010[17], из содержания которых следует необходимость совершенствования существующего механизма финансирования судебной системы РМ в целях обеспечения независимости и повышения эффективности юстиции в процессе реализации обязательств нашего государства перед Советом Европы и Евросоюзом по внедрению международных стандартов в данной области. При этом требуется учесть, что согласно ч.(4) ст.131 Конституции РМ любое законодательное предложение, влекущие за собой увеличение или сокращение бюджетных расходов, может быть принято только после его одобрения Правительством (*которое является также социальным партнером патронатов и профсоюзов*).

12. В целях конституционного закрепления статуса СТС предлагается, при наличии благоприятных условий и должной политической воли в этом плане - разработка, обсуждение и одобрение в рамках НКККП про-

екта конституционного закона о дополнении ч.(2) ст.115 Конституции РМ специальным положением в скобках о признании в качестве специализированных судов для отдельных категорий судебных дел - административные суды, *суды по рассмотрению трудовых споров* и др., с внесением Правительством (как социального партнера профсоюзов и патронатов) данного законопроекта в порядке законодательной инициативы в Парламент на основании ст.73 Высшего закона вместе с заключением Конституционного суда (*в котором могут быть сформулированы важные/дополнительные аргументы, в поддержку принятия законодателем указанного проекта, исходя из законотворческого опыта многих зарубежных стран по трудовым судам, а также практики Европейского суда по правам человека и Суда Евросоюза в этой области*).

Литература

1. Коммюнике: Международная конференция: специализированные инстанции по трудовым спорам – возможность реформы для Республики Молдова? –www.sindicat.md/17.03.2016 г.
2. Конституция Республики Молдова, принятая 29 июля 1994 года - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2016 г., № 78, ст. 140.
3. Закон о судоустройстве № 514/1995 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 15–17, ст. 62.
4. Закон о статусе судьи № 544/1995 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 15–17, ст. 63.
5. Закон о Высшей судебной палате № 789/1996 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 15-17, ст.64.
6. Закон об административном суде № 793/2000 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, специальный выпуск от 3 октября 2006 года.

7. Закон о возмещении государством вреда, причиненного нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок № 87/2011 - Официальный монитор Республики Молдова, 2011 г., № 107 – 109, ст. 282.

8. Закон об отборе, оценке деятельности и карьере судей № 154/2012 - Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 190 – 192, ст. 636.

9. Закон о дисциплинарной ответственности судей № 178/2014 - Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 238 – 246, ст. 557.

10. Трудовой кодекс Республики Молдова № 154/2003 - Официальный монитор Республики Молдова, 2003 г., № 159 - 162, ст. 648.

11. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова № 225/2003 года - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 130–134, ст. 415.

12. Закон о разрешении индивидуальных трудовых споров № 1296/1993 (утративший силу) - Монитор Парламента Республики Молдова, 1993 г., № 4, ст.91.

13. Закон о разрешении коллективных трудовых споров № 1298/1993 (утративший силу) - Монитор Парламента Республики Молдова, 1993 г., № 4, ст.93.

14. Исполнительный кодекс Республики Молдова № 443/2004 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2010 г., № 214–220, ст. 704.

15. План действий по реализации Стратегии укрепления судебной системы (2007–2010 годы), утвержденный Постановлением Парламента № 174/2007 - Официальный монитор Республики Молдова, 2007 г., №, 136-140, ст. 582.

16. Стратегия реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы, утвержденная Законом № 231/2011 - Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 1-6, ст.6.

17. Концепция финансирования судебной системы, утвержденная Постановлением Парламента № 39/2010 - Официальный монитор Республики Молдова, 2010 г., № 72 - 74, ст.205.